

Pirjo Ovaskainen

Jyväskyläläisten ravintoloiden anniskeluoikeudet ja valvonta 1932–1939

Suomen historian pro gradu-tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

30.8.2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Pirjo Marjut Hannele Ovaskainen	
Työn nimi – Title Jyväskyläläisten ravintoloiden anniskelu oikeudet ja valvonta 1932–1939	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu- tutkielma
Aika – Month and year Elokuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 89
Tiivistelmä – Abstract <p>Epäonnistuneen kieltolain myötä Suomeen laadittiin itsenäisyyden ajan ensimmäinen väkijuomalaki. Väkijuomalain myötä yksityiset henkilöt, yhdistykset, järjestöt sekä yksityiset kerhot saattoivat perustaa anniskeluravintoloita. Tässä tutkielmassa tarkastellaan Jyväskyläläisiä anniskeluravintoloiden anniskelu oikeusprosessia ja ravintoloiden valvontaa kieltolain päättymisestä vuonna 1932 talvisodan syttymiseen syystalvella vuonna 1939.</p> <p>Yhteiskunta oli sisällissodan myötä edelleen jakaantunut. Myös Alkoholiliike jakoi ravintolat yhteiskuntaluokkien mukaan. Tutkielman ensimmäisenä tavoitteena on selvittää, miten anniskelu oikeutta haettiin ja millaiset jyväskyläläiset ravintolat oikeutta hakivat ja ketkä oikeuden saivat. Tutkielman toisena tavoitteena on selvittää miksi ja miten ravintoloita valvottiin. Paikallisesta valvonnasta huolehti kunnallinen tarkastaja, jonka valinnan suoritti Jyväskylän kunnanvaltuusto. Tarkastajan tehtävänä oli valvoa ravintoloiden lainmukaista anniskelua ja raportoida rikkeistä Alkoholiliikkeelle.</p> <p>Kulttuurihistorian ja marginaalihistorian avulla esiin on nostettu tutkimuksissa aikaisemmin huomiotta jääneet tekijät, kuten tarkastajat ja ravintoloitsijat. Poliittisen kulttuurin kautta tarkastellaan Alkoholiliikkeen vallankäyttöä anniskeluravintoloiden toiminnassa. Poliittinen kulttuuri on mahdollistanut myös paikallisen tason toimijoiden, kunnallisten tarkastajien ja kaupunginvaltuuston sekä -hallituksen, toimien tarkastelun</p> <p>Lähdeaineistona tutkimuksessa on käytetty Jyväskylän kaupunginhallituksen- ja valtuuston pöytäkirjoja, Alkoholiliikkeen anniskelu oikeusasiakirjoja, jotka sisältävät ravintoloitsijoiden kirjeitä Alkoholiliikkeelle, Alkoholiliikkeen ilmoituksia ravintoloitsijoille, tarkastajien ilmoituksia ja raastuvanoikeuden pöytäkirjoja sekä vuodesta 1936 ilmestynyttä Alkoholiliikkeen aikakauskirjaa.</p> <p>Tutkimus on jaettu kahteen päälukuun. Ensimmäisessä käydään läpi Jyväskylässä toimineita eri yhteiskuntaluokille suunnattuja anniskeluravintoloita ja vuosikymmenen kuluessa voimaan tulleita uusia lakeja ja säädöksiä. Toisessa luvussa tarkastellaan ravintoloiden toimintaa tarkastajien näkökulmasta. Miten valvonta tapahtui ja millaisia rikkeitä Jyväskylässä tehtiin.</p> <p>Jyväskyläläisten anniskeluravintoloiden taso nousi vuosikymmenen loppua kohden. Samaan aikaan kiinnitettiin yhä enemmän huomiota kunnallisten tarkastajien koulutukseen. Lopulta sodan syttyminen katkaisi kehityksen.</p>	
Asiasanat – Keywords Anniskeluravintolat, kunnallinen tarkastaja, 1930-luku, Jyväskylä, Alkoholiliike	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1. JOHDANTO	1
1.1 Kieltolain kumoaminen	1
1.2 Tutkimuksen tehtävät ja aikaisempi tutkimus	3
1.3 Lähteet	7
1.4 Kulttuurihistoria ja poliittinen kulttuuri	9
2. ”VÄKIJUOMALIIKE ON PERUSTETTAVA SITEN...”	11
2.1 1930-luvun yhteiskunta.....	12
2.1.1 Raittiusaatteen leviäminen Jyväskylään.....	14
2.2 Alkoholiliikkeen monopoli ja anniskelun järjestäminen	16
3. ANNISKELU- JA VALVONTAORGANISAATIO	20
3.1 Anniskeluravintolat	20
3.1.1 Anniskeluoikeuden hakeminen	20
3.1.2 Anniskeluluokat.....	22
3.2 Jyväskylän kunnallinen tarkastaja ja tarkastajan ohjeet sekä tehtävät	33
3.3 Tarkastuskierroksella.....	36
4. RANTAPUISTOSTA MAAKUNTAAN: TAPAUKSIA JYVÄSKYLÄN RAVINTOLOISTA.....	44
4.1 Raastuvassa	44
4.2 Raittiusväen voimannäyte.....	51
4.3 Poliittinen prosessi	56
4.4 Tarkastajan muut tehtävät.....	66
4.4.1 Kaupunginhotelli tarkkailun alla.....	66
4.4.2 ”Korpilakko”	69
4.4.3 Pelko viran päättymisestä	71
5. KIELLOSTA VAPAUTEEN?	74
LÄHTEET	82
Alkuperäislähteet	82
Suomen asetuskokoelma	83
Tutkimuskirjallisuus.....	83
LIITTEET	86

1. JOHDANTO

1.1 Kieltolain kumoaminen

Anniskeluravintoloiden toiminta on ollut Suomessa tiukasti valtion alkoholilainsäädännön alaista toimintaa reilun sadan vuoden ajan.¹ Tässä tutkimuksessa tarkastellaan alkoholilainsäädännön toteutumista ja Jyväskylän anniskeluravintoloita koskevaa, valtion omistaman väkijuomayhtiön päätöksentekoa 1930-luvulla.

Suomeen pyrittiin saamaan kieltolaki jo 1900-luvun alussa mutta Venäjän keisari ei lakia kuitenkaan vahvistanut.² Laki astui viimein voimaan itsenäistymisen jälkeen vuonna 1919. Tilanteessa, jossa alkoholinkulutus oli sotatilan takia laskenut vain 0,7:n litraan puhdasta alkoholia asukasta kohden. Lain myötä Alkoholin valmistus, myynti ja maahantuonti säädettiin kuuluvaksi yksinoikeudella Valtion Alkoholiliikkeelle. Laillinen jälleenmyynti tapahtui ainoastaan lääkärin määräämillä lääkeresepteillä, jonka seurauksena määrättyjen spriireseptien määrä kasvoi nopeasti heti kieltolain astuttua voimaan.³ Muutama vuosi lain säätämisen jälkeen useat sen kannattajat joutuivat myöntämään lain epäonnistuneen heti alkuunsa. Kieltolain myötä alkoi yli kymmenen vuotta kestänyt ajanjakso, jonka aikana suomalaiset käyttivät alkoholia enemmän kuin vuosikymmeniin. Kieltolain aikana suomalaisten juomatavat muuttuivat radikaalisti, eivätkä lakia kunnioittaneet asiakkaat, ravintoloitsijat, lainvalvojat tai sen säätäjät.

1920-luvun lopulla alkanut lähes koko maailmaa koskettanut lama levisi myös Suomeen ja taloudellinen tilanne huonontui nopeasti. Laman nopea syveneminen aiheutti taloudellisia vaikeuksia niin valtiovallalle kuin yksityisille kuluttajille. Vientimarkkinat heikkenivät koko ajan, tuotanto laski ja työttömyys kasvoi vauhdilla.⁴ Maailmanlaajuisen talouspulan taloudelliset, yhteiskunnalliset ja poliittiset vaikutukset asettivat kieltolain lopulliseen kokeeseen vuosina 1929–1931. Valtiontalous kärsi yhä enemmän talouspulasta ja sen seurauksien lievittämissyrkimyksistä. Uutena

¹ Mäkelä 6/1981, 322.

² Katso esim. Sulkunen 1986.

³ Simpura 1982, 11–18.

⁴ Apo 2001, 202.

tulonlähteenä nähtiin alkoholiverotuksen käyttöönotto, jota kieltolain vastustajat olivat jo usean vuoden esittäneet. Kieltolaki uhkasi myös kauppasuhteita Euroopan viinimaiden, kuten Ranskan ja Espanjan kanssa. Ranska oli myös luvannut Suomelle suuren valtionlainan, jos Suomi kumoaisi kieltolain.⁵

Osa valtion päättäjistä ei kuitenkaan uskonut, että eduskunta olisi valmis kumoamaan lain. Asiasta päätettiin järjestää kansanäänestys. Joulukuun viimeisinä päivinä vuonna 1933 järjestetyssä äänestyksessä kansan oli valittava kolmesta vaihtoehdosta: kieltolain säilyttäminen, mietojen alkoholijuomien tai kaikkien alkoholijuomien salliminen. Äänioikeutetuista vain 44,4 prosenttia käytti äänioikeuttaan. Molemmat osapuolet odottivat tasaista äänestystulosta. Kieltolain jatkumisen puolesta äänesti kuitenkin vain 28 prosenttia, mietojen juomien sallimisen kannalla oli 1,4 prosenttia ja kieltolain kumoamisen kannalla oli ylivoimainen enemmistö, 70,6 prosenttia.⁶ Jyväskylän Työväenyhdistyksen ravintoloiden vaiheita tutkineen Kauko Hirvosen mukaan Jyväskylässä kansanäänestykseen osallistui noin puolet äänioikeutetuista. Lain kannattajia oli kaupungissa keskimäärin enemmän kuin muualla maassa, eli 32,2 prosenttia. Naisista kieltolain jatkumisen kannalla oli 42,8 prosenttia ja miehistä 21,7 prosenttia.⁷

Suomen itsenäisyyden ajan ensimmäinen väkijuomalaki valmisteltiin kiireessä. Valmistelut kestivät vain päiviä ja lait runnottiin läpi väkisin ylimääräisillä valtiopäivillä. Presidentti Svinhufvudin mukaan väkijuomalaki tuli rakentaa sellaiselle periaatteelle, jonka mukaan alkoholia piti pitää säännöstellysti ihmisten saatavilla. Väkijuomien myynti ja anniskelu tuli säilyttää valtion ohjaaman osakeyhtiön yksityisoikeutena. Tämän yhtiön avulla verotulot ohjautuisivat suoraan valtiolle ja samalla voitaisiin paremmin huomioida kansanraittiuuden edistäminen.⁸ Monopolijärjestelmä oli luotu Ruotsissa jo 1800-luvun puolessa välissä, kun siellä siirryttiin yleishyödyllisiin väkijuomaliikkeisiin. Näitä Göteborgin järjestelmän mukaisia yhtiöitä oli ollut myös Suomessa 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa.

⁵ Kallenautio 1983, 195.

⁶ Simpura 1982, 41, 45–46.

⁷ Hirvonen 1996, 18.

⁸ Häikiö 2007, 79–82.

Monopoliajatus levisi lähes poikkeuksetta niihin maihin, joissa kieltolaki oli epäonnistunut. Suomessa monopolijärjestelmä toteutettiin keskitetympin kuin missään muualla.⁹

Eduskunta hyväksyi väkijuomalain tammikuussa 1932 ja se vahvistettiin helmikuussa. Ensimmäiset Alkoholiliikkeen myymälät avasivat ovensa pari kuukautta myöhemmin 5.4.1932.¹⁰ 1920-luvulla muotoutunut ravintolakulttuuri kieltoineen ja valvontaorganisaatioineen jatkui edelleen 1930-luvulla. Vaikka anniskelu oli nyt sallittua, se oli edelleen tiukasti valvottua ja säännösteltyä. Ravintoloiden yhdeksi tärkeimmäksi tehtäväksi tuli muokata kieltolakia eri tavoin vastustaneet asiakkaat kunnioittamaan uutta väkijuomalakia. Alkoholiliikkeen ja tarkastajien tehtäväksi tuli puolestaan saada ravintoloitsijat noudattamaan lainmukaista anniskelua.

1.2 Tutkimuksen tehtävät ja aikaisempi tutkimus

Kevättalvella 1932 voimaan astunut väkijuomalaki muokkautui pitkin 1930-lukua uusien säädösten ja pykäliden myötä.¹¹ Tutkimukseni pääohjenuorina ovat kaksi väkijuomalain pykälää, joista ensimmäisen mukaan Alkoholiliikkeen hallintoneuvoston yhtenä tehtävänä oli määrätä jokaiseen kuntaan myynti- ja anniskelupaikat. Hallintoneuvosto päätti myös niiden sijoittamisesta ja niissä myytävien sekä anniskeltavien väkijuomien lajit. Päätöksenteossa hallintoneuvostoa auttoivat paikalliset kunnanvaltuustot, joiden lausuntoja hallintoneuvoston oli kuunneltava päätöksiä tehdessään.¹² Tutkimuksen ensimmäisenä tehtävänä on tarkastella ravintoloiden anniskeluoikeusprosessia. Miten anniskeluoikeutta haettiin? Ketkä oikeuden saivat ja miksi? Miksi oikeuksia ei aina myönnetty?

Toisen pykälän mukaan väkijuomalaki määräsi, että jokaiseen kuntaan, jossa sijaitsi Alkoholiliikkeen myymälöitä tai anniskeluravintoloita, kunnanvaltuuston tuli asettaa yksi kunnallinen tarkastaja huolehtimaan siitä, että alueella noudatettiin väkijuomalakia,

⁹ Kuusi 1952, 282–283.

¹⁰ Häikiö 2007, 79–82.

¹¹ Suomen asetuskokoelmat 1932, 1933 ja 1935.

¹² Suomen asetuskokoelma 1932, 195.

sen määräyksiä ja periaatteita.¹³ Tutkimuksen toisena tehtävänä on selvittää ravintoloiden valvontaorganisaatiota. Miksi ja miten ravintoloita valvottiin? Miksi ja ketkä rikkoivat lakia?

Tutkimuksen ajankohtana ovat vuodet kahden eri poikkeustilan välillä. Tutkimuskohteeksi vuodet 1932–1939 valikoituivat, koska ne ovat Suomen anniskelupolitiikan synnyn ja kasvun vuosia, jonka aikana luotiin pohja suomalaiselle anniskeluravintolakulttuurille. Tutkimus lähtee liikkeelle vuodesta 1932, jolloin kolmetoista vuotta voimassa ollut kieltolaki päättyi ja Suomeen säädettiin sen itsenäisyyden ajan ensimmäinen väkijuomalaki. Jyväskylän kaupungin historian kirjoittaneen Päiviö Tommilan mukaan muutaman vuoden kestänyttä taloudellista ahdinkoa seurasi voimakas noususuhdanne ja Jyväskylässä esimerkiksi rakennustoiminta pääsi jälleen vauhtiin 1930-luvu puolessavälissä. Metsätyöt lisääntyivät ja teollisuuden toimintaedellytykset parantuivat huomattavasti. Kaupungissa aloitettiin Valtion tykkitehtaan ja Keski-Suomen parantolan rakennustyöt, jotka toivat kaupunkiin työtä ja työläisiä usean vuoden ajaksi. Vuonna 1938 Jyväskylässä ei tehty enää yhtään vararikkoa ja vuonna 1939 työvoimasta koettiin puutetta, eikä laman aikaisesta työvoiman ylitarjonnasta ollut enää tietoaakaan. Palkat nousivat, ostokykä kasvoi ja yleinen hyvinvointi parantui huomattavasti.¹⁴

Tutkimusajanjaksolla siirryttiin lamasta voimakkaaseen taloudelliseen noususuhdanteeseen, joka heijastui kaikille elämänoille, myös ravintolatoimintaan. Nousukauden aikana asiakkaita riitti kaikissa eri kansankerrosten ravintoloissa.¹⁵ Tilanne muuttui nopeasti kesällä 1939 kun suursota alkoi Euroopassa ja Suomessa siirryttiin poikkeustilaan, joka kosketti ensimmäisenä alkoholin myyntiä ja anniskelua. Tutkimus päättyi marraskuun loppuun 1939, kun Suomi liittyi sotaan ja talvisota alkoi.

¹³ Suomen asetuskokoelma 1932, 195.

¹⁴ Tommilla 1972, 412–414. Muita 1930-luvun lamaa käsitteleviä teoksia mm. Kindleberger 1973, Autio 1992 ja Kalela 1987.

¹⁵ Katso esim. Simpura 1982, 153.

Tutkimusalueeksi rajasin Jyväskylän kaupungin keskustan alueen¹⁶. Rajaamalla tutkimuksen vain yhteen kaupunkiin, sain mahdollisuuden tutkia kaupungin anniskelupolitiikkaa mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Laajemman alueen tai useamman kaupungin vertaileva tutkimus olisi ollut pintapuolista, eikä syvemmälle analyysille tai kehityksen tutkimiselle olisi ollut tilaa. Aluerajaukseen vaikutti myös oma työurani jyvaskyläläisissä anniskeluravintoloissa.

Historian tutkimuksessa ravintola-ala on jäänyt vähälle huomiolle. Toisaalta alkoholi, sekä sen myynti, anniskelu ja käyttö keskusteluttivat jatkuvasti, vuosisatojen ajan. Siksi voi puhua alkoholin ikiaikaisesta paradoksista jossa talous, yleinen järjestys, sosiaaliset ja terveydelliset seikat nivoutuvat yhteen. Vuonna 1938 Alkoholiliike julkaisi laajan teoksen *Alkoholikysymys taloudellisena, fysiologia-patologisena, eettisenä ja yhteiskunnallisena kysymyksenä ynnä väkijuomien käyttöä säännöstelevät järjestelmät*. Teoksessa useat henkilöt, eri aloilta kirjoittivat alkoholin vaikutuksesta esimerkiksi kotioloihin tai alkoholin käytöstä eri maissa. Yhtenä teoksen motiivina oli raittiusseurojen arvostelu Alkoholiliikettä vastaan. Alkoholiliike piti itseään myös raittiuden edistäjänä ja teoksellaan pyrki hillitsemään raittiusseurojen arvostelua.

Jyväskylän ravintoloiden historia elää pitkälti suullisen tiedon varassa, mutta muutamia historiikkeja on tehty. Kauko Hirvonen kirjassaan vuodelta 1996 *Kansankahvilasta Pesiaaliin, 80 vuotta JTY:n ravintoloita* tutustuu Jyväskylän työväenyhdistyksen tiloissa toimineisiin ravintoloihin 1900-luvun alusta 1990-luvun puoleen väliin saakka. Erkki Fredrikson on kirjoittanut useita Jyväskylää koskevia historiikkeja, ja teoksessaan *Herrojen klubi, Jyväskylän klubin historia 1900-luvulla*, hän kartoittaa vuonna 1912 perustetun Jyväskylän Klubin vaiheita viime vuosisadalla. Fredrikson on tehnyt oman pro gradu tutkielmansa *Ravintolatoiminta Jyväskylässä 1800-luvulla* vuonna 1978. Jorma Wilmi julkaisi *100 vuotta keskisuomalaisten kotien hyväksi, Osuuskauppa Keskimaa 1915–2015*-teoksen (2015), jonka muutamilla sivuilla tarkastellaan Osuuskauppa Keskimaan ravintoloita. Tutkimuksissa on käytetty aineistona muun muassa haastatteluita, sanomalehtiä, kaupungin päättävien elinten tuottamia asiakirjoja sekä yhdistysten kokousten pöytäkirjoja. Ravintoloista tehdyt historiikit ovat yleensä

¹⁶ Katso Liite 1.

tilaushistorioita, joiden tilaajina ovat yleensä olleet erilaiset yhdistykset tai osuuskunnat ja niiden ravintolat. Niissä yleensä keskitytään ravintoloiden vaiheiden kuvailuun ja varsinkin johtoporras on saanut paljon huomiota. Useasti näissä teoksissa on käytetty myös asiakkaiden ja henkilökunnan muistitietoaineistoa.

Alkoholiliikkeellä eli Alkolla on ollut maassamme merkittävä rooli aina vuodesta 1932 asti. Yhtiöstä on tehty useampia historioita ja tässä tutkimuksessa käytetään Jorma Simpuran vuonna 1982 kokoamaa 50-vuotisjuhlajulkaisua *Vapaan viinan aika* ja Martti Häikiön vuonna 2007 julkaistua *Alkon historiaa*. Molemmat teokset ovat kattavia katselmuksia yhtiön historiaan, toimintaperiaatteisiin ja tavoitteisiin. Teokset ovat yhtiön toiminnasta kertovia historioita, joiden kokoamiseen on käytetty muun muassa yhtiön vuosikertomuksia ja pöytäkirjoja. Ravintoloiden valvonta saa kirjoissa vähänlaisesti tilaa. Simpura on teoksessaan käyttänyt Alkoholiliikkeen tarkastajan Matti Arosen lausuntoja ja perehtynyt muita tutkijoita enemmän tarkastajien tehtäviin. Ravintoloista kertovat osuudet kuvailevat erilaisten ja eri anniskeluluokkiin kuuluvia ravintoloita. Pääpaino teoksissa on yhtiössä tapahtuneissa muutoksissa ja alkoholin vähittäismyynnin vaiheissa.

Vaikka ravintola-ala on jäänyt historian tutkimuksessa lähes huomiotta, ovat suomalaisten juomatavat ja varsinkin kieltolaki, synnyttäneet monia tutkimuksia ja teoksia. Monet kirjoista sisältävät erilaisia taulukoita esimerkiksi alkoholin käytön kasvusta tai laskusta sekä juopumustapausten kasvusta. Suurin osa teoksista on koottu samoja kirjoja ja lehtiä käyttämällä vaihtamalla vain näkökulmaa. Kieltolaista ovat kirjoittaneet muun muassa Aija Kaartinen *Kansan raittiudeksi ja kotien onneksi* (2011), Reijo Ahtokarin *Pirtua pirtua...* (1972), Kaj Dahl *Saariston salakuljettajat* (2003) sekä Raimo Pullat *Itämeren rutto* (1996). Suomalaisia juomatapoja ja niiden muutoksia ovat tutkineet esimerkiksi Satu Apo vuonna 2001 ilmestyneessä teoksessa *Viinan voima*, jossa alkoholiajattelun muutoksia ja jatkuvuuksia tutkitaan etnografisten kuvausten ja muistelukerronnan avulla. Samaan kategoriaan sopii myös Matti Virtanen vuonna 1982 ilmestynyt kirja *Änkyrä, tuiske, hupperi*. Alkoholia ja sen käytön menneisyyttä Suomessa ovat tutkineet esimerkiksi Matti Peltonen, Kaarina Kilpiö ja Hanna Kuusi toimittamassaan teoksessa *Alkoholin vuosisata* vuodelta 2006, Alkoholiliikkeen entinen

pääjohtaja Pekka Kuusi kirjassaan *Väkijuomakysymys* (1952), Teuvo Peltoniemi ja Martti Voipio toimittamassaan teoksessa *Alkoholi ja yhteiskunta* (1983). Raittiusaatetta ja sen myötä syntyneitä yhdistyksiä on Suomessa tutkittu laajasti. Tässä tutkimuksessa käytetään muun muassa Irma Sulkusen *Raittius kansalaisuskontona* (1986) teosta ja Jukka Ahtosen artikkelia *Raittiusaatteen kriisi*, teoksesta *Alkoholin vuosisata* (2006).

1.3 Lähteet

Väkijuomalain myötä syntyi uusia toimijoita niin paikalliselle kuin kansalliselle tasolle. Tiukka anniskeluvoimapolitiikka ja ravintoloiden valvonta rakentuivat monimutkaisen päätöksentekoprosessin varaan, jossa ravintoloitsijalla, paikallisella kunnanvaltuustolla, maaherralla, poliisilla, kunnallisella tarkastajalla, Alkoholiliikkeen omilla tarkastajilla ja Alkoholiliikkeellä oli omat paikkansa ja tehtävänsä¹⁷. Tässä tutkimuksessa keskitytään Jyväskylän kaupunginvaltuuston ja -hallituksen päätöksiin, tarkastajien lausuntoihin ja Alkoholiliikkeen päätöksiin. Näiden toimijoiden synnyttämästä aineistosta koostuu tutkimuksen lähdeaineisto.

Väkijuomalain myötä syntyi uusia arkistokokonaisuuksia, kun hallintoneuvoston oli lain mukaan kuunneltava paikallista kunnanvaltuustoa tehdessään päätöstä uusien myynti- ja anniskelupaikkojen avaamisesta paikkakunnalle. Lukuun ottamatta vuoden 1932 kevättä, Jyväskylän kaupunginvaltuusto ja -hallitus käsitelivät anniskeluoikeusanomuksia kokouksissaan. Kuhunkin tapaukseen olen päässyt käsiksi valtuuston ja hallituksen pöytäkirjojen sisällysluetteloiden avulla. Kunnallista tarkastajaa koskevat valinnat ja niistä käyty keskustelut löytyvät myös edellä mainituista pöytäkirjoista. Kunnalliset tarkastajat ovat pitäneet tarkastuksistaan päiväkirjaa. Niitä ei ole säilytetty, mutta tarkastajien raportit luettiin kaupunginhallituksen kokouksissa joissa päätettiin mahdollisista jatkotoimenpiteistä. Kaupunginvaltuuston ja -hallituksen tuottamat asiakirjoja voidaan pitää tutkimuksen kannalta luotettavina lähteinä. Käyty keskustelut oli pyritty tallentamaan mahdollisimman tarkasti eikä ole syytä uskoa, että jonkun mielipide olisi jäänyt tallentamatta. Saadakseni mahdollisimman laajan kuvauksen kaupunginvaltuuston sekä

¹⁷ Katso sivu 23.

-hallituksen jäsenistä, olen käyttänyt apuna Päiviö Tommilan ”*Jyväskylän kaupungin historia 1837–1965*” molempia osia. Teoksiinsa hän on koonnut muun muassa tiedot valtuutettujen puolueista, työpaikoista ja muista luottamustoimista. Tämä on auttanut hahmottamaan valtuutettujen henkilökohtaista asennoitumista alkoholi- ja anniskelupolitiikkaan.

Toisen aineistokokonaisuuden muodostavat Alkoholiliikkeen anniskeluoikeusasiakirjat Kansallisarkistossa. Anniskeluoikeusasiakirjoista löytyvät lähes kaikki Jyväskylän kaupungista anniskeluoikeuksia hakeneet henkilöt, yhdistykset ja yritykset. Mukana ovat niin hylätyt kuin hyväksytyt hakemukset. Ensimmäisiä anniskeluoikeuksia haettaessa kirjoitettiin Alkoholiliikkeelle vapaamuotoinen kirjallinen hakemus, jonka mukana lähetettiin maaherran lausunto jo saaduista ravintolanpito-oikeuksista. Vuoden 1933 alusta alkaen hakemukset olivat Alkoholiliikkeen painattamia, nelisivuisia hakemuksia, jotka ravintoloitsijan tuli täyttää ja lähettää mukana vaaditut liitteet: kopio maaherran myöntämästä ravintolanpito-oikeudesta, ravintolan pohjapiirustus, papintodistus vastuunalaisesta hoitajasta sekä mahdollisesti yhdistyksen järjestyssäännöt. Anniskeluhakemusten yhteydestä löytyy myös tarkastajien kirjoittamia lausuntoja, Alkoholiliikkeen hallintoneuvoston antamia huomautuksia ja varoituksia ravintoloille sekä ravintoloitsijoiden kirjeitä Alkoholiliikkeelle. Myös mahdolliset kopiot erilaisista raastuvanoikeuden istunnoista löytyvät anniskeluoikeusasiakirjojen joukosta. Olen käynyt läpi ja analysoinut tapauskohtaisesti kaikki asiakirjat. Lähdeaineistona anniskeluoikeusasiakirjat tarjoavat paljon yksityiskohtaista ja monipuolista tietoa ravintoloista. Merkittävä osa asiakirjoista oli erilaisten virkamiesten tuottamaa aineistoa, eikä ole syytä epäillä lähteiden luotettavuutta.

Tutkimuksen kannalta merkittävä lähde on vuodesta 1936 lähtien ilmestynyt Alkoholiliikkeen aikakauskirja. Seitsemän kertaa vuodessa ilmestyneessä lehdessä käsiteltiin niitä ongelmia ja kysymyksiä, joita eri toimijat kohtasivat työskennellessään väkijuomalain parissa. Lehden tarkoituksena oli olla eräänlainen välittäjä näille toimijoille.¹⁸ Artikkeleissa käsiteltiin muun muassa väkijuomalain muuttuvia säännöksiä ja Alkoholiliikkeen hallintoneuvoston määräyksiä, tarkasteltiin

¹⁸ Reinikka *Tehtävämme*, 2.

alkoholianniskelun muutoksia sekä kunnallisen tarkastajan tehtäviä ja roolia väkijuomalain valvonnassa. Lehden lopussa oli raportteja esimerkiksi juopumustapausten määrään kasvusta tai laskusta sekä muiden maiden alkoholipolitiikasta. Alkoholiliikkeen aikakauskirjan kirjoittajat olivat jollakin tapaa toimineet väkijuomalain parissa. Kirjoittajien joukossa oli esimerkiksi hallintoneuvoston jäseniä, kunnallisia tarkastajia ja sisäministeriön edustajia. On huomioitava, että kirjoittajat olivat pääsääntöisesti Alkoholiliikkeen valta-asemassa työskennelleitä henkilöitä, eikä artikkeleiden kirjoittajina ollut esimerkiksi yhtään ravintoloitsijaa, tavallisesta tarjoilijasta puhumattakaan. Aikakauskirja oli yksi Alkoholiliikkeen valistuskeinoista ja sen toivottiin tavoittavan laajalti kaikki väkijuomalain parissa työskennelleet. Aikakauskirjan levikki ei ole tiedossa, mutta on kuitenkin epätodennäköistä, että lehteä olisi luettu ainakaan vaatimattomimmissa ravintoloissa. Tutkimukselle aikakauskirja kuitenkin tarjoaa erilaisia näkökulmia kolmekymmentäluvun alkoholi- ja anniskelupolitiikkaan, jonka myötä sen merkitys tutkimukselle on suuri.

1.4 Kulttuurihistoria ja poliittinen kulttuuri

Ravintolakulttuurin historian tutkiminen on sekä jokapäiväisen elämän historian, että marginaalihistorian tutkimista. Ravintoloitsijoita harvemmin mainitaan kaupunkien historiikeissa ravintolanpidon ansiosta, eikä niissä ole mainintoja asiakkaista, juopoista eikä prostituoiduista¹⁹. Ravintolakulttuuri on marginaalihistoriaa myös siinä mielessä, ettei sitä ole juuri tutkittu. Historiantutkimuksen painopiste on ollut muualla. Kulttuurihistorian yhtenä tavoitteena on selvittää aikaisemmin tutkimattomien ihmisryhmien vaiheita ja peilata niin sanottua normaaliyhteiskuntaa, sen ulkopuolella olevien kautta.²⁰ Tässä tutkimuksessa kulttuurihistorian avulla nostetaan esille ravintoloitsijoita, alkoholiliikkeen tarkastajia tai ravintoloiden työntekijöitä joihin ei ole aikaisemmin huomiota kiinnitetty.

Kieltolain päättyminen merkitsi suurta muutosta suomalaiselle ravintolakulttuurille. Luotiin uudet normit ja säännöt, jotka koskivat niin päättäviä elimiä, ravintoloitsijoita

¹⁹ Katso esim. Häkkinen 1995.

²⁰ Hovi 2002, 13.

kuin ravintolan asiakkaita. Uudet lait ja säännökset aiheuttivat aluksi hämmennystä, epätietoisuutta ja väärinkäytöksiä. Ajan kuluessa suurin osa asiakkaista ja ravintoloiden henkilökunnasta tottuivat uusiin sääntöihin ja alkoi suomalaisen ravintolakulttuurin nousu. Tämän nousun mahdollisti Alkoholiliikkeen lähes järkkymätön valta ja tiukka väkijuomalaki.²¹ Tässä tutkimuksessa Alkoholiliikkeen valtaa ja väkijuomalain muutoksia tarkastellaan poliittisen kulttuurin avulla. Poliittisessa kulttuurissa tarkastellaan ihmisten välisiä vuorovaikutussuhteita, valtasuhteita ja ennen kaikkea vallankäytön institutionaalistuneita muotoja eli hallitsemista.²² Eli miten Alkoholiliikkeen valta näyttäytyi Jyväskyläläisten ravintoloiden anniskeluoikeuksia käsiteltäessä ja ravintoloiden valvonnassa?

Poliittisella kulttuurilla voidaan myös tarkoittaa niitä normeja, arvoja, käsitteitä, diskursseja ja tapoja, jotka ympäröivät poliittista ajattelua ja toimintaa.²³ Historiantutkija Piia Einosen mukaan poliittinen kulttuuri voidaan myös nähdä ihmisten tekojen välisenä vuorovaikutuksena. Poliittiseen kulttuuriin liitetään myös vahvana ajatus kollektiivisesta ja sosiaalisesta historiallisesta muistista, joka on ohjannut niin yksilöiden kuin ryhmien toimintaa.²⁴ Suomalaiseen 1930-luvun anniskelupolitiikkaan vaikutti erityisesti kaksi toisiinsa liittyntä asiaa, epäonnistunut kieltolaki ja raittiusväki. Alkoholiliikkeen ensimmäisenä ja tärkeimpänä tehtävänä oli saada laitton anniskelu loppumaan ja turvata laillisen alkoholin saanti kaikille kansanryhmille. Tämä ei kuitenkaan sopinut raittiusväelle, jonka tärkeimpänä tehtävänä oli puolestaan suojella kansalaisia alkoholin vaaroilta ajamalla kieltolakia uudelleen voimaan.²⁵ Näiden kahden arvon ympärille suomalainen kolmekymmentäluvun anniskelupolitiikka perustui, ja näiden suuntausten kamppailu vaikutti myös Jyväskylässä sijainneisiin ravintoloihin.

Poliittista kulttuuria voidaan pitää sen laajuuden vuoksi eräänlaisena yläkäsitteenä, joka pitää sisällään toiminnallisen kentän tietyssä ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa. Poliittisen kulttuurin yhtenä painotuskohteena ovat paikallisyhteisöt, jotka sisältävät

²¹ Häikiö 2007, 83.

²² Nousiainen, 1975, 20.

²³ Ihalainen, Bregnsbo, Sennefelt ja Winton 2011, 3.

²⁴ Einonen 2005, 9–10.

²⁵ Esim. Kallenautio 2/1982, Peltonen 1996 ja Apo 2001

monenlaisia vuorovaikutussuhteita.²⁶ Tässä tutkimuksessa toiminnallisena kenttänä toimii 1930-luvun Jyväskylä. Paikallisyhteisö tutkimuksessa näkyy ravintoloitsijoiden, kunnallisten tarkastajien, kaupunginvaltuuston ja -hallituksen sekä raastuvanoikeuden kautta. Nämä toimijat ovat vuorovaikutuksessa keskenään tai Alkoholiliikkeen välityksellä. Lukuun ottamatta raastuvanoikeutta, kaikki edellä mainitut tarvitsivat toisiaan lainmukaisen anniskelun toteutumiseen.

Jotta ymmärtäisimme paremmin yhteiskunnallista tilannetta johon väkijuomalaki laadittiin, tarkastellaan tutkimuksen ensimmäisessä luvussa suomalaista kolmekymmentäluvun jakaantunutta yhteiskuntaa. Sen lisäksi luvussa tarkastellaan raittiusaateen syntyä ja leviämistä Jyväskylään. Luvun lopussa perehdytään tarkemmin Alkoholiliikkeen monopoliin ja siihen, miten maan kattava anniskeluverkosto luotiin. Toisessa kappaleessa syvennytään Jyväskyläläisten ravintoloiden anniskeluoikeusprosessiin ja ravintoloiden anniskeluluokkiin. Lisäksi tutustutaan kunnallisen tarkastajan valintaan ja hänen tehtäviinsä. Lopuksi tarkastellaan kaupungissa tapahtuneisiin anniskelurikkeisiin ja Alkoholiliikkeen rangaistuksiin. Kolmannessa käsittelyluvussa perehdytään vakavampiin anniskelurikoksiin, joita selvitettiin raastuvanoikeudessa. Luvussa myös selvennetään lakimuutosten vaikutuksia jyvaskyläläisten ravintoloiden toimintaan ja tarkastellaan kunnallisen tarkastajien muita tehtäviä.

2. ”VÄKIJUOMALIIKE ON PERUSTETTAVA SITEN...”

²⁶ Einonen 2005, 10.

2.1 1930-luvun yhteiskunta

1930-luvun alkaessa Suomi oli jakaantunut yhteiskuntaluokkiin ja sisällissodan aikainen kahtiajako jatkui. Samaan luokkaan kuuluneet jakoivat yhteisiä kokemuksia, jotka syntyivät niistä suhteista joihin he tuotannossa joutuivat toisten ihmisten kanssa. Luokat eivät kuitenkaan olleet erillisiä, eivätkä toisistaan riippumattomia, eikä yhtä luokkaa voi ymmärtää ilman sille vastakkaista luokkaa. Luokka-ajattelun lisäksi yhteiskuntaa voitiin kuvata sosiaalisen kerrostumien avulla. Nähtiin eroja sosiaalisessa asemassa ja arvonannossa. Joissakin tapauksissa sosiaalinen jako kytkeytyi luokkajakoon, mutta periaatteessa se oli toisentyypinen. Sen tunnusmerkkejä olivat esimerkiksi ihmisryhmien vaurauden, sivistyksen ja elämäntyylin erot. Molempiin yhteiskuntaa kategorisoiviin ajatteluihin liittyy läheisesti järjestäytyminen yhteiskunnallisten tavoitteiden ajamiseksi, esimerkkinä työväenluokan järjestäytyminen 1800-luvun Länsi-Euroopassa. Poliittis-taloudellinen organisoituminen kertoo siitä, miten ihmiset ymmärsivät keskinäiset suhteensa ja miten he kokivat vastakkainasettelun muiden ryhmien kanssa. Voidaan puhua me vastaan muut ajattelutavasta.²⁷

Suomessa suurin yhteiskuntaluokka oli 1930-luvulla maatalousväestö. Yli puolet suomalaisista eli vielä maaseudulla ja sai elantonsa maa- ja metsäteollisuudesta. Maailmansotien välisenä aikana Suomen teollisuus alkoi työllistää maatalouden työvoimareserviä, joka oli syntynyt koneellistuvan maatalouden myötä.²⁸ Kun väkijuomalakia valmisteltiin vuonna 1932, oli lähes yksimielisen selvää, että alkoholin myynti ja anniskelu kiellettäisiin edelleen lähes kokonaan maaseudulla. Suomen maaseudulla ei ole harjoitettu laillista alkoholin myyntiä vuoden 1902 jälkeen ja anniskelukin oli ollut hyvin rajallista.²⁹

Toiseksi suurin luokka olivat työläiset. Työväestön luokan syntymisen mahdollisti 1800-luvulla alkanut teollinen vallankumous. Suomessa teollistuminen oli hitaampaa kuin muissa länsimaissa, kuten Ruotsissa ja Iso-Britanniassa. Maailmansotien välisenä aikana työväenluokka kasvoi kuitenkin nopeasti, vaikka vielä vuonna 1940 maa- ja

²⁷ Alapuro 1983, 36–40.

²⁸ Ibid., 78.

²⁹ Kuusi 1956, 29–31.

metsäteollisuudessa oli enemmän työväkeä. Työläisväkeä keskittyi ennen kaikkea kaupunkeihin ja muihin suuriin keskuksiin. Sisällissodan ja Lapuan liikkeen toiminnan myötä teollisuustyöväestö pysyi poliittisesti voimattomana koko kolmekymmentäluvun. Verrattuna työväestön ”yläpuolella” oleviin yhteiskuntaluokkiin, työväestö eli monella eri tavoilla erillään porvarillisesta Suomesta. Työväestöllä oli omat urheilu-, harrastus-, musiikki- ja näytelmä seurat ja kerhot.³⁰

Jyväskylän Työväenyhdistys perustettiin vuonna 1888 ja se kuuluu maan vanhimpiin työväenyhdistyksiin. Valistustyön, jäsenmäärän kasvun, yhdistysten määrän lisääntymisen ja ammattiyhdistystoiminnan heräämisen myötä, työväki alkoi kiinnostua yhä enemmän ja enemmän omista asioistaan. Jyväskylässä Työväenyhdistys sai 1890-luvun lopulla uusia jäseniä toisaalta juomalakkoliikkeen, toisaalta ammattiyhdistysten kautta. Raittiuspyrkimykset kuuluivat alusta asti liikkeen ohjelmaan ja siksi vuosisatojen vaihteen muotiliike, juomalakkoilu, sai Jyväskylässäkin suurta kannatusta. Molemmat liikkeet pyrkivät muuttamaan yhteiskuntaa ja yhteiskunnallista ajattelua.³¹

Maailmansotien välisenä aikana keskiluokkaiset ryhmät kasvoivat sekä määrällisesti että suhteellisesti. Myös niiden rakenteissa tapahtui muutoksia. Esimerkiksi toimihenkilöiden määrä kasvoi ja alettiin puhua sivistyneistön kuulumisesta keskiluokkaan. Vuosina 1914–39 valtion virkamiesten määrä kaksinkertaistui. Alempien virkamiesten määrä kasvoi nopeammin kuin ylempien. Suomessa astui voimaan vuonna 1921 yleinen oppivelvollisuuslaki, jonka myötä myös korkeakouluopiskelijoiden määrä kasvoi. Akateemisesti koulutettujen määrä lisääntyi ja he alkoivat lähentyä keskiluokkaa. Heille ei ollut tilaa hallinnon tai yritysten ylimmillä portailla. Selvemmäksi keskiluokkaistuminen tuli kolmekymmentä luvun talousahdingon aikana ja sen jälkeen. Puhuttiin ylioppilastulvasta ja sivistyneestä köyhälistöstä. Akateeminen työttömyys oli Suomessa uutta ja sai sen takia paljon huomiota. Keskiluokkaan kuului yhä selvimmin ne, joiden valttina työmarkkinoilla oli koulutus.³²

³⁰ Alapuro 1983, 37, 87–91.

³¹ Tommila 1 1972, 497–499.

³² Ibid., 93–96.

Kaksikymmentäluvulla alkanut ja kolmekymmentä luvulla jatkuneessa taloudellisessa laajentumisvaiheessa Suomen porvaristo vahvistui. Se astui selvemmin yhteiskunnan johtoasemiin ja syrjäytti ylintä virkamiehistöä³³ perinteellisistä johtoasemista. Itsenäisyyden alkuvuosina ja virkakoneiston vahvistuessa, virkamiesten määrä kasvoi.³⁴ Kolmekymmentäluvun puolenvälin tietämällä puolet ylimmistä virkamiehistä ja yliopisto-opettajista peräti 60 prosenttia oli kotoisin ylimmästä sosiaalisesta kerrostumasta. Sääty-yhteiskunnan ajoilta periytyneet katsomukset vaikuttivat edelleen erityisesti juuri korkeimmissa virkamies- ja yliopistopiireissä. Elämäntavat pysyivät suhteellisen muuttumattomina vielä 1930-luvulla.³⁵

Jyväskylässä käsityöläisten ja teollisuusväestön edustus oli 1800-luvun loppupuolella 24 prosenttia mutta vuosisadan vaihteen jälkeen se kipusi yli 30 prosenttiin. Kaupungissa oli paljon viran- ja toimenhaltijoita ja heidän kautta suuri määrä palveluskuntaa. Jyväskylän sosiaalirakenteelliseen ”poikkeamaan” vaikutti ratkaisevasti vuonna 1863 perustettu seminaari ja sen myötä opettajakunnan näkyvä asema kaupunkikuvassa yhä kolmekymmentäluvulla.³⁶

Kieltolaki kumoutui tilanteessa, jossa yhteiskunta oli jakaantunut ja tilanne oli Lapuanliikkeen³⁷ toiminnan myötä poliittisesti arka. Alkoholiliike perustettiin Lapuanliikkeen Suomeen, jonka ankarat alkoholipoliittiset päätökset koskettivat pääsääntöisesti tavallista kansaa.³⁸ Alkoholiliike teki päätöksiä vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen mukaisesti, noudattaen jakaantuneen yhteiskunnan luokkarajoja.

2.1.1 Raittiusaatteen leviäminen Jyväskylään

Raittiusliikkeen syntyä ja leviämistä Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa on selitetty teollistumisella ja niillä muutoksilla, joita tapahtui tuotantomenetelmissä sekä tuotantoon osallistuvien väestön elämäntavassa. 1800-luvulla tiukentuneita asenteita ei

³³ Autonomian alkamisen myötä Suomeen oli perustettu oma keskushallinto. Alkoi niin sanottu virkamiessäädyn ja virkavallan kultainen aika. Ylemmät virkamiehet olivat säätyläistön selkäranka ja ylimpään virkamiehistöön kuulumisen tuli ensisijaiseksi tavoitteeksi. Alapuro 1983,66–67.

³⁴ Alapuro 1983, 91–93.

³⁵ Ibid. 93.

³⁶ Sulkunen 1986, 138–139.

³⁷ Katso esim. Saarinen 2007.

³⁸ Virtanen 1982, 81

kuitenkaan voida kokonaan selittää vain teollistumisella. Alkoholiin suhtauduttiin eri tavoin aikakausittain, alueittain ja kulttuureittain. Tiukimmat asenteen löytyivät Suomesta, Norjasta, Ruotsista ja Islannista. Myös Yhdysvalloissa suhde alkoholiin oli jännitteinen ja kaksijakoinen. Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa toimineet raittiusliikkeet olivat poliittisesti yhtä näkyviä kuin Yhdysvalloissa. Suomessa alkoholin valmistusta, ostamista ja käyttämistä säännösteltiin yksityiskohtaisemmin kuin useammissa maissa.³⁹

Raittiusliike voidaan nähdä osana prosessia, joissa suuret aatteet ja kansanliikkeet muokkasivat länsieurooppalaista kansalaisyhteiskuntaa. Uskottiin, että parempi Suomi saavutettaisiin edistämällä raittiutta, naisten asemaa, työläisten elinoloja ja nuorison moraalialkoholia kohottavia harrastuksia. Tavoitteiden saavuttamiseksi muodostettiin erilaisia yhdistyksiä kattojärjestöineen. Vuosisadan vaihteessa syntyneet puolueet alkoivat ajaa etujaan entisten suurteiden aatteiden hengessä. Yhdysvalloissa, Norjassa, Suomessa ja Ruotsissa alkoholista muodostui yksi keskiluokkaisen edistysideologian suurista vihollisista. Alkoholin käyttäjä ajautui automaattisesti köyhyyteen ja siveettömyyteen. Heidän mukaansa alkoholi oli myös suuri uhka keskiluokkaisen ideologian keskeiselle instituutiolle, perheelle.⁴⁰

Jyväskylän ensimmäinen yhdistys oli kauppias Peter Smirnoffin vuonna 1846 perustama raittiusseura, johon kuului parhaimmillaan jopa 243 jäsentä. Seura ei edellyttänyt jäseniltään täysraittiutta, heistä yhdeksällä oli salakapakka ja kymmenet jäsenet nauttivat alkoholia enemmän tai vähemmän kohtuudella. Kenties tästä johtuen Smirnoffin raittiusseura ei ollut kovin pitkäikäinen, mutta se antoi ensisysäyksen muiden yhdistysten perustamiselle.⁴¹

Vaikka alkoholikysymys kytkettiin myös Suomessa tiukasti työväenkysymykseen, on varsinkin myöhemmissä tutkimuksissa ymmärretty, etteivät työläiset käyttäneet alkoholia yhtään sen enempää kuin muutkaan yhteiskuntaluokat. Hyvän työläisen mallina olivat samat periaatteet kuin hyvän porvarin. Molempien tuli olla kurinalaisia, ahkeria, siistejä ja sivistyshaluisia. Työmiesten leimaaminen ongelmallisiksi

³⁹ Apo 2001, 200.

⁴⁰ Apo 2001, 201–202.

⁴¹ Tommilla 1 1972, 278–279.

alkoholinkäyttäjiksi edusti 1800-luvulle ominaista rotuajattelua, heitä pidettiin huonompana ihmislajina kuin keskiluokkaa saati sivistyneistöä. Alkoholivastaisuus levisi kaikkiin kansankerroksiin 1800-luvun lopussa ja raittiusliikkeen kannatus oli laajimmillaan vuosisadan vaihteessa. Syynä laajaan suosioon oli kasvavan työväenliikkeen voimannäyte. Kieltolaki tavoitteillaan he pyrkivät kohti merkittävämpiä poliittisia tavoitteita, kuten yleistä äänioikeutta.⁴²

Keski-Suomen kohtuuden ja raittiuden seura perustettiin vuonna 1883, ja siihen liittyi alajärjestönä Raittiuden Ystävät. Siitä kasvoi nopeasti kaupungin vahvin joukkojärjestö, jota kannatti jopa 3–4 prosenttia kaupunkilaisista. Työläisten merkitys raittiusaatteen ja raittiusliikkeiden leviämisessä oli myös Suomessa ratkaiseva. He ottivat raittiusaatteen ja kieltolain ajamisen yhdeksi tavoitteekseen tavoitellessaan muita poliittisia oikeuksiaan. Keski-Suomen raittiusseura kehittyi jo varhain keskiluokkaiseksi järjestöksi, jossa nimenomaan opettajakunnalla ja seminaariväellä oli vahva edustus. Työväestön edustus Keski-Suomen raittiusseurassa oli alhaisempi kuin maassa keskimäärin. Osa työväestöstä vieroksui keskiluokkaistunutta seuraa ja siirtyi raittiusyhdistys Auraan.⁴³

Vuosisadan vaihteessa lähes kaikki puolueet kannattivat kieltolakia. Raittius merkitsi edistystä, edistys parempaa tulevaisuutta. Työväenliikkeessä raittiusaatteen kannatus säilyi osana ideologiaa vuosikymmenten ajan. Raittiusseurojen jäsenten määrä laski nopeasti vuoden 1907 jälkeen. Viinan vastustajille argumentointi alkoi olla vaikeaa 1900-luvun ensimmäisenä vuosikymmenenä, kun alkoholinkulutus oli vain 1,58 litraa absoluuttista alkoholia henkeä kohden.⁴⁴

2.2 Alkoholiliikkeen monopoli ja anniskelun järjestäminen

Helmikuun alkupuolella 1932 perustettiin Oy Alkoholiliike Ab niminen yhtiö ja sille valtio- ja hallintoneuvostot. Väkijuomalain myötä hallintoneuvosto sai poikkeuksellisen suuren itsenäisyyden ja eräänlaisen kaksoisvallan. Hallintoneuvosto päätti alkoholin

⁴² Apo 2001, 201

⁴³ Sulkunen 1986, 146–147.

⁴⁴ Apo 2001, 204–205, 209–212.

tuotannosta, maahantuonnista ja jakelusta sekä toimi valtion puolesta valvovana viranomaisena alkoholikentällä. Hallintoneuvosto jakaantui erilaisiin toimikuntiin, joista merkittävin oli ravintolatoimikunta, jonka tehtävänä oli hoitaa maan anniskelutoimintaa.⁴⁵

Uusi Alkoholiliike perustui samanlaisille periaatepäätöksille kuin 1800-luvulla toimineet anniskeluyhtiöt. Yhtiön tarkoituksena oli hoitaa ja valvoa alkoholikauppaa ja anniskelua niin, että niistä aiheutuvat sosiaaliset haitat jäisivät mahdollisimman pieniksi. Suomen väkijuomalain ja alkoholipolitiikan taustalla oli Ruotsin esimerkki.⁴⁶ Suomessa väkijuomalain viidenteen pykälään sisältyi periaate, jonka mukaan kaikkien lain parissa työskentelevien tuli toimia: ”Väkijuomaliike on järjestettävä siten, että, samalla kuin estetään laitonta liikettä, väkijuomain käyttöä supistetaan mahdollisimman vähin sekä juoppoutta ja sen turmiollisia vaikutuksia ehkäistään”.⁴⁷ Periaatepykälän taustalla oli ajatus Ruotsin väkijuoma-asetuksesta sillä erotuksella, että Ruotsin väkijuomalain⁴⁸ tavoitteena oli haittavaikutusten supistaminen mahdollisimman vähin.⁴⁹ Väkijuomalain periaatepykälää tulkittiin ääriasennossa ja käytännön alkoholipolitiikalla pyrittiin niin lähelle raittiusliikkeen vaatimaa kieltolakia, kuin laittoman liikkeen liiketoiminnan estäminen salli.⁵⁰

Väkijuomalain alkoholipoliittisten tavoitteiden kaksinaisuus oli ainutlaatuista. Minkään muun maan laissa tuskin oli määräystä, jonka mukaan sekä kulutusta että käytöstä johtuvia epäkohtia olisi vähennettävä. Suomen alkoholipolitiikka kohdistui sekä alkoholin käyttöön että sen väärinkäyttöä vastaan. Käyttöä olisi supistettava ja väärinkäyttöä olisi ehkäistävä. Lainsäätäjän silmissä tavoitteet olivat yhdenarvoisia. Alkoholipolitiikan ohjaaminen samanaikaisesti väkijuomalain kahden päätavoitteen mukaan oli vaikeaa.⁵¹

⁴⁵ Häikiö 2007, 83 ja 88.

⁴⁶ Kaartinen 1/2007, 93.

⁴⁷ Sillanpää 2002, 64.

⁴⁸ Katso esim. Johansson 2008 ja Knoblock 1995.

⁴⁹ Simpura 1982, 57.

⁵⁰ Ahtonen 2006, 333.

⁵¹ Kuusi 1952, 295–296.

Kieltolain aikana monet ravintolat olivat syyllistyneet laittomaan anniskeluun. Alkoholiliikkeessä ymmärrettiin, että tapojen muuttaminen olisi hankalaa ja, siksi Alkoholiliikkeelle eniten ongelmia tuotti laillisen alkoholianniskelun järjestäminen. Miten anniskelu järjestettäisiin ja millaisia olisivat ne menettelytavat ja rajoitukset, joita anniskelussa sovellettaisiin? Näihin kysymyksiin pyrki vastaamaan Alkoholiliikkeen hallintoneuvoston puheenjohtaja Arvo Linturi Alkoholiliikkeen aikakauskirjan ensimmäisissä numeroissa. Linturin mukaan toisin kuin yksityiskodeissa tapahtunutta alkoholin käyttöä, anniskeluravintolassa anniskelua voitaisiin valvoa ja kontrolloida. Tavoitteeksi otettiin ikiaikainen alkoholipoliittinen ja -valistuksellinen periaate, jonka avulla pyrittiin suomalaisten juomatapojen muuttamiseen. Alkoholiliikkeessä ajateltiin, että suosimalla vähemmän haitallisia juomalajeja ja kitkemällä pois epäsuotuisat tottumukset, voitaisiin kehitystä ohjata oikeaan suuntaan.⁵² Kieltolain kumoaminen ei siis johtanut ”vapaan viinan” aikaan, vaan päinvastoin. Väkijuomalaki rakentui tiukan kielto- ja rajoittamispolitiikan hengessä, jonka tavoitteena oli suomalaisten juomatapojen muuttaminen sivistyneempään suuntaan.

Anniskelun suhteen Alkoholiliike joutui tekemään myönnytyksen monopoli asemastaan. Väkijuomalakia valmisteltaessa ymmärrettiin, ettei Alkoholiliike kykenisi järjestämään koko maan kattavaa anniskeluravintoloiden verkostoa. Joten laki salli, että väkijuomayhtiön hallintoneuvosto antaisi yksityiselle henkilölle, yhtiölle, osuuskunnille ja rekisteröidyille yhdistyksille oikeuden määrääjäksi, enintään kolmen vuoden anniskelukaudeksi kerrallaan ravintolaliikkeen yhteydessä, anniskella alkoholijuomia tai jotakin niiden lajia väkijuomayhtiön laskuun. Anniskeluoikeus voitiin peruuttaa välittömästi, jos ravintoloitsija ei noudattanut sopimuksen ehtoja tai, jos anniskeluravintolassa tapahtui vakavia väärinkäytöksiä. Ravintolat toimivat väkijuomayhtiön laskuun ja alkoholijuomat myytiin ravintolalle samaan hintaan, kuin niitä myytiin vähittäiskaupassa. Alkoholiannos oli anniskeltava hallintoneuvoston vahvistamasta hinnasta, johon oli sisällytetty ravintoloitsijalle kuulunut kohtuullinen korvaus työstä. Ravintoloitsija ei saanut anniskelusta liikevoittoa, vaan häntä pidettiin Alkoholiliikkeen eräänlaisena luottamusmiehenä, joka huolehti anniskelusta yhtiön

⁵² Linturi, *Anniskeluoikeudet nykyisen väkijuomalain aikana I*, 3–4.

lukuun. Hänelle aiheutuvat kustannukset korvattiin ja hän hyötyi anniskeluoikeuksien myötä kasvaneesta asiakas määrästä.⁵³

Väkijuomalaisissa ei ollut tarkkoja ohjeita anniskelusta mutta se määritteli, milloin anniskelu oli sallittua ja kenelle sai anniskella. Kaikkien alkoholijuomien anniskelun sai aloittaa kello 12.00, mutta ruoan yhteydessä nautitun oluen anniskelun sai aloittaa jo kello 9.00. Anniskelu tuli lopettaa vähintään puoli tuntia ennen sulkemisaikaa, jonka määräsi paikallinen poliisi. Alkoholiliikkeen hallintoneuvosto saattoi supistaa anniskeluaikaa, mutta vain paikallisella maaherralla oli oikeus laajentaa sitä. Alkoholiala ei saanut anniskella alle 18-vuotiaalle, sotaväen miehistöön tai asevelvolliseen alipäällystään kuuluvalle henkilölle ilman päällystön lupakirjaa, ei päihtyneelle eikä seurueelle jossa oli päihtynyt henkilö. Velaksi anniskelu oli kielletty ja anniskelussa sai käyttää vain Alkoholiliikkeestä nimenomaan anniskeluun hankittuja, erikseen leimalla merkittyjä pulloja. Tarjoilijan tuli olla vähintään 21-vuotias ja ravintoloitsijan kanssa tehdyssä anniskelusopimuksessa määriteltiin tarkemmin anniskelussa noudatettavat ehdot ja anniskelukorvauksen suuruus.⁵⁴

Anniskelun valvontaa helpotti se, että anniskelun oli aina tapahduttava julkisesti, anniskelua varten hyväksytyissä erillisissä huoneistoissa, viranomaisten, työntekijöiden ja muiden asiakkaiden valvovan silmän alla.⁵⁵ Näistä huoneistoista ravintoloitsijat lähettivät hallintoneuvostolle pohjapiirustukset. Niiden avulla pääteltiin oliko huoneisto sopiva ravintolaksi vai hylättäisiinkö hakemus. Joissakin tapauksissa hallintoneuvosto saattoi vaatia huoneistoon korjauksia, jotta anniskeluoikeus voitaisiin myöntää. Näin kävi esimerkiksi Kaupunginhotellin ravintoloitsijalle Alfred Lönnille vuonna 1935, kun Alkoholiliike ilmoitti:⁵⁶

”Sen johdosta, että Rantapuisto nimisessä ravintolassanne toimitetussa tarkastuksessa on todettu, että ravintolahuoneisto kuntoisuutensa puolesta ei vastaa niitä vaatimuksia, joita anniskeluoikeuksilla varustetuilta ravintoloilta täytyy vaatia, ilmoitamme täten, että Oy Alkoholiliike Ab:n hallintoneuvosto kuuluvaksi anniskelukaudeksi on edelleen myöntänyt Teille oikeuden anniskelun toimittamiseen ainoastaan sillä nimenomaisella ehdolla, että

⁵³ Linturi 1938, 354–355.

⁵⁴ Ibid., 361–363.

⁵⁵ Ibid., 354–355.

⁵⁶ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 16.1.1935.

huoneistossa ensi tilassa toimitetaan tarvittavat korjaukset. Ellei korjaustöitä suoriteta, voi hallintoneuvosto harkintansa mukaan anniskelu oikeudet peruuttaa.”

Poikkeuksina julkisille ravintoloille olivat erilaiset suljetut klubit ja kerhot, joita perustettiin Suomeen englantilaisten esikuvien mukaan 1700-luvun lopulta lähtien⁵⁷. Nämä klubit ja kerhot ravintoloineen selvisivät myös kieltoain ajasta ja hakivat anniskelu oikeuksia samalla tavalla kuin julkiset ravintolat. On myös mahdollista, että moni Alkoholiliikkeen hallintoneuvoston jäsenistä rentoutui työpäivän päätteeksi klubihuoneiston rauhassa.

3. ANNISKELU- JA VALVONTAORGANISAATIO

3.1 Anniskeluravintolat

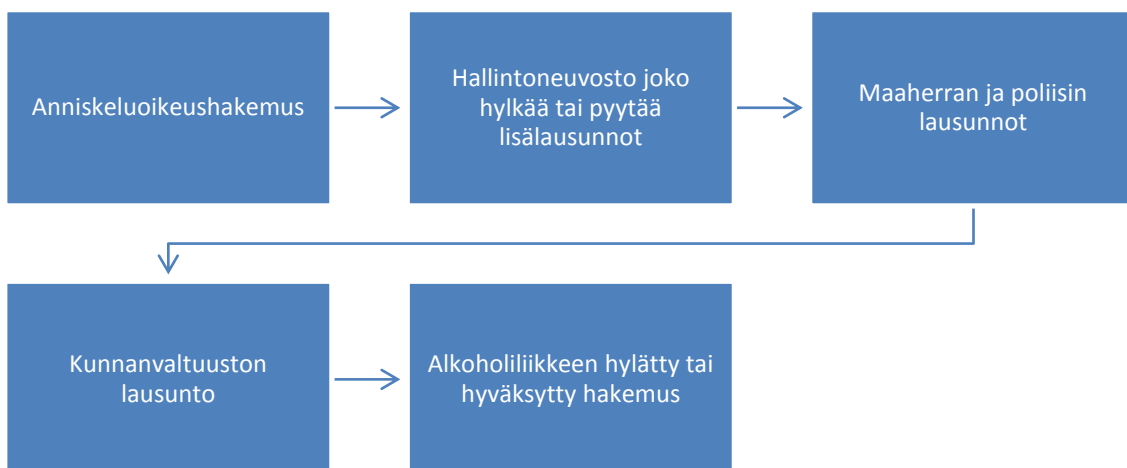
3.1.1 Anniskelu oikeuden hakeminen

⁵⁷ Fredrikson 2000, 13–15. Katso myös Capp 2007 ja Clark 1983.

Kielolain kumoamisen jälkeen ravintoloiden alkoholianniskelu sallittiin mutta tiukoin ehdoin ja rajoituksin. Anniskeluoikeutta varten ravintoloitsijan tuli lähettää hakemus Alkoholiliikkeen hallintoneuvostolle (Kuva 1.). Hakemuksissaan ravintoloitsijat pyrkivät vakuuttamaan hallintoneuvoston parhaaksi katsomalla tavallaan. Jyväskylän Seurahuoneen ravintoloitsija Elli Sairanen lähetti oman hakemuksena maaliskuun alkupuolella vuonna 1932 ja kunnioittaen anoi:⁵⁸

”että minulle myönnettäisiin oikeus omistamassani ”Seurahuonekahvilassa” tarjoilla uuden väkijuomalain edellyttämiä juomia, sillä minulla on vakituksia ruokailijoita lähes puolen sataa ja satunnaisia käy lisäksi hyvin huomattavasti, joten jos ei olisi tällaista oikeutta, vastainen toimeentuloni voisi käydä hyvinkin arveluttavaksi.”

Kuva 1. Anniskeluoikeuden hakeminen

Kun hakemus saapui käsiteltäväksi, hallintoneuvosto saattoi hylätä hakemuksen jopa ilman tarkempaa käsittelyä. Näin kävi esimerkiksi Hugo Ekmanille, joka haki oluen anniskeluoikeutta omistamalleen kahvila ja biljardiliikkeelle⁵⁹. Hylkäämisten taustalla saattoi olla monia syitä, joita ei kuitenkaan hakijalle kerrottu. Syynä saattoi olla esimerkiksi puuttuvat liitteet, kesken anniskelukautta lähetetty hakemus tai hallintoneuvoston näkemys paikkakunnan anniskeluravintoloiden riittävästä määrästä.

⁵⁸ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 9.9.1932.

⁵⁹ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 28.11.1933.

Hallintoneuvostolla oli valta hylätä hakemuksia itsevaltaisesti, mutta hyväksytyä lausuntoa varten se tarvitsi paikallisen maaherran, poliisin ja ennen kaikkea kunnanvaltuuston lausunnot. Vuosina 1932–1939 Vaasan läänin maaherrat puolsivat kaikkia lääninkansliaan Jyväskylästä saapuneita anniskeluoikeushakemuksia, myös Hugo Ekmanin hakemusta. Anniskeluoikeuksien lausuntojen lisäksi kunnanvaltuustoilta vaadittiin lausuntoja siitä, kuinka monta anniskelupaikkaa paikkakunnalla tarvittaisiin, minne niitä sijoitettaisiin ja kuinka laajat anniskeluoikeudet kullekin paikalle myönnettäisiin.⁶⁰ Jyväskylässä kaupunginvaltuusto ei juuri puuttunut ravintoloiden anniskeluluokkien kommentointiin. Lähinnä keskustelua käytiin anniskeluoikeudesta ja sen tarpeellisuudesta.

Väkijuomalaissa määrättiin, että uusien anniskeluoikeushakemuksien hyväksyminen kesken anniskelukauden oli täysin väkijuomalain vastaista. Kesken anniskelukauden tulleita hakemuksia ei käsiteltäisi muulloin, kuin hyvin poikkeuksellisissa olosuhteissa.⁶¹ Lain määräyksestä huolimatta hallintoneuvosto hyväksyi uusia anniskeluoikeuksia myös kesken anniskelukauden. Huomioitavaa on, että eniten keskustelua kaupunginvaltuustossa ja -hallituksessa herättivät juuri kesken anniskelukausien tulleet hakemukset, jolloin niihin oli enemmän aikaa keskittyä. Esimerkiksi Johan L. Kuusamon oluen anniskeluoikeussopimus allekirjoitettiin maaliskuussa 1935, vaikka anniskelukausi oli alkanut saman vuoden tammikuussa⁶². Jos ensimmäistä anniskeluvuotta ei oteta lukuun sekavan tilanteen takia, Alkoholiliike hylkäsi vuosien 1933–1939 aikana yhteensä kahdeksan kesken anniskelukauden tulleista hakemuksista. Sama määrä ravintoloita sai anniskeluoikeuden kesken anniskelukauden. Merkittävää on, ettei Alkoholiliike hylännyt ainuttakaan hakemusta, jotka oli lähetetty uutta anniskelukautta varten hakuajan sisällä. Vastoin väkijuomalakia, Alkoholiliike käsitteli ja hyväksyi kesken anniskelukauden tulleita hakemuksia, mutta oli huomattavasti tiukempi linjassaan niitä käsitellessään.

3.1.2 Anniskeluluokat

⁶⁰ Aronen, *Kuntien ja Alkoholiliikkeen yhteistoiminta väkijuomatilanteen parantamiseksi*, 74.

⁶¹ Linturi 1938, 357–358.

⁶² Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 29.3.1935.

Jakaantunut yhteiskunta tarkoitti myös sitä, etteivät eri yhteiskuntaryhmään kuuluneet ihmiset käyneet samoissa ravintoloissa. Kieltolain päättymisen jälkeen Suomeen kaavailtiin kolmea eri ravintolatyyppeä. Korkeatasoisimmilla ravintoloilla olisi ollut oikeus anniskella kaikkia Alkoholiliikkeen myymälässä myytyjä alkoholijuomia. Vähempioikeuksisilla ravintoloilla olisi ollut rajoitettu oikeus anniskella olutta ja viinejä ja yksinkertaisimmilla ravintoloilla olisi ollut oikeus anniskella vain olutta. Kieltolain jälkeisessä tilanteessa nämä ravintolatyypit olivat kuitenkin riittämättömät. Olut- ja viinioikeudet eivät riittäneet niille asiakkaille, jotka olivat tottuneet kieltolain aikana ravintoloissa väkevimpiin juomiin, kuten spriihin ja pirttuun. Tämän seurauksena keskiryhmän anniskelupaikoissa sallittiin enintään 21 painoprosenttia sisältävien alkoholijuomien, esimerkiksi punssin anniskelu.⁶³ Ensimmäisenä vuonna käyttöön otettiin kahdeksan eri anniskeluluokkaa, mutta valvonnan mahdottomuuden takia anniskeluluokkien määräksi vakiintui lopulta neljä, A, B1, B2 ja C-luokat.⁶⁴

Väkijuomalaisissa alkoholin nauttiminen haluttiin liittää ruokailun yhteyteen, sillä aterioinnin uskottiin heikentävän alkoholista aiheutuvien haittojen määrää. Alkoholiliike tarkkaili ravintoloiden kirjanpitoa ja huomautti, jos ruoan menekki suhteessa alkoholin myyntiin laski liikaa. Lain hengen mukaisesti täysią anniskeluoikeuksia myönnettiin etupäässä korkeatasoisille ruokaravintoloille, joiden toiminnasta vastasi yhtiö, aatteellinen yhdistys tai osuuskunta. Hallintoneuvosto harvemmin myönsi täysią anniskeluoikeuksia yksityisille ravintoloitsijoille, ellei kyseessä ollut korkeatasoinen hotelliravintola, joita hallintoneuvosto suosi. Niin sanottu keskiluokka käytti Suomeen kieltolain aikana muodostuneita kahvila-ravintoloita, joissa kahvin myynti ylitti ruoan tarjoilun. Näissä ravintoloissa oli ollut kieltolain aikana paljon luvatonta anniskelua. Hallintoneuvoston mielestä näille paikoille tuli antaa sellaiset anniskeluoikeudet, jotka vastasivat ravintolan kevyempää luonnetta.⁶⁵

Ravintolatyypin lisäksi anniskelupaikat luokiteltiin ravintolalle määrätyn hintaluokan mukaan. Väkijuomalain mukaan alkoholijuomat oli anniskeltava Alkoholiliikkeen hallintoneuvoston vahvistamasta hinnasta. Se ei saanut olla korkeampi kuin se oli ollut

⁶³ Linturi, *Anniskelu ja sen järjestely nykyisen väkijuomalainsäädännön aikana*, 5–6.

⁶⁴ Simpura 1982, 120.

⁶⁵ Linturi *Anniskelu ja sen järjestely nykyisen väkijuomalainsäädännön aikana*, 5–6.

ravintoloitsijalle ostettaessa, lisättynä kohtuullisella korvauksella anniskelusta. Tällä järjestelyllä pyrittiin poistamaan ravintoloitsijan intressi kohottaa anniskelun menekkiä ja saavuttamaan väkijuomalain periaatepykälän tavoitteet paremmin. I-hintaluokassa anniskelupalkkio oli 60–65 prosenttia alkoholijuoman vähittäismyyntihinnasta. Tähän luokkaan kuuluivat maan harvalukuiset korkeatasoiset hotelliravintolat, jotka vastasivat kansainvälistä tasoa ja palvelivat varakkaita turisteja. II-hintaluokassa korvaus oli 40–45 prosenttia ja tähän kuuluivat kaikki keskitason ravintolat. III-hintaluokassa hintakorvaus oli noin 30 prosenttia ja siihen lukeutuivat niin sanotut kansanravintolat.⁶⁶ Alkon historiaa tutkineen Jorma Simpuran mielestä voidaan todeta, että ravintolat olivat jaettuna asiakaskunnan yhteiskunnallisen ja taloudellisen aseman perusteella ylä-, keski- ja alaluokan käyttämiin ravintoloihin⁶⁷.

Kun Alkoholiliike oli laatinut ohjeet alkoholin anniskelusta ja ravintoloiden järjestämisestä, Jyväskylän kaupunginvaltuusto vastaanotti Alkoholiliikkeen hallintoneuvoston kirjeen helmikuun lopussa 1932. Kirjeessä pyydettiin kaupunginvaltuuston lausuntoa kaupunkiin myönnettävistä anniskeluluvista. Hallintoneuvoston ehdotuksen mukaan lupia tulisi puoltaa ravintoloille, joilla oli jo ennestään ravintolanpito-oikeus.⁶⁸ Kaupunginhallitus päätti pitkän keskustelun jälkeen puoltaa hallintoneuvoston ehdotusta, mutta lisäsi päätösehdotukseen ajatuksen toisen luokan ravintoloiden laajennetuista anniskeluoikeuksista.⁶⁹ Kaupunginvaltuusto kannatti niin hallintoneuvoston kuin kaupunginhallituksen ehdotusta. Kaikki yksitoista ravintolaa saivat anniskeluoikeuden.⁷⁰ Ensimmäistä anniskelukautta varten Jyväskylän kaupunginvaltuusto ei antanut vaadittuja lausuntoja anniskeluoikeuksista. Taustalla oli todennäköisesti vielä erittäin epävarma ja sekava tilanne, jossa eri osapuolten tehtävät eivät olleet selkiytyneet.

Vuosien 1932 ja 1939 välisenä aikana Jyväskylästä lähetettiin yhteensä 26 anniskeluoikeushakemusta (Katso Kuva 2.), joista 18 hyväksyttiin. Täydet

⁶⁶ Linturi *Anniskeluoikeudet nykyisen väkijuomalain aikana*, 41–42.

⁶⁷ Simpura 1982, 132.

⁶⁸ JKA Kaupunginhallitukselle Saapuneet kirjeet III 1932, kaupunginhallituksen pöytäkirjan liite.

⁶⁹ JKA Kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1932, 50§, Cc3.

⁷⁰ JKA Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1932, 30§, Ca52.

anniskeluoikeudet kaupungissa sai lopulta kahdeksan ravintolaa, supisteluilla oikeuksilla toimi kuusi ravintolaa ja saman verran olutravintoloita. Huomattavaa oli kaupungin lukuisten A-oikeuksien ravintoloiden määrä. Näistä osa ei ollut ensimmäisen luokan ravintoloita, vaan yhteiskuntaluokkien alemmille ryhmille suunnattuja täysien oikeuksien ravintoloita.

Kuva 2. Jyväskylästä anniskeluoikeutta hakeneet ravintolat 1932–1939 anniskelukaussittain⁷¹. Tummennetut ovat uuden ravintoloitsijan hakemuksia. (Lähde Alko Oy:n arkisto: Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 ja Ha:11.)

⁷¹ 1. anniskelukausi kevät 1932–31.12.1932, 2. anniskelukausi 1.1.1933–31.12.1934, 3. anniskelukausi 1.1.1935–31.5.1937 ja 4. anniskelukausi 1.6.1937–31.5.1940.

Ravintolan nimi	Ravintoloitsija	Anottu	Pvm	Myönnetty	Huomautuksia
Keski-Suomen Kerho r.y.		A klubi	3.4.1932	A klubi	
Jyväskylän Klubi r.y.		A klubi	3.4.1932	A klubi	
Kaupunginhotelli	Alfred Lönn	A	3.4.1932	A	
Talousruokala	Herman Vehmas	B3	3.4.1932	C3	
JTY:n kahvila-ravintola	Jyväskylän työväenyhdistys	B3	5.4.1932	B3/A	Sopimuksella 25.5.1932 A-oikeudet
Annosruokala	Otto Rutanen	C	25.4.1932	C3	Anomus hylätty ilman lausuntoa 29.3.1935
Asemaravintola	Maiju Löfgren	B3	28.4.1932	B3	
Lounaispuiston kahvila	Jyväskylän työväenyhdistys	B2	17.5.1932	B2	Ei uusintu anniskelu-oikeutta 1932 jälkeen
Rantapuiston ravintola	Maiju Löfgren	A	25.5.1932	B3	
Kauppalaisseuran ravintola	Kauppalaisseura	B1	5.8.1932	B1	Ruokaryyppä hakemus hylättiin
Seurahuone	Elli Sarjanen	A	9.9.1932	B1	Haki oikeutta jo maaliskuussa
Talousruokala	Herman Vehmas	C3	12.12.1932	C3	
JTY:n kahvila-ravintola	Jyväskylän työväenyhdistys	A	12.12.1932	A	
Kaupunginhotelli	Alfred Lönn	A	12.12.1932	A	
Seurahuone	Elli Sarjanen	B1	12.12.1932	B1	Haki erilliselle kirjeellä myös ruokaryyppä-oikeutta
Keski-Suomen Kerho r.y.		A klubi	12.12.1932	A klubi	
Asemaravintola	Maiju Löfgren	B2	12.12.1932	B2	
Kauppalaisseuran ravintola	Kauppalaisseura	B1	12.12.1932	B1	
Jyväskylän Klubi r.y.		A klubi	12.12.1932	A	
Merihelmi kahvila-ravintola	Hulda Maria Karala	C	10.5.1933		Hylätty ilman lausuntoa 10.5.1933
Suoja	Uuno Jokinen	A	8.11.1933	B1	
Kahvila ja Biljardi	Hugo Ekman	C	?		Hylätty ilman lausuntoa 3.1.1934
Keski-Suomen Kerho r.y.			13.12.1934	A klubi	
Jyväskylän Klubi r.y.			13.12.1934	A klubi	
JTY:n kahvila-ravintola	Jyväskylän työväenyhdistys	A	13.12.1934	A	
Kauppalaisseuran ravintola	Kauppalaisseura	B2	13.12.1934	C	
Kaupunginhotelli	Alfred Lönn	A	13.12.1934	A	
Seurahuone	Elli Sarjanen	B1	13.12.1934	B1	Toivoo A-oikeuksia
Rantapuiston ravintola	Alfred Lönn	A	13.12.1934	B1	28.5.1935 lähtien A-oikeudet
Asemaravintola	Maiju Löfgren	B2	17.4.1935	B2	
Pirtti	Johan L. Kuusamo	C	29.3.1935	C	
Talousruokala	Lydia Riikonen	C	4.5.1935	C	Ensimmäinen anomus hylätty 30.12.1935
Aula	Ilmi Putkonen	A			Hylätty ilman lausuntoa
Kaupunginhotelli	Alfred Lönn	A	4.1.1937	A	
Pirtti	Johan L. Kuusamo	C	4.1.1937	C	Sopimus oli voimassa vain 31.5.1938 asti
Keski-Suomen Kerho r.y.		A klubi	4.1.1937	A klubi	
Seurahuone	Elli Sarjanen	A	4.1.1937	B1	
Keskimaan ravintola	OSK Keskimaa	A	4.1.1937	A	Sosiaaliministeriön päätöksellä
Kauppalaisseuran ravintola	Kauppalaisseura	B2	4.1.1937	C	
Jyväskylän Klubi r.y.		A klubi	4.1.1937	A klubi	
JTY:n kahvila-ravintola	Jyväskylän työväenyhdistys	A	4.1.1937	A	
Asemaravintola	Maiju Löfgren	B2	4.1.1937	B2	
Keskimaan ravintola	OSK Keskimaa	A	4.1.1937	A	Tällä sopimuksella anniskelu aloitettiin 9.1.1937
Rantapuiston ravintola	Alfred Lönn	A	7.5.1937	A	
Talousruokala	Lydia Riikonen	C	20.10.1937	C	Haki oikeutta useamman kerran, oli voimassa 31.12.1937 asti
Talousruokala	Lydia Riikonen	C	22.3.1938	C	Voimassa 31.5.1938 asti
Jyväshovi	Johan Bark	A	11.4.1938	A	Laajensi oikeuksia mm. kabinetti-iloihin
Kaupunginhotelli	Katri Peltonen	A	11.4.1938	A	
Rantapuiston ravintola	Katri Peltonen	A		A	
Pirtti	Johan L. Kuusamo	C			Hylätty 11.4.1938
Talousruokala	Susanna Lahikainen	C			Hylätty 18.5.1938
Kauppalaisseuran kerho	Kauppalaisseura	B1			Hylätty 27.10.1938
Mäki-Matti	OSK Mäki-Matti	A	29.10.1938	A	Sosiaaliministeriön päätöksellä
Maakunta	Keski-Suomen ravintola Maakunta	A	24.7.1939	A	Sosiaaliministeriön päätöksellä
Pirkka	Elli Sarjanen	B2 tai C			Hylätty 3.8.1939

Lähes puolet Jyväskylässä 1930-luvulla toimineista ravintoloista sai oikeuden anniskella kaikkia saatavissa olevia alkoholijuomia. Näistä kaksi, Keski-Suomen Kerho ja Jyväskylän Klubi, saivat niin sanotut klubioikeudet. Tämä tarkoitti sitä, että ”[a]nniskelu saa tapahtua vain yhdistyksen omille jäsenille sekä näiden mukanaan tuomille, yhdistyksen säännöissä tai järjestyssäännöissä rajoitetuille vieraille - ”.⁷² Klubiravintoloiden tuli sijaita klubihuoneiston yhteydessä, eikä se saanut olla

⁷² Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu-oikeusasiakirjat Ha:9 3.4.1932.

yhteydessä yleiseen ravintolaan. Yksityisen luonteensa takia viranomaisilla ei ollut oikeutta valvoa klubihuoneistojen toimintaa. Tämä kosketti myös niissä sijaitsevia ravintoloita.⁷³ Klubiravintoloiden toiminta oli huomattavasti vapaampaa kuin yleisten ravintoloiden. Viranomaiset eivät voineet puuttua yksityisten ravintoloiden toimintaan oikeastaan millään tavoilla vaikka olisi epäilty väärinkäytöksiä. Todennäköisesti useampikin väkijuomalakia laatinut ja sitä valvova henkilö sekä Alkoholiliikkeen hallintoneuvoston jäsentä, kuului erilaisiin klubeihin. Jättämällä klubit pois valvottavien ravintoloiden listalta, he varmistivat omien klubiravintoloidensa toiminnan jatkuvuuden.

Jyväskylässä toimi myös kolmas yksityinen kerho, Kauppalaisseuran kerho, joka haki supistettuja oikeuksia lokakuussa 1938 avatulle kerhotilalleen. Vaikka kyseessä oli ”paikkakunnalla ainoan, suoranaisesti liikemiehille tarkoitetun kerhon hakemus”, hallintoneuvosto hylkäsi hakemuksen. Syynä hylkäämiselle oli todennäköisesti Kauppalaisseuran ravintolassa tapahtuneet anniskelurikkeet, joiden takia sen anniskeluoikeutta alennettiin. Hallintoneuvosto ei uskonut seuran olevan tarpeeksi lainkuuliainen anniskeluoikeuksia varten.⁷⁴

Kieltolain päättymisen jälkeen Alkoholiliikkeen yhtenä ajatuksena oli luoda täysien oikeuksien ravintoloita myös alemmille yhteiskuntaluokille. Alkoholiliike ei kuitenkaan myöntänyt näitä niin sanottuja kansanravintolaoikeuksia mielellään yksityisille, vaan suosi enemmän osuuskuntia ja työväenyhdistyksiä. Yksityisten omistamat ravintolat harvemmin täyttivät niitä vaatimuksia, jotka A-oikeuksien ravintoloista oli annettu. Pelättiin myös taloudellisen voiton tavoittelun voittavan väkijuomalain hengessä toimimisen. Osuuskuntien ja työväenyhdistysten ravintolat olivat yleensä hyvin hoidettuja ja huoneistoiltaan ravintoloiksi sopivampia. Varsinkin työväenyhdistysten ravintolat osoittautuivat erittäin hyvin hoidetuiksi.⁷⁵

Jyväskylän työväenyhdistys päätti aloittaa mietojen väkijuomien myynnin ravintoloissaan heti kieltolain päättymisen jälkeen. Anniskelun aloittamisesta käytiin äänestys yhdistyksen yleiskokouksessa ja anniskelun puolesta annettiin 40 ääntä ja

⁷³ Linturi, *Anniskeluoikeudet nykyisen väkijuomalain aikana II*, 78–79.

⁷⁴ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 15.10.1938 ja 1.11.1938.

⁷⁵ Simpura 1982, 140.

ainoastaan seitsemän äänesti sitä vastaan.⁷⁶ Työväenpuolue oli ollut jo ennen kieltolakia ja sen aikana kieltolain suurimpia kannattajia, ja sen kumoaminen oli järkyttänyt monia.⁷⁷ Tästä johtuen anniskelun puolesta annettujen äänien määrää voidaan pitää hieman yllättävänä. Kokouksen jälkeen JTY anoi toisen luokan ravintolalleen, mietojen alkoholijuomien anniskeluoikeutta, joka sille myönnettiin huhtikuussa 1932. Vain reilua kuukautta myöhemmin JTY:n edustajat Jalmari Leino ja David Piilonen hakivat ravintolalleen täysiä anniskeluoikeuksia. Uusi hakemus ja uusi sopimus A-oikeuksista solmittiin toukokuussa 1932.⁷⁸ Jyväskylän työväenyhdistyksen ravintolan toiminta oli koko kolmekymmentäluvun täysin moitteetonta. Kaupungin muita täyden anniskeluoikeuden kansanravintoloita olivat Keskimaan ravintola, ravintola Mäki-Matti ja ravintola Maakunta.

Rantapuiston ravintola oli kaupungin vanhin ja ainoa kesäravintola, jonka omistajana oli 1930-luvulla Jyväskylän kaupunki. Vaikka Rantapuiston ravintola oli jo ennen kieltolakia ollut ensimmäisen luokan ravintola, ei se ensimmäisiä anniskeluoikeuksia jaettaessa enää täyttänyt niitä vaatimuksia, joita täysien oikeuksien ravintolalta vaadittiin. Toisen anniskelukauden alkaessa ravintolan uusi vuokralainen Alfred Lönn joutui edelleen tyytymään B1-oikeuksiin. Pian sopimuksen teon jälkeen, Lönn sai kirjeen Alkoholiliikkeen ravintolatoimikunnalta, jossa ilmoitettiin, ettei Rantapuiston ravintolan anniskeluoikeutta uusittaisi, jos siellä ei suoritettaisi vaadittuja korjauksia. Peläten vuokratulojen menetystä kaupunki päätti suorittaa vaaditut korjaukset. Remontin jälkeen Lönn päätti hakea uudelleen A-oikeuksia. Hallintoneuvosto katsoi, että ravintolan taso oli remontin myötä noussut ja Lönnille voitaisiin myöntää täydet anniskeluoikeudet.⁷⁹

Jyväskylästä puuttui kolmekymmentäluvun alkupuolella hallintoneuvoston suosima laadukas hotelliravintola. Alfred Lönnin vuokraama Kaupunginhotelli oli monin paikoin rapistunut eikä enää vastannut Alkoholiliikkeen vaatimaa tasoa.⁸⁰ Tilanne muuttui kun,

⁷⁶ Hirvonen 1996, 16.

⁷⁷ Esim. Simpura 1982, 30 ja 48.

⁷⁸ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 5.4.1932 ja 25.5.1932.

⁷⁹ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 1.1.1935 ja 28.5.1935.

⁸⁰ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 13.5.1932.

Johan Barck kirjoitti alkuvuodesta 1938 kirjeen Jyväskylän kaupunginvaltuustolle, ja ilmoitti avaavansa piakkoin Jyväshovi-nimisen I-luokan hotelliravintolan:⁸¹

”- - tulen Oy Alkoholiliikkeen hallintoneuvostolle tekemään anomuksen, että sanotulle hotellille, joka huoneiston suuruuden ja kunnon puolesta sekä muistakin syistä ehdottomasti tulee olemaan ensimmäistä luokkaa Jyväskylässä ja Keski-Suomessa, myönnettäisiin täydelliset A-anniskeluoikeudet, saan kunnioittaen pyytää kaupunginvaltuuston lausuntoa asiasta, voidakseni sen liittää sanottuun hakemukseeni.”

Kaupunginhallitus ja kaupunginvaltuusto puolsivat molemmat yksimielisesti Barckin hakemusta⁸². Hallintoneuvosto hyväksyi Barckin hakemuksen nopeasti, vain pari päivää hakemuksen saapumisen jälkeen.⁸³ Barckin hakemus vietiin läpi alle kuukaudessa, eikä se kohdannut vastustusta missään prosessin vaiheessa. Barckin uusi hotelliravintola täytti kaikkien osapuolten kriteerit. Lisäksi Jyväshovi nosti kaupungissa sijainneiden ravintoloiden tasoa huomattavasti.

Täyden oikeuden ravintoloilta vaadittiin esimerkiksi sisustuksen suhteen enemmän kuin kevyemmiltä ravintoloilta. Nämä kevyemmät ravintolat olivat vaatimattomampia myös anniskeluoikeuksien puolesta. B-tyyppin ravintolat jaettiin kahteen eri luokkaan, joista B1-oikeuksilla sai anniskella kaikkia niitä alkoholijuomia, joiden alkoholipitoisuus ei ylittänyt 21 painoprosenttia. B2-oikeuksilla anniskeltiin olutta ja viinejä.⁸⁴ B1-ravintoloissa väkevämpinä juomina olivat viinake, punssi ja miedot liköörit. Ravintolat olivat enemmän kahvila-ravintolatyypisiä ja usein niiden vuosivoitto perustui anniskelusta saatuun tuottoon.⁸⁵

Jyväskylässä toimi vuosina 1932–1939 yhteensä seitsemän B-luokan ravintolaa, joista osa sai myöhemmin täydet oikeudet ja osa taantui alimpaan anniskeluluokkaan. Esimerkiksi JTY:n ravintola ja Rantapuiston ravintola saivat täydet anniskeluoikeudet sen jälkeen, kun niille oli ensin myönnetty B-oikeudet. Kauppalaisseuran ravintola

⁸¹ JKA Esityslista kaupunginvaltuuston kokoukseen 4.3.1938 No16.

⁸² JKA kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1938, 95§, Cc9 ja kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1938, 43§, Ca58.

⁸³ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 22.3.1938.

⁸⁴ Linturi, *Anniskeluoikeudet nykyisen väkijuomalain aikana I*, 41.

⁸⁵ Aronen, *Ruokailupakon laajentaminen anniskelussa*, 4.

puolestaan joutui tyytymään pelkkään oluen anniskeluun vuodesta 1934 lähtien, kun se jäi kiinni luvattomasta anniskelusta.⁸⁶

Seurahuoneen ravintoloitsija Elli Sairanen anoi maaliskuussa 1932 oikeutta ”- - tarjoilla uuden väkijuomalain edellyttämiä juomia, sillä minulla on vakituksia ruokailijoita lähes puolen sataa ja satunnaisia käy lisäksi hyvin huomattavasti - -.” Sairanen ei ehtinyt saamaan Alkoholiliikkeen vastausta hakemukseensa, kun hän muutti ravintolansa sijaintia ja anoi uudelle ravintolalleen täysiä anniskeluoikeuksia. Jyväskylän maistraatin ja poliisin mukaan Seurahuoneelle ei ollut tarvetta myöntää täysiä anniskeluoikeuksia, koska niitä oli kaupungissa jo tarpeeksi. He kuitenkin myönsivät Seurahuoneen maineen hyvänä ruokapaikkana ja ehdottivat oikeuksien osittaista laajentamista ruokaryypyn⁸⁷ ja viskirogien anniskeluun. Hallintoneuvosto kuuli päätöstä tehdessään maistraatin ja poliisin lausuntoja muttei myöntynyt oikeuksien osittaiseen laajentamiseen. Seurahuone sai B1-oikeudet.⁸⁸ Ensimmäisen anniskelukauden jälkeen, Sairanen haki ravintolalleen täysiä anniskeluoikeuksia joka kerta uuden anniskelukauden alkaessa. Huolimatta lukuisista anomuksista, hallintoneuvosto ei koskaan niitä myöntänyt. Taustalla oli todennäköisesti hallintoneuvoston kielteinen ajatus täysien anniskeluoikeuksien myöntämisestä yksityiselle henkilölle. Saattoi myös olla, ettei Seurahuone ollut hallintoneuvoston mielestä tarpeeksi tasokas ensimmäisen luokan ravintolaksi.

Yhteiskunnan alimmalle luokalle suunnatut ravintolat olivat vain oluenanniskeluoikeuksilla varustettuja. Niiden pääasiallinen asiakaskunta koostui työläisistä ja, jotka kannattivat heikosti. Jyväskyläläisistä 1930-luvulla toimineista ravintoloista neljä oli C-oikeuksilla varustettuja. Kuusi olutoikeuksia hakenutta hakemusta hylättiin, yksi B-oikeuksien ravintola alennettiin C-luokkaan mutta yhtään olutoikeuksien ravintolaa ei noussut ylempiin anniskeluluokkiin. Otto Rutanen sai omistamalleen Annosruokalalle oluen anniskeluoikeudet ensimmäiselle anniskelukaudelle mutta ei aineiston mukaan uusinut hakemustaan seuraavalle

⁸⁶ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 10.1.1934.

⁸⁷ Ruokailun yhteydessä nautittu viinasnapsi.

⁸⁸ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 9.9.1932.

anniskelukaudelle. Hän haki anniskeluoikeutta uudelleen kolmannen anniskelukauden aikana mutta se hylättiin keväällä 1935 ilman lausuntoa.⁸⁹

Joskus anniskeluoikeuksien saaminen tai niiden säilyttäminen ei ollut itsestäänselvyys vaikka ravintoloitsija toimi täysin Alkoholiliikkeen ohjeiden mukaisesti. Lyydia Riikonen osti vuonna 1935 Talousruokalan ja osoitti anniskeluoikeuksia haettaessa poikkeuksellista pitkäjänteisyyttä. Hänen ensimmäinen hakemuksensa hylättiin vuoden 1935 lopussa mutta hän anoi oikeutta uudelleen vain pari kuukautta myöhemmin.⁹⁰

”Anomukseni tueksi huomautan, että siinä osassa kaupunkia, missä ravintola sijaitsee, ei ennestään ole oluttarjoilua, josta ravintolassa käyvät ruokailijatkin ovat huomauttaneet. Tarkoitukseni ei ole minkäänlainen olutjuopottelupaikan järjestäminen, eikä myös sellaisen oluttuvan pito, jossa voileipiä varjolla saataisiin nautiskella olutta, vaan on aikomukseni saada ravintolastani kaikki kohtuulliset vaatimukset täyttävä hyvä ruokailupaikka keskisuuruisia tuloja nauttiville henkilöille. Tällä kertaa ei Jyväskylässä saa aterian yhteydessä olutta muualla kuin kalleimmissa ravintoloissa, eikä Kilpisenkadusta lounaaseen olevassa eli laajimmassa osassa kaupunkia ensinkään.”

Hän liitti hakemukseensa muun muassa ylietsivä Gunnar Saarikon ja toimittaja Lassi Utsjoen suositukset sekä entisen kotipaikkansa viranomaisilta saadut todistukset. Harkittuaan Riikosen hakemusta hallintoneuvoston päätti, ettei se voinut myöntää anniskeluoikeutta ennen kuin ravintolahuoneistossa suoritettaisiin vaaditut korjaukset. Esimerkiksi ravintolan keittiö tuli liittää ravintolahuoneiston yhteyteen niin, ettei ruokaa kuljetettaisi enää yksityisasunnon läpi. Kunnallinen tarkastaja Kalle Kurkinen ilmoitti hallintoneuvostolle suoritetusta remontista keväällä 1935, jonka jälkeen hallintoneuvosto myönsi Riikoselle oluenanniskeluoikeuden.⁹¹

Seuraavan anniskelukauden alkaessa hallintoneuvosto kuitenkin päätti hylätä Riikosen hakemuksen. Erillisessä kirjeessään hän vetosi hallintoneuvostolle vähävaraisuuteensa sekä siihen, että oli tehnyt ravintolahuoneistossa vaaditut korjaukset ja kalustohankinnat siinä uskossa, että anniskeluoikeutta jatkettaisiin. Kirjeeseen Riikonen liitti kunnallisen tarkastajan lausunnon, missä ilmoitettiin, ettei Talousruokalan hoidosta ole ollut mitään huomautettavaa, eikä ravintolassa ole ollut järjestyshäiriöitä. Tarkastaja Kurkinen kertoi

⁸⁹ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 25.4.1932.

⁹⁰ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 4.5.1936.

⁹¹ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 4.5.1936.

lausunnossaan, että ravintolan ruoan ja oluen menekki oli ollut joka kuukausi tasapuolista, eikä ravintola ole saanut kapakan leimaa. Kurkisen lausunnon lisäksi myös tämä kirje sisälsi eri viranomaisten todistuksia sekä Riikosesta itsestään että Talousruokalan toiminnasta. Vetoamukset ja todistajat eivät riittäneet, vaan hallintoneuvosto hylkäsi Riikosen valituksen helmikuussa 1937.⁹²

Kevättalvella 1937 Alkoholiliike oli hylännyt Riikosen varsinaisen hakemuksen ja päätöksestä tehdyn valituksen. Riikonen päätti yrittää vielä kerran ja uudessa kirjeessään hän kertoi kaupunkiin rakenteilla olevasta Valtion Tykkitehtaasta, jonka myötä asukasluku kasvaisi jopa kahdella tuhannella hengellä. Riikonen myös ilmoitti kaupungin ainoan olutravintolan Kauppalaisseuran ravintolan lopettamisesta. Näihin tapahtumiin vedoten ”- - rohkeneen vieläkin nöyrimmin kääntyä Hallintoneuvoston puoleen anomuksella, että Hallintoneuvosto tahtois jatkaa anniskelu oikeuksia nykyisessä ravintolassani ja huoneistossa yhdellä vuodella tahi ainakin kuluvan vuoden loppuun”. Odottaminen ja pitkäjänteisyys kannattivat. Hallintoneuvosto myönsi viimeinkin oluenanniskelu oikeuden vuoden 1937 loppuun asti.⁹³ Sopimus uusittiin vielä saman vuoden syksyllä, kun Riikonen anoi anniskelu oikeuksia vuokrasopimuksensa päättymiseen, kesäkuun ensimmäiseen päivään 1938 saakka.⁹⁴ Riikosen seuraaja, Talousruokalan uusi vuokralainen Susanna Lahikainen, ei enää saanut anniskelu oikeutta, vaan hallintoneuvosto hylkäsi sen 8.5.1938⁹⁵. Lyidia Riikosen ponnistelut oman ravintolansa anniskelu oikeuden puolesta kertovat tinkimättömyydestä mutta myös siitä, että usealle olutravintolan pitäjälle ravintolasta saadut pienet tulot saattoivat olla perheen ainoa elinkeino. Tällöin anniskelusta saadut tuotot olivat elintärkeitä ja ravintolan pito ilman anniskelu oikeuksia olisi ollut kannattamatonta.

Lyidia Riikonen ei ollut ainoa ravintoloitsija, joka sai niin sanottuja osa-aikaisia anniskelusopimuksia. Johan Kuusamo perusti Jyväskylään uuden olutravintolan alkuvuodesta 1935, jolloin hänen sopimuksensa tehtiin toukokuun loppuun 1937 asti. Kuusamon toinen hakemus astui voimaan tammikuussa 1937, mutta oli voimassa vain

⁹² Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu oikeusasiakirjat Ha:11 31.5.1937.

⁹³ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu oikeusasiakirjat Ha:11 31.5.1937.

⁹⁴ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu oikeusasiakirjat Ha:11 20.10.1937.

⁹⁵ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu oikeusasiakirjat Ha:11 18.5.1938

toukokuuhun 1938. Hän lähetti jatkohakemuksensa jo hyvissä ajoin syksyllä 1937, mutta hallintoneuvosto hylkäsi sen huhtikuussa 1938.⁹⁶

Jyväskylässä olutravintoloiden toiminta ei yhtä poikkeusta lukuun ottamatta aiheuttanut ongelmia 1930-luvulla. Huomattavaa kuitenkin oli niiden todella vähäinen lukumäärä, vuosikymmenen lopussa kaupungissa ei toiminut ainuttakaan olutravintolaa ja aikaisemminkin vain muutama. Hakemuksia kaupungista kyllä laitettiin useitakin, mutta pääsääntöisesti hallintoneuvosto hylkäsi ne. Kieltoain jälkeen Alkoholiliike myönsi oluenanniskelulupia suhteellisen avokätisesti mutta pian huomattiin, että juuri näissä paikoissa tapahtui eniten anniskeluoikeuksien ylittämisiä ja muita rikkeitä. Ensimmäisen anniskelukauden jälkeen lupia karsittiin radikaalisti.⁹⁷

3.2 Jyväskylän kunnallinen tarkastaja ja tarkastajan ohjeet sekä tehtävät

”Saavuin ravintolaan klo 1.40. Ravintolatanssi oli jo tauonnut. Loppuminuuteilla tarjosi ravintola surullisen näyn: väkijuomien vaikutuksesta hoippuvia etupäässä irtolaisnaisia, myöskin humalaisia miehiä. Joissakin pöydissä yrittivät päihtyneet huonoa laulua. Joku pari istui käsi toistensa kaulalla, eräs nainen istui jopa kavaljeerinsa sylissä.”⁹⁸

Näin kuvaili erästä tarkastuskierrostaan Helsingin kunnallinen tarkastaja vuonna 1933. Väkijuomalain noudattamista valvomaan piti lain mukaan valita kuhunkin kuntaan yksi kunnallinen tarkastaja. Valinnan suoritti paikallinen kunnanvaltuusto virkaan hakeneiden henkilöiden joukosta. Jyväskylässä tarkastajan virkaa haki keväällä 1932 yhteensä 46 henkilöä, joista lopulta valittiin ulosottoapulainen Georg Vuokko⁹⁹. Tarkastajien ensimmäinen virkakausi ei kestänyt kuin vuoden 1932 loppuun asti, jonka jälkeen kaupunginvaltuusto päätti jatkaa Vuokon virkaa. Vuokko kuitenkin menehtyi heti alkuvuodesta, jolloin tarkastajan toimi päätettiin julistaa uudelleen haettavaksi.

⁹⁶ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 29.3.1935, 4.1.1937 ja 11.4.1938.

⁹⁷ Simpura 1982, 132.

⁹⁸ Simpura 1982, 126.

⁹⁹ JKA kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1932, 60§, Cc3 ja Esityslista No 8 kaupunginvaltuuston kokoukseen 17.6.1932.

Tällä kertaa virkaan haki 19 henkeä, joista äänestyksen jälkeen valittiin Kalle Kurkinen, joka hoiti virkaansa ainakin vuoden 1939 loppuun asti.¹⁰⁰

Alkoholiliikkeellä ei ollut vuoden 1932 keväällä aikaa kiinnittää huomiota tarkastajien opastamiseen, joten ensimmäiset toimintaohjeet Jyväskylän tarkastaja sai kaupunginhallitukselta. Tarkastajan tärkeimpänä tehtävänä oli valvoa anniskelua, jotta se tapahtui lain ja muiden asetusten mukaisesti sekä Alkoholiliikkeen määäämiin hinnoin. Lisäksi hänen tuli valvoa, että anniskelupaikoissa noudatettiin niitä määräyksiä, joita anniskelupaikoista oli annettu ja, että ravintolat noudattivat niille annettuja anniskelu- ja sulkemisaikoja. Tarkastajan tuli pitää tarkastuksistaan päiväkirjaa, joka oli näytettävä kaupunginjohtajalle kahdesti kuussa.¹⁰¹ Jyväskylässä näitä päiväkirjoja ei ole säilytetty, eikä niistä ole mainintoja kaupunginhallituksen pöytäkirjoissa.

Pitkän odotuksen jälkeen sosiaaliministeriö laati tarkastajien viralliset ohjeet¹⁰², jotka astuivat voimaan vuoden 1933 alusta. Ohjeiden mukaan tarkastaja oli kunnallinen virkamies, jonka palkkauksen hoiti Alkoholiliike. Sivutoimena hoidetun tehtävän palkka oli pieni, eikä aina houkuttanut tarkastuksiin pienimillä paikkakunnilla. Tarkastajien valintaa eikä heidän työtään valvomaan perustettu erillistä toimielintä. Ei edes Alkoholiliike puuttunut tarkastajien valintaan.¹⁰³ Tarkastusten laatu oli pitkälti kiinni paikallisen kunnanhallituksen, kaupunginjohtajan ja tarkastajan omasta aktiivisuudesta ja suhtautumisesta väkijuomalakiin.

Ainoa taho joka valvoit tarkastajan työtä, oli kunnallinen viranomaisen, joka Jyväskylässä oli kaupunginjohtaja. Tarkastajan oli suoritettava tarkastuksiaan mahdollisimman usein, mahdollisimman tehokkaasti ilmoittamatta niistä etukäteen mutta olematta häiriöksi henkilökunnalle. Tarkastajia myös kehoitettiin tiiviiseen yhteistyöhön poliisiviranomaisten ja paikallisten raittiuslautakuntien kanssa.¹⁰⁴

¹⁰⁰ JKA kaupunginhallituksen pöytäkirjat, 1933 59§ ja 85§, Cc4 ja kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1933, 39§, Ca53.

¹⁰¹ JKA kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1932, 115§, Cc3.

¹⁰² Laki kokonaisuudessaan Liite 2.

¹⁰³ Simpura 1982, 150.

¹⁰⁴ Suomen asetuskokoelma 1933.

Jyväskylän raittiuslautakunta lakkautettiin huhtikuussa 1932, kun uusi väkijuomalaki oli astunut voimaan, joten kaupungissa yhteistyötä ei ollut.¹⁰⁵ Ohjeet helpottivat huomattavasti niin tarkastajien kuin muiden viranomaisten työtä. Nyt tehtiin selviksi tarkastajan tehtävät, rooli, velvollisuudet ja oikeudet. Alusta alkaen ongelmaksi muodostui tarkastajien kouluttamattomuus ja Alkoholiliikkeen kyky valvoa tarkastajia. Jos tarkastajille olisi heti alusta alkaen määritelty Alkoholiliikkeen puolelta, tarkastajien työtä valvova viranomainen tai osasto, olisi anniskelun valvonta ollut tehokkaampaa ja tasavertaisempaa. Maan anniskelua valvoivat ihmiset joilla ei ollut mitään koulutusta tai edes intoa viran hoitamiseen. Toisessa ääripäässä saattoivat olla yliaktiiviset tarkastajat, jotka vaativat lain pilkun tarkkaa noudattamista.

Alkuaikoina ravintolatarkastukset eivät olleet kovin tehokkaita. Aluksi Alkoholiliikkeellä oli kunnallisten tarkastajien lisäksi käytössään vain yksi ravintolatarkastaja, jolloin tarkastuksia suorittivat myös hallintoneuvoston jäsenet. Kieltolain päättymisen jälkeen tarkastuksissa kiinnitettiin erityistä huomiota ravintolahuoneistoihin ja anniskelutapoihin. Kunnallisten tarkastajien lisäksi väkijuomalain valvontaan osallistui useita eri tahoja. Ylimpänä valvojana oli Alkoholiliikkeen hallintoneuvosto, jonka myyntiosasto huolehti anniskelun valvonnasta. Paikallisella tasolla Alkoholiliikkeen myymälän esimies toimi paikallisjohtajana ja hänen tehtävinään oli ohjata myyntiä, valvoa anniskelua ja toimia kaikin puolin väkijuomalain periaatepykälän mukaisesti. Suomessa toimi myös kuusi piiritarkastajaa, jotka noin kerran kuussa kävivät kullakin paikkakunnalla ja lähettivät tulokset Alkoholiliikkeen pääkonttoriin. Koko maata varten oli yksi yleistarkastaja sekä tilapäistarkastajia, jotka kävivät noin kaksi kertaa vuodessa tuntemattomina kaikissa maan ravintoloissa.¹⁰⁶ Myös poliisiviranomaisilla oli roolinsa väkijuomalain valvonnassa. Poliisit valvoivat anniskelua ja antoivat lausuntoja anniskeluoikeusanomuksista, heidän tärkein tehtävänsä oli kuitenkin anniskeluravintolan järjestyksenpidon varmistaminen.¹⁰⁷

¹⁰⁵ JKA raittiuslautakunnan pöytäkirjat 1927–1932 3.4.1932.

¹⁰⁶ Talvela, *Yhteistoiminta viranomaisten ja väkijuomaliikkeen toimihenkilöiden välillä*, 84 ja 87.

¹⁰⁷ Aronen, *Kunnallisten tarkastajien yhteistyö muiden viranomaisten kanssa*, 173–174.

1930-luvun lopulla Alkoholiliikkeen toimistopäällikkö P. Paloheimo kävi läpi kaikki maan anniskeluravintolat, jonka myötä saatiin laadittua kattava tarkastusraportti. Laajimmillaan ravintolatarkastus oli vuonna 1939, jolloin Alkoholiliikkeellä oli käytössään neljä varsinaista ravintolatarkastajaa, joista kaksi oli yleistarkastajia, yksi apulaistarkastaja ja yksi tilapäistarkastaja. Heidän lisäksi oli muutamia salaisia tarkastajia, jotka liikkuvat pareittain ympäri maata. Muiden toimiensa ohella ravintolatarkastuksia tekivät seitsemän myymälöiden piiritarkastajaa sekä noin 60 paikallisjohtajaa sekä myymälän esimiestä. Kunnallisia tarkastajia oli vuonna 1939 yhteensä koko maassa 87.¹⁰⁸

Vuosikymmenen alkupuolella Alkoholiliike joutui kiinnittämään pääosan resursseistaan anniskelun järjestämiseen. Tästä johtuen valvonta jäi lähes huomiotta. Kolmekymmentäluvun lopulla anniskelu oli saatu toimimaan lähes itsestään ja Alkoholiliike pystyi kiinnittämään huomiotaan myös muihin tekijöihin. Tämä näkyy eri tarkastajien ja valvontakoneiston kehittymisenä ja laajentumisena. Toisaalta kehitys oli päinvastainen anniskelun laadun parantumisen kanssa. Kun tilanne oli kaoottisimmillaan vuosien 1932–1934 aikana, myös valvonta oli tehottominta. Jos Alkoholiliike olisi alusta alkaen panostanut ravintolavalvontaan, olisi syntyneitä väärinkäytöksiä ollut vähemmän tai ne olisi saatu loppumaan aikaisemmin.

3.3 Tarkastuskierroksella

Tiedot Jyväskylän kunnallisen tarkastajien työstä ovat rajallisia. Tarkastajien pitämää päiväkirjaa ei ole säilytetty eikä tarkastuksista ole tarkempia mainintoja kaupunginvaltuuston eikä -hallituksen asiakirjoissa. Tutkimustulokset perustuvat anniskeluoikeusasiakirjojen yhteydessä oleviin tarkastajien raportteihin ja Alkoholiliikkeen kirjeenvaihtoon.

Tarkastaja Kurkinen suoritti tarkastuksia jyvaskyläläisissä ravintoloissa noin kerran kuussa. Marras- joulukuussa vuonna 1933 piiritarkastaja kasakkaeversti Sandman¹⁰⁹

¹⁰⁸ Simpura 1982, 148 ja 151,

¹⁰⁹ Simpura 1982, 150.

kiersi kaupungin ravintoloita ja ilmoitti esiin tulleista rikkeistä Alkoholiliikkeelle. Kunnallisen tarkastajan tehtäväksi jäi suorittaa lisäselvityksiä Alkoholiliikkeen pyynnöstä.

Raportissaan piiritarkastaja Sandman ilmoitti, ettei eräs Seurahuone-ravintolan tarjoilija ollut vienyt asiakkaalle viskin kanssa kuuluvaa vesiannosta. Alkoholiliike otti yhteyttä kunnalliseen tarkastajaan ja Kurkinen sai tehtäväkseen tarkastaa Sandmanin kertomuksen. Kurkinen haastatteli ravintolan työntekijöitä ja kävi ilmi, että kyseinen tarjoilija oli kyllä toimittanut lain vaatiman vesiannoksen mutta oli unohtanut merkitä sen kassakuittijäljennökseen.¹¹⁰ Tämän tyyppiset virheet olivat varmasti yleisiä. Saattoi johtua pelkämästä kiireestä, että tarjoilija unohti merkitä vesiannoksen. Saadakseen selville mahdolliset rikkeet, tarkastajat kävivät usein läpi kassakuittijäljennöksiä.¹¹¹

Toisessa tapauksessa piiritarkastaja ilmoitti hallintoneuvostolle, että Kaupunginhotellissa laiminlyötiin ohjeita anniskelusta ruoan yhteydessä. Jälleen kerran Sandman oli perustanut havaintonsa kassakuittijäljennöksiin, joiden perusteella alkoholia oli tarjottu liikaa ruoan yhteydessä tai jopa ilman ruokaa. Käydessään läpi samoja kassakuittijäljennöksiä tarkastaja Kurkinen ei kuitenkaan virheitä löytänyt.¹¹² Alkoholiliike halusi kuitenkin asiasta tarkemman selvityksen. Se pyydettiin kirjallisena Kaupunginhotellin ravintoloitsijalta Alfred Lönniltä:¹¹³

”Kirjeenne johdosta joka koskee alkoholi tarjoilua Jyväskylän Kaupunginhotellissa, mieli hyvällä annamme selostusta kirjeenne kyselyihin. Viina ei ole tarjottu ilman ruokaa ollenkaan, eikä myös aterian yhteydessä kolmea ryyppyä enempää. Tarkastaja joka on tarkastanut paragoni kopiot hän ei ole kait tullut huomioon ottaneeksi, eli huomannut kun tarjoilija laskua tehdessään on kirjoittanut laskun ensi lehtiölle ruuan ja viina ryyppy on jäänyt siirto lehtiölle ja siirto lehtiö on useamman lehtiön jälkeen.

Suuresti ihmettelemme ettei tarkastaja tarkastettuaan huomauttanut meille virheistä mitään kun me vielä kysimme, oliko jotain muistutuksia, hän vastasi ei mitään. Kiitti vaan.”

Lönn ilmoitti lähettävänsä kopiot kuiteista, jos Alkoholiliike halusi niitä tarkemmin tutkia¹¹⁴. Hän oli erittäin tyytymätön tarkastajan toimintaan eikä peitellyt sitä

¹¹⁰ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 15.12.1933.

¹¹¹ Simpura 1982, 127.

¹¹² Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 28.11.1933.

¹¹³ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 29.11.1933.

¹¹⁴ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 29.11.1933.

kirjeessään. Kommunikaatiokatkoksesta johtunut väärinymmärrys ei johtanut minkäänlaisiin jatkotoimenpiteisiin. Tarkastajan käytös tilanteessa oli poikkeuksellista. Jos hän olisi kertonut havainnoistaan välittömästi, olisi tilanne selvinnyt paikan päällä, eikä Alkoholiliikkeen olisi tarvinnut puuttua asiaan. Kenties Sandman ajatteli, ettei ollut velvollinen ilmoittamaan havainnoistaan ravintoloitsijalle vaan ainoastaan Alkoholiliikkeelle. Oli myös mahdollista, että tarkastaja suhtautui työhönsä erittäin vakavasti ja halusi saattaa ravintolat vastuuseen pienistäkin virheistä.

Kauppalaisseuran ravintolalle oli myönnetty B1-oikeudet mutta piiritarkastaja Sandman oli saanut selville, ettei ravintolassa noudatettu anniskelusta annettuja määräyksiä. Hänen havaintojensa mukaa ravintolassa oli tarjoiltu jaloviinaa ruokaryppyinä. Sandman oli myös huomannut, ettei viskin kanssa toimitettu sääntöjen vaatimaa vesiannosta. Kunnallinen tarkastaja Kurkinen kertoi omassa lausunnossaan, että ravintolan henkilökunta ja vastuunalainen hoitaja olivat kaikki vasta-alkajia ravintolalalla, eikä anniskelu ollut heille vielä tuttua. Kurkinen oli jo aikaisemmin opastanut henkilökuntaa oikeaoppiseen anniskeluun ja pyytänyt kääntymään puoleensa, mikäli epäselvyyksiä syntyi. Kurkinen oli käynyt uudelleen kouluttamassa henkilökuntaa, kun mainitut rikkeet olivat hänen tietoonsa tulleet.¹¹⁵

Tällä kertaa Alkoholiliikkeelle ei enää riittänyt paikallisen tarkastajan toimenpiteet. Alkoholiliikkeen ravintolatoimikunta kävi läpi Sandmanin toimittamat laskujäljennökset. Toimikunnassa huomattiin, että Kauppalaisseuran ravintolassa oli anniskeltu usein viskiä ja konjakkia ilman vettä tai liian vähäisen vesimäärän kanssa. Alkoholiliike pyysi ravintoloitsijalta asiasta kirjallista selvitystä. Sen mukaan virheet olivat johtuneet henkilökunnan tietämättömyydestä, eikä tarkoituksena ollut lisätä vilpillistä kilpailua. Henkilökunta ei tiennyt toimineensa hallintoneuvoston ohjeiden vastaisesti, koska kunnallinen tarkastaja ei ollut puuttunut anniskeluun edellisessä tarkastuksessaan. Seura ilmoitti, että epäkohtiin oli nyt puututtu, eikä vastaavia virheitä enää sallittaisi. Tapahtunut rike oli kuitenkin sen luontoinen, ettei Alkoholiliike voinut sivuuttaa sitä pelkällä huomautuksella. Kauppalaisseuran ravintolan anniskeluoikeudet

¹¹⁵ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 15.12.1933.

muutettiin välittömästi pelkiksi oluenanniskelu oikeuksiksi.¹¹⁶ Tapahtuneita anniskelurikkeitä ei voitu millään tapaa todistaa vahingoksi tai huolimattomuudeksi. Kyseessä oli ilmeisesti puhtaasta tietämättömyydestä ja osaamattomuudesta, jonka seurauksena Alkoholiliikelle ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin muuttaa anniskelu oikeudet henkilökunnan osaamistasoa vastaaviksi. Toisaalta tarkastaja oli käynyt kouluttamassa henkilökuntaa, joka oli tietoinen ravintolansa anniskelu oikeuksista. On mahdollista, että rikkeet olivatkin tahallisia mutta tahallisuutta haluttiin peitellä lievemmän rangaistuksen toivossa.

Muutama päivä päätöksen teon jälkeen ravintolan emännöitsijä kirjoitti valituksen Alkoholiliikkeen päätöksestä:¹¹⁷

”Jyväskylän Kauppalaisseuran ravintolan vastuunalaisena hoitajana pyydän esiintuoda seuraavaa: Olivatko ne virheet mitkä olin antanut tapahtua edellämmainitussa ravintolassa todella niin raskauttavaa laatua, että ne voivat johtaa anniskelu oikeuksien poistamiseen? Olihan koko anniskelu vasta niin alussa että tehdyt virheet oli ymmärrettävissä. Ehkei Alkon täkäläinen kunnallinen tarkastaja ollut vielä silloin tehtäviensä tasalla, ei sitä voinut vaatia ravintoloiltakaan. Siinä sopimuksessa mikä on annettu Kauppalaisseuran ravintolalle ei ilmene mitään jaloviinan tarjoilusta, tarjoilimme sitä silloisen paikkakunnan tavan mukaan, emmekä siinä tienneet väärin toimivamme. - - Jos ravintola olisi anniskeluun nähden saanut tarpeelliset tiedot ja virheistä olisi kunnallinen tarkastaja huomauttanut ei tällainen häpeä olisi päässyt tapahtumaan.”

Emännän mielestä kunnallisen tarkastajan olisi pitänyt omassa tarkastuksessaan huomata kyseinen virhe ja huomauttaa siitä, jottei luvatonta anniskelua olisi enää jatkettu. Emäntä toivoi, että Alkoholiliike ottaisi nämä seikat huomioon ja peruuttaisi rangaistuksen. Rikkeen vakavuudesta johtuen hallintoneuvosto ei voinut tähän suostua, vaan tehty päätös jäi voimaan.¹¹⁸ Todennäköisesti ei ole harvinaista, että ravintolat syyttivät tarkastajia ammattitaidottomuudesta. Eikä aina syyttä. Anniskelun alkaessa tarkastajilla ei ollut minkäänlaista opastusta työhön. On myös muistettava, että oli tarkastajan omasta henkilökohtaisesta asenteesta kiinni miten hän työnsä hoiti. Jos

¹¹⁶ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu oikeusasiakirjat Ha:9 28.11.1933, 30.11.1933, 10.1.1934 ja 14.1.1934.

¹¹⁷ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu oikeusasiakirjat Ha:9 28.11.1933, 30.11.1933, 10.1.1934 ja 14.1.1934.

¹¹⁸ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu oikeusasiakirjat Ha:9 28.11.1933, 30.11.1933, 10.1.1934 ja 14.1.1934.

säädösten mukainen anniskelu oli aluksi outoa ravintoloiden henkilökunnalla, oli se sitä myös tarkastajille.

Anniskelun valvonta oli monivaiheista ja aikaa vievää työtä. Joskus tarkastajan oli vietettävä pitkiäkin aikoja ravintolassa saadakseen mahdollisimman laajan kuvan sen toiminnasta.¹¹⁹ Keskimaan ravintola sai anniskeluoikeuden tammikuussa 1937 ja syyskuun alussa siellä suoritettiin kaksipäiväinen tarkastus Alkoholiliikkeen oman tarkastajan toimesta. Ensimmäinen tarkastus tehtiin perjantai-iltana, jolloin toiminta oli moitteetonta. Lauantaina tarkastaja oli saapunut paikalle puolen päivän aikaan. Hänen mukaansa ravintolassa oli jo tuolloin ollut useita alkoholia nauttineita. Ravintola sai huomautuksen erityisesti kahdesta erillisestä tapauksesta. Ensimmäisessä tapauksessa yhdessä pöydässä oli istunut tarkastajan mielestä jo selvästi päihtynyt mies, kolmen kaverinsa kanssa. Miehet onnistuivat tilaamaan puolikkaan pullon konjakkia, ennen kuin tarjoilijatar huomasi päihtyneen ja kieltäytyi enää anniskelemasta pulloittain. Myöhemmin selvisi, että tarjoilijatar oli tuntenut yhden seurueen jäsenen ja päätti vielä tarjoilla konjakkia laseista seurueen kahdelle muulle jäsenelle. Tarjoilijan tuotua konjakit pöytään, kaksi kaveria oli kaatanut osan omista konjakeistaan humaltuneen kaverinsa kahvikuppiin. Tarkastajan mukaan mies oli päihtynyt entisestään ja poistunut vessaan vahvasti horjuen. Toisessa tapauksessa ravintolaan oli iltapäivällä saapunut ”maalaisukko” jo valmiiksi hiukan juopuneena. Huolimatta asiakkaan päihtymisestä tarjoilijatar oli myynyt hänelle pullon olutta, jonka jälkeen hän oli jatkanut matkaansa. Myöhemmin kirjoitetussa selvityksessä kerrottiin, että kyseinen tarjoilijatar oli tullut juuri töihin, eikä ollut huomannut miehen humalatilaa, ennen kuin mies oli pyytänyt toista olutta. Tämän huomattuaan tarjoilijatar oli kieltäytynyt enää anniskelemasta, jonka jälkeen mies oli poistunut. Lopuksi tarkastaja ilmoitti, että yleinen järjestys oli ollut huonoa, eikä ravintolassa ollut lainkaan vahtimestaria.¹²⁰

Alkoholiliike vaati ravintoloitsijalta selvitystä tapahtuneista. Siinä kerrottiin, että johto oli suhtautunut vakavasti ilmitulleisiin rikkeisiin ja antanut molemmille tarjoilijalle vakavan varoituksen. Ravintola oli aikaisemmin kärsinyt osaamattoman henkilökunnan

¹¹⁹ Aronen, *Kunnallisten tarkastajain yhteistyö muiden viranomaisten kanssa*, 177.

¹²⁰ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 7–8.9.1937 ja 21.10.1937.

virheistä ja oli nopeasti irtisanonut toistuvasti virheitä tehneet. Kirjeen kirjoittamisen aikaan ravintolan johto oli ollut tyytyväinen henkilökuntaansa, vaikka pieniä rikkeitä sattui edelleen. Johto oli myös opastanut henkilökuntaansa oikeaoppiseen anniskeluun. Syynä vahtimestarin puuttumiseen tarkastuspäivänä oli päivävuorossa olleen vahtimestarin isän kuolema. Tapahtuneen johdosta apulaisemäntä oli antanut vahtimestarille lomaa. Jostain syystä hänen tilalleen ei ollut pyydetty ketään, eikä iltavuoron vahtimestari ollut vielä aloittanut omaa vuoroaan. Keskimään ravintola sai hallintoneuvostolta vakavan varoituksen ja muistutuksen siitä, että jos epäkohtia vielä havaittaisiin, anniskeluoikeuksien peruuttaminen otettaisiin harkittavaksi.¹²¹ Tarkastajien tehtävänä oli ainoastaan raportoida havaituista virheistä, jonka jälkeen Alkoholiliike päätti annettavasta rangaistuksesta. Tarkastajalla ei siis ollut valtaa päättää ravintoloiden toiminnasta. Näin Alkoholiliike saattoi pitää kaikki langat käsissään, ja huomioida tapahtuneet rikkeet ja rangaistukset seuraavia anniskeluoikeuksia myönnettäessä. Ravintoloiden virheistä annetut rangaistukset olivat yksi niistä näkyvimmistä vallankäytön keinoista, joita Alkoholiliikkeellä oli paikallisella tasolla. Näyttäisi siltä, ettei Alkoholiliike liiemmin suosinut tarkastajia, eikä luottanut pelkästään heidän näkemäänsä vaan teki päätökset tarkastajien sekä ravintoloitsijoiden lausuntojen pohjalta.

Alkon entinen apulaisjohtaja ja Alkon historian kirjoittajan Jorma Simpuran mukaan kieltolain kumoamisen jälkeen anniskelurikkomuksiin suhtautuminen oli Alkoholiliikkeessä hyvinkin kirjavaa. Säännökset olivat puutteellisia ja tulkinnanvaraisia. Ankarin rangaistus oli anniskeluoikeuksien menettäminen joko kokonaan tai väliaikaisesti. Alkoholiliike saattoi myös siirtää ravintolan anniskeluoikeudet alempaan anniskeluluokkaan. Ankarimpia rangaistuksia käytettiin vain törkeimmissä rikkomuksissa tai jos rikkomukset olivat toistuvia. Lievemmissä tapauksissa ravintoloitsija sai varoituksen tai huomautuksen. Kun anniskelu oli vasta alkanut ja pyrittiin karsimaan kaikista heikoimmat yrittäjät pois, myös rangaistukset olivat ankarimpia. Anniskeluoikeuksien lopullisia menetyksiä oli vuosina 1933 ja 1934 yhdeksän ja määräaikaisia reilu kolmekymmentä. Vuoden 1934 aikana anniskeluoikeuksia supistettiin väliaikaisesti tai kokonaan kymmeneltä ravintoloitsijalta

¹²¹ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 7.10.1937, 21.10.1937 ja 4.11.1937.

ja 52 ravintolaa sai vakavan varoituksen. Ankarien rangaistusten määrä väheni koko kolmekymmentä luvun ja vuonna 1939 lopullisia luvan menetyksiä oli enää kaksi ja väliaikaisia kuusi. Alkoholiliike siirtyi yhä enemmän huomautusten antamiseen, joita annettiin samana vuonna yhteensä 58 kappaletta. Hallintoneuvoston yleisistunto päätti anniskeluoikeuksien peruutuksista ja supistamisista. Varoitukset ja ankarat varoitukset antoi ravintolatoimikunta mutta huomautuksen antoi Alkoholiliikkeen johtokunta, käytännössä ravintola-asioista vastaava johtaja. Joissakin tapauksissa ravintola saattoi saada yhden anniskelukauden aikana useita varoituksia ja huomautuksia, mutta sai jatkaa toimintaansa. Tällainen toiminta horjutti Alkoholiliikkeen arvovaltaa anniskelutuomarina.¹²²

Jyväskylän ravintoloiden toiminta oli tarkastajien ja Alkoholiliikkeen näkökulmasta 1930-luvulla pääsääntöisesti erittäin hyvää. Ravintoloitsijat sekä henkilökunta toimivat pääsääntöisesti lakien ja asetusten mukaisesti, eikä tehdyissä tarkastuksissa havaittu kovin suuria ongelmia. Raportoidut virheet olivat suurelta osin pieniä anniskelurikkeitä, jotka johtuivat huolimattomuudesta tai henkilökunnan osaamattomuudesta. Hallintoneuvosto ei yleensä antanut vakavampia tuomioita vaan tyytyi antamaan vakavia varoituksia. Ainoastaan Kauppalaisseuran ravintolan anniskeluoikeutta rajoitettiin. Näyttäisi siltä, että piiritarkastaja Sandman huomasi anniskeluvirheitä kunnallista tarkastajaa enemmän. Taustalla saattoi olla useita syitä. Anniskelun alkaessa 1930-luvun alussa Sandman oli henkilökunnalle tuntematon henkilö. Häntä ei välttämättä tunnistettu tarkastajaksi toisin kuin Kurkinen, joka varmasti tunnettiin jokaisessa ravintolassa. Hänen läsnä ollessaan henkilökunta tiesi välttää virheiden tekemistä. Sandman saattoi tarkastella ravintolan toimintaa tuntemattomana, tilanteessa jossa henkilökunta ei tiennyt olevansa tarkkailun alaisena.

Kalle Kurkinen sai osakseen syytteitä osaamattomuudesta ja tietämättömyydestä. Sanottiin, ettei hän itse tiennyt miten anniskeltiin lain vaatimin tavoin, eikä siksi osannut neuvoa ravintoloita, jotka siten syyllistyivät anniskelurikkeisiin. Huomioitavaa on, että tarkastajia ei koulutettu tehtävänsä, vaan he olivat useasti oman harkintansa, lain ja Alkoholiliikkeen ohjeiden varassa. Tilanne koheni, kun Alkoholiliike alkoi

¹²² Simpura 1982, 152–153.

järjestää kunnallisten tarkastajien neuvottelupäiviä joissa keskusteltiin muun muassa tarkastusten tehostamisesta. On myös mahdollista, että Kurkisella oli henkilökohtaisia suhteita joihinkin kaupungin ravintoloitsijoihin. Nämä suhteet saattoivat heikentää Kurkisen harkintakykyä, jos hän havaitsi virheitä tutun ravintoloitsijan ravintolassa. Tällaisesta toiminnasta ei kuitenkaan ole suoranaisia todisteita.

4. RANTAPUISTOSTA MAAKUNTAAN: TAPAUKSIA JYVÄSKYLÄN RAVINTOLOISTA

4.1 Raastuvassa

Vaikka suurin osa Jyväskylässä tapahtuneista rikkeistä olivat lieviä, joissakin tapauksissa kunnallinen tarkastaja joutui kuitenkin turvautumaan poliisiviranomaisten apuun selvittääkseen tapahtuneita anniskelurikoksia. Jyväskylässä 1930-luvulla oikeuteen asti joutui kolme ravintolaa: Suoja-ravintola, Talousruokala ja Asemaravintola.

Talousruokalassa tapahtuneet rikkeet alkoivat paljastua, kun sen entinen, ilmeisesti irtisanottu tarjoilija, lähetti kirjeen kunnalliselle tarkastajalle. Kirjeessään hän kertoi, että Talousruokalasta oli useita eri kertoja myyty olutta eri henkilöille muualle vietäväksi. Tarkastaja Kurkinen ilmoitti epäilyistä poliisille, joka suoritti asiasta kuulusteluita syksyllä 1933. Jo kuulusteluiden aluksi Talousruokalan ravintoloitsija myönsi toimittaneensa oluita esimerkiksi raastuvanoikeuden asianajajille. Ravintoloitsija oli ajatellut, ettei rikkoisi lakia, koska uskoi asianajajien tuntevan lain paremmin kuin hän. Lisäksi hän itse oli myynyt useita oluita Keski-Suomen Kerhon retkelle. Yksi ravintolan tarjoilijoista oli toimittanut oluet sovittuun paikkaan. Ravintolan omistaja Herman Vehmas kuitenkin kiisti tietävänsä asiasta yhtään mitään. Hän ei ollut ravintolan päivittäisessä toiminnassa aktiivisesti mukana, eikä pystynyt valvomaan, mitä ravintolassa oikeasti tapahtui. Hän oli myynyt ravintolan muutamia vuosia aikaisemmin entiselle vaimolleen, mutta toimi edelleen esimerkiksi anniskeluoikeuden hallitsijana. Ravintolan tarjoilijat kertoivat kuulusteluissa vieneensä oluita useaan eri paikkaan mutta sanoivat toimineensa aina ravintoloitsijan käskystä. Heidän mukaansa ravintoloitsija oli käskenyt peittää olutpullojen etiketit niin, etteivät ihmiset näkisi, mitä he kuljettivat. Kuulusteluiden päätyttyä raastuvanoikeus päätti tuomita ravintoloitsijan sakkorangaistukseen. Ravintolan omistaja Vehmas säästyi rangaistukselta, koska hänen osuudestaan toimintaan ei löytynyt todisteita.¹²³

¹²³ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 16.10.1933, 21.11.1933, 23.11.1933 ja 11.12.1933.

Kuultuaan ravintoloitsijan tuomiosta, Alkoholiliike päätti peruuttaa Talousruokalan anniskeluoikeuden välittömästi. Vehmas yritti kumota Alkoholiliikkeen päätöksen mutta teon vakavuudesta johtuen, Alkoholiliike ei tähän suostunut.¹²⁴ Tietoisesti jatkunut lain vastainen toiminta johti lopulta anniskeluoikeuksien lopulliseen menettämiseen. Todennäköisesti juuri tietoisesti toimiminen ja teon jatkuvuus aiheuttivat lupien menetyksen. Oli selvää, ettei kyseessä ollut tietämättömyydestä johtunut virhe. Talousruokalan tapauksessa ilmenee hyvin myös muiden ihmisten suhtautuminen vain reilun vuoden vanhaan väkijuomalakiin. Kieltolain ajalta periytynyt kunnioittamattomuus lakia kohtaan jatkui osittain vielä pitkälle kolmekymmentälukua.

Toinen ravintola, joka oikeuteen joutui, oli Maiju Löfgrenin omistama Asemaravintola. Se haastettiin 1930-luvulla oikeuteen kahdesti mutta molemmilla kerroilla se selvisi väliaikaisella anniskeluoikeuksien menettämällä. Ensimmäisessä tapauksessa Alkoholiliikkeen oma tarkastaja P. Paloheimo oli saanut selville, että ravintolasta oli viety olutta lähellä sijaitsevaan Vellamo-nimiseen yleiseen saunaan. Kunnallinen tarkastaja suoritti asiasta lisäselvityksiä ja pyysi poliisilta apua kuulusteluiden suorittamiseksi. Kuulusteluissa saunan henkilökunta ja asiakkaat kertoivat ristiriitaisia todistuksia saunaan toimitetuista oluista. Kukaan ei oikeastaan tiennyt, mistä saunan pukuhuoneeseen toimitettu olut oli tuotu, kuka sen oli tuonut ja kuka sen oli maksanut. Lopulta ei edes ollut kyse saunan tiloihin tuodusta oluesta vaan inhimillisestä erehdyksestä, johon sekoittui pienen kaupungin henkilökohtaiset suhteet. Asemaravintolan henkilökuntaa kuulusteltuaan poliisille ja tarkastajalle lopulta selvisi, että ravintolan leipoja oli myynyt yhdelle saunan saunottajista yhden kolpakon olutta. Saunottaja oli ilmoittanut vievänsä oluen asiakkaalleen. Myöhemmin, anniskelussa kokemattomalle leipojalle oli selvinnyt, ettei olutta saanut myydä ravintolasta muualle vietäväksi.¹²⁵

Alkoholiliike ei ehtinyt ratkaista asiaa, kun se vastaanotti jyväsyläläisen yksityisetsivän kirjeen. Kirjeessä yksityisetsivät selvensi Asemaravintola- Vellamo

¹²⁴ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 16.10.1933, 21.11.1933, 23.11.1933 ja 11.12.1933.

¹²⁵ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 4.12.1934, 15.1.1935, 12.3.1935 ja 17.4.1935.

tapausta. Yksityisetsivälle oli selvinnyt, että saunottaja, joka oluen oli hakenut, oli väittänyt hakevansa oluen hänelle. Yksityisetsivä kertoi kuitenkin, ettei ollut tapahtuma aikaan lähelläkään Vellamoaa, eikä Asemaravintolaa. Hän oli myös saanut selville, että saunottaja oli todellisuudessa hakenut oluen itselleen ja sortunut valehteluun, koska oli luullut, ettei hänelle olutta myytäisi. Kuulusteluissa saunottaja oli kuulemma totuuden kertonut, mutta poliisi ei ollut häntä uskonut. Yksityisetsivän mukaan kuulusteluita suorittanut ylietsivä oli nimitellyt häntä kuulusteluissa roistoksi ja kysellyt todistajilta, oliko etsivä neuvonut heitä kuulusteluita varten. Yksityisetsivä ihmetteli, miksei häntä oltu kuultu asian tiimoilta vaikka hänen todistuksensa olisi tuonut asiaan nopean ratkaisun. Oikeuskäsittelyn jatkuessa Alkoholiliike ei ollut uusinut Asemaravintolan anniskelu-oikeutta uuden anniskelukauden alkaessa tammikuussa 1935. Kun asia viimein selvisi ja ravintoloitsija todettiin syyttömäksi, Asemaravintola jatkoi viinien ja oluen anniskelua huhtikuussa 1935.¹²⁶ Pitkään jatkunut oikeuskäsittely ja vakava syyte, estivät Alkoholiliikettä jatkamasta Löfgrenin anniskelu-oikeutta. Vaikka teko osoittautui inhimilliseksi virheeksi, kertoo Alkoholiliikkeen toiminta sen vakavasta suhtautumisesta esiin tulleisiin anniskelurikkeisiin. Se ei halunnut ottaa riskiä, että vastaavanlainen toiminta ravintolassa jatkuisi.

Vain puolitoistavuotta myöhemmin Löfgreniä vastaan nostettiin syyte anniskeluaikojen ylittamisestä. Jyväskylän poliisilaitoksen rikososaston tietoon oli tullut jo vuoden 1935 lopulla, että Asemaravintolassa oli rikottu anniskeluaajoista annettuja säädöksiä. Ensimmäisenä todistajana asiassa oli tarjoilijatar, joka poliisille oli kyseisen ilmiannon antanut. Hän kertoi saaneensa ohjeet ravintoloitsija Löfgreniltä ja sanoi tarjoilleensa olutta aamuisin kello seitsemästä eteenpäin ilman ruoka-annoksia. Tarjoilijatar kertoi myös, että ravintolassa oli ollut asiakkaita vielä sulkemisajan jälkeen. Toinen tarjoilijatar kertoi nähneensä erään kolmannen tarjoilijattaren kaataneen iltaisin olutta erilliseen posliinikannuun, josta sama tarjoilijatar oli aamulla jo kuuden aikaan kaatanut olutta esimerkiksi huoltoasemanhoitajalle. Huoltoasemanhoitaja kertoi käyneensä Asemaravintolassa oluella aikaisin aamulla useita kertoja. Ravintolassa ei tuolloin ollut muita asiakkaita ja tarjoilijana oli aina ollut sama tarjoilijatar, joka tässä tapauksessa oli asian ensimmäinen todistaja. Kuulusteluissa ravintoloitsija Löfgren kiisti kaikki häntä

¹²⁶ Ibid.

vastaan esitetyt syytteet. Raastuvanoikeuden selvityksen mukaan Asemaravintolan kaksi henkilökuntaan kuulunutta tarjoilijataria syyllistyi laittomaan anniskeluun. Raastuvanoikeus ei kuitenkaan löytänyt tarpeeksi todisteita siitä, toimivatko tarjoilijat Löfgrenin luvalla vai eivät, joten hän vapautui kaikista syytteistä.¹²⁷

Alkoholiliike ei kuitenkaan hyväksynyt Asemaravintolassa tapahtuneita väärinkäytöksiä, vaan päätti rangaista Löfgreniä väliaikaisella anniskelukiellolla. Löfgren ei tuomiota hyväksynyt vaan kirjoitti vetoomukseen jossa väitti paikallisen tarkastajan haittaavaan hänen elinkeinoaan viemällä pienetkin asiat oikeuteen asti. Löfgren kertoi kirjeessään, että jutussa todistajina toimineet tarjoilijat oli erotettu muun muassa epärehellisuuden takia.¹²⁸

”Ravintolassani tarjoilijana toimiva X X- niminen henkilö saatiin kiinni epärehellisyydestä ja erotin minä hänet tämän epärehellisyyden vuoksi joulukuun 2 päivänä 1935. - - Samainen X nosti minua vastaan kunnianloukkausjutun, koska oli hänen erottamisensa syyksi maininnut epärehellisyyden, mutta hyljättiin tuo syyte. Vielä nosti X jutun minua vastaan irtisanomisajan palkasta. Kaikkien tällaisten riitaisuuksien jälkeen on ymmärrettävä, että X on antanut sellaisen totuudesta poikkeavan todistuksen, kuin hän on antanut. Toisena todistajan on esiintynyt niinikään erottamani palvelijatar Y Y, joka mitään erikoista minua vastaan ei tiennyt. Samainen Y on muuten nykyisin poliisilaitoksen silmällä pidon alainen, koska hän on esiintynyt huonomaineisena naisena. Tällaisia ovat minua vastaan hankitut todistajat. Mitään kunnan ihmisiä minua vastaan ei ole saatu todistamaan. Kun nyt kerran Raastuvanoikeus, joka parhaiten tuntee paikalliset olot ja henkilöt, on syytteen minua vastaan hyljännyt, niin katson puuttuneen oikeutettua perustetta sellaisen määräyksen antamiseen, kuin kielto oluen anniskelusta on.”

Löfgrenin mielestä asiassa todistajina toimineet tarjoilijattaret eivät olleet uskottavia todistajia. Molemmilla oli henkilökohtaisia kaunoja Löfgreniä kohtaan, eikä Löfgren pitänyt todistajia enää edes ”kunnollisina ihmisinä”. Hallintoneuvosto ei kuitenkaan antamaansa rangaistusta peruuttanut vaan kuukauden mittainen anniskelukiello jäi voimaan.¹²⁹

Maiju Löfgren ei kuitenkaan ollut täysin viaton eikä moitteeton ravintoloitsija. Hänet oli valittu Jyväskylän Klubin ravintolan emännöitsijäksi heinäkuussa 1932. Pian Klubin taloudenhoitaja oli ilmoittanut Löfgrenin kavaltaneen Klubilta suuren summan rahaa. Löfgren irtisanoutui vuodenvaihteessa eikä suostunut maksamaan kavallettuja rahoja

¹²⁷ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 10.8.1936.

¹²⁸ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 2.10.1936 ja 16.10.1936.

¹²⁹ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 2.10.1936 ja 16.10.1936.

takaisin vaikka niitä häneltä pyydettiin. Löfgren oli myös jättänyt maksamatta henkilökunnan palkkoja ja hänen vastuulla olleita laskuja oli myös jätetty maksamatta. Löfgren uhkaili Klubia luopumaan saatavista. Klubi ei kuitenkaan voinut jättää asiaa siihen vaan haastoi Löfgrenin oikeuteen, jossa hänet tuomittiin maksamaan rahat takaisin. Oikeuden päätöksestä huolimatta Löfgren jätti jälkeensä Klubille tuhansien markkojen tappiot.¹³⁰

Talousruokala ja Asemaravintolan tapaukset olivat laadultaan erityyppisiä. Talousruokalan tapauksessa ravintoloitsija rikkoi anniskelumääräyksiä täysin tietoisena tekojensa lainvastaisuudesta. Vain täysi piittaamattomuus väkijuomalakia kohtaan ja toivo nopeasta tuotosta voi selittää ravintoloitsijan toimintaa. Ei ollut harvinaista, että kieltolain ajalta periytynyt käytös jatkui vielä pitkälle 1930-luvulle asti¹³¹. Jos Talousruokalan tapauksessa ravintoloitsija toimi täysin tietoisesti lainvastaisesti, todistusten mukaan Asemaravintolan ravintoloitsija Maiju Löfgren oli täysin tietämätön ravintolassa tapahtuneista väärinkäytöksistä. Ensimmäisessä Asemaravintolan rikkeessä oli kyse useasta väärinkäsityksestä ja poliisin henkilökohtaisista kaunoista, jotka estivät asian nopean ratkaisun. Toisessa tapauksessa irtisanotut tarjoilijattaret katkeroituneina syyttivät ravintoloitsijaa anniskeluaikojen rikkomisesta. Molemmissa tapauksissa ravintoloitsija todettiin syyttömäksi. Alkoholiliike kuitenkin katsoi rikkeiden olleen sen verran vakavia, että molemmilla kerroilla ravintola oli hetken aikaa ilman anniskeluoikeuksia.

Kolmekymmentä luvulla Jyväskylässä tehdyistä anniskelurikoksista törkein oli Jokisten veljesten Suoja-nimisen ravintolan tapaus. Liikemies Unto Jokinen oli anonut syyskuussa 1933 hallintoneuvostolta oikeutta anniskella kaikkia saatavissa olevia alkoholijuomia Suoja-nimisessä ravintolassa. Jokinen perusteli A-oikeuksia hakemuksessaan:¹³²

”Koska ravintolaan kuuluu suuri juhlasali, jossa voidaan pitää suurempiakin päivällisiä ja illallisia ja muita edustavampia kutsuja, ja koska ravintola on luonteeltaan enemmän

¹³⁰ Fredrikson 2000, 123–124.

¹³¹ Esim. Simpura 1982, 153.

¹³² Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 8.11.1933.

ruokaravintola kuin huvittelupaikka, olen rojhennut anoa täydellisiä oikeuksia, sillä B-oikeuksilla varustettu ravintola ei voi saada mitään suurempia päivällis- tai illalliskutsuja.”

Kaupunginhallituksen kokouksessa Unto Jokisen hakemusta ei hyväksytty ensimmäisellä keralla vaan asia jätettiin pöydälle kunnes hakijasta saataisiin enemmän tietoa. Lokakuussa pidetyssä kokouksessa Suojan anniskelu-oikeuden hakijana ei enää toiminut Unto Jokinen vaan hänen veljensä E. Jokinen. Asiasta keskusteltuaan hallitus päätti ehdottaa, että täysien oikeuksien sijasta puollettaisiin B1-oikeuksia.¹³³ Syytä siihen miksi omistajan nimi vaihdettiin, ei tiedetä.

Kaupunginvaltuuston kokouksessa asia herätti enemmän keskustelua. Valtuutettu Onni Peltonen huomautti, että kaupungissa oli jo tarpeeksi anniskelupaikkoja, eikä pitänyt suotavana että Suoja-ravintolalle lupa myönnettäisiin. Hänen mukaansa ravintolassa kävi paljon koulunuorisoa ja ravintolassa sijaitsevaa isoa salia käytettiin yleisesti juhlahuoneistona erilaisissa tilaisuuksissa. Kaupunginhallituksen päätöksen kannalla olivat muun muassa August Ahtola, Gustaf Jämsén ja Seppo Halonen. Äänestys suoritettiin Onni Peltosen ja kaupunginhallituksen päätösehdotuksen välillä, jolloin Peltosen ehdotus sai 18 ääntä ja kaupunginhallituksen ehdotus 7 ääntä. Kaupunginvaltuusto päätti antaa asiasta epäävän lausunnon.¹³⁴ Kaupunginvaltuuston kielteisestä lausunnosta huolimatta hallintoneuvosto päätyi puoltamaan anniskelu-oikeutta. Tällaisessa ristiriitatilanteessa kaupunginvaltuuston lausunnolla ei ollut vaikutusta vaan hallintoneuvosto pystyi tekemään päätöksen täysin yksinvaltaisesti. Näin kävi Suojan tapauksessa, kun hallintoneuvosto myönsi Jokisen veljeksille anniskeluluvan B1-oikeuksin.¹³⁵

Vain muutama kuukausi anniskelu-oikeuden myöntämisen jälkeen, hallintoneuvosto otti yhteyttä Unto Jokiseen ja halusi selvityksen siitä, miksi ravintolassa oli järjestetty tansseja lähes joka ilta vaikka hallintoneuvostolle oli ilmoitettu, ettei tansseja järjestettäisi. Tähän kirjeeseen Jokiset eivät koskaan vastanneet mutta Jyväskylän kunnallinen tarkastaja Kalle Kurkinen ilmoitti Alkoholiliikkeelle huhtikuun lopussa saaneensa selville useita törkeitä anniskelurikkeitä Suoja-ravintolasta. Tietojen mukaan

¹³³ JKA kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1933, 206§ ja 219§, Cc4.

¹³⁴ JKA kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1933, 85§, Ca53.

¹³⁵ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu-oikeusasiakirjat Ha:11 8.11.1933.

ravintolasta oli muun muassa viety olutta samassa talossa sijainneeseen Jyväskylän sotilaspiirin esikuntaa. Asiakkaille oli myyty viinaketta viskinä ja jaloviinana sekä kivennäisveden loputtua yritetty viskigrogiin saada happoja oluthanasta, jolloin juoma oli alkanut maistua oluelta. Oluen anniskelu oli aloitettu useasti ilman vaadittuja voileipiä ja joiltakin asiakkailta oli rahastettu liikaa. Jaloviinaa oli myyty pulloittain ravintolan sulkemisajan jälkeen ja joidenkin henkilöiden oli sallittu jäädä jatkamaan juomista ravintolan sulkeuduttua. Tarkastaja ilmoitti jättäneensä asian poliisin tutkittavaksi ja ilmoittaisi Alkoholiliikkeelle jutun edistymisestä. Samalla Kurkinen ilmoitti, että Jokisen veljet olivat jo sulkeneet ravintolan, koska heiltä oli jäänyt maksamatta sähkö- ja vesimaksut sekä työntekijöiden palkat. Jokiset olivat myös poistuneet paikkakunnalta.¹³⁶

Poliisi suoritti tapahtumista kuulusteluita kevään aikana. Kuulusteltavien joukossa oli Suojan entisiä työntekijöitä ja ravintolan lähistöllä asuneita henkilöitä. Kuulusteltavat kertoivat avoimesti anniskeluoikeuksien ylittämistä, ravintolan sulkemisajan jälkeen jatkuneista juhlista ja muista väkijuomalain vastaisista rikkeistä. Oikeuslaitos ei kuitenkaan voinut tuomita Jokisen veljeksiä tehdyistä rikkeistä, sillä vain Alkoholiliikkeellä oli oikeus rangaista väkijuomalain vastaisista teoista. Alkoholiliike ilmoitti anniskeluoikeuksien välittömästä peruuttamisesta Unto Jokiselle, mutta Jyväskylän Alkoholiliikkeen paikallisjohtaja palautti kirjeet ja ilmoitti, että Jokisen veljekset olivat jo aikoja sitten muuttaneet Loimaalle ja ravintola oli ollut suljettuna jo useamman kuukauden.¹³⁷

Suoja-ravintolan tapahtumat olivat poikkeuksellisia monellakin tavalla. Ei ole tiedossa, mitä kaupunginhallitus sai Unto Jokisesta tietää mutta todennäköisesti jotain hänen menneisyydestään löytyi, koska anniskeluoikeuden hakijaa vaihdettiin seuraavaan kokoukseen mennessä. Huomioitavaa on, että Unto Jokinen pysyi hakijana edelleen Alkoholiliikkeen papereissa, eikä hallintoneuvosto puuttunut epäselvyyteen. Kaupunginvaltuustossa anniskeluoikeuteen suhtauduttiin epäilevästi ja sitä vastustettiin muun muassa anniskelupaikkojen riittävään määrään vedoten. Anniskeluoikeuksia ei

¹³⁶ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 8.11.1933.

¹³⁷ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 8.11.1933.

saanut paikkakunnalla olla enempää, kuin sen todellinen tarve oli. Huolimatta omista määräyksistään ja väkijuomalaista, hallintoneuvosto päätti kuitenkin hyväksyä hakemuksen. Esiin tulleet rikkeet olivat poikkeuksellisen törkeitä, samoin kuin oli veljesten toiminta työntekijöitä kohtaan. Ainoastaan täysi välinpitämättömyys ja ahneus selittävät veljesten tekoja. Ei ole tiedossa jatkoivatko he samanlaista toimintaa seuraavassa kohteessaan.

4.2 Raittiusväen voimannäyte

Kieltolain jälkeisen ajan raittiusaatetta tutkineen Jukka Ahtosen mukaan raittiusjärjestöjen jäsenmäärät pysyivät kolmekymmentäluvulla edelleen suhteellisen korkealla, mutta ne eivät enää saaneet aikaiseksi samanlaista liikehdintää kuin aikaisemmin. Terävin kärki oli sulautunut puoluesidonnaiseen politisoitumiseen. Vaikka kieltolain kumoutuminen oli raittiusväelle eräänlainen tappio, väkijuomalain alkoholipoliittinen päämäärä oli pitkälti samanlainen liikkeen perinteisten tavoitteiden kanssa. Väkijuomalaissa korostettiin raittiiden elämäntapojen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen arvostuksen vankan aseman säilyttämistä. Lain periaatepykälä olisi voinut olla suora lainaus raittiusliikkeen 1800-luvun ohjelmajulistuksesta.¹³⁸

Huolimatta rajoittavasta ja säännöstelyä korostavasta väkijuomalaista, raittiusliike katsoi sen olevan kieltolain vastainen. Raittiusväen piirissä ajateltiin, ettei kannattanut olla missään tekemisissä lain aikaansaajien, eikä kannattajien kanssa. Tämän seurauksena Alkoholiliikkeen ja raittiusliikkeen välit pysyivät huonoina vuosien ajan. Raittiusväki näki Alkoholiliikkeen yhtä pahana kuin viinatehtaat ja ravintoloitsijat. Alkoholiliikkeen ja raittiusväen välillä oli myös ideologinen vastakkainasettelu, Alkoholiliike pyrki kansanraittiuden edistämiseen ilman täyskieltoa. Vain muutama vuosi väkijuomalain voimaan astumien jälkeen maan raittiusolot alkoivat parantua ja Alkoholiliike koki onnistuneensa tavoitteissaan. Raittiusväki näki kehityksen uhkana omalle arvovallalleen.¹³⁹ Vaikka molemmilla osapuolilla oli yhteinen tavoite, kansanraittiuden edistäminen, osapuolet eivät vielä kolmekymmentäluvulla kyenneet hedelmälliseen yhteistyöhön. Alkoholiliikkeen mielestä raittiusväki toimi kuin

¹³⁸ Ahtonen 2006, 328–329.

¹³⁹ Ibid. 330–331.

kieltolaki olisi ollut voimassa, ja raittiusliike vastusti kaikkia väkijuomaliikkeen toimia, etenkin sen raittiustyötä¹⁴⁰.

Alkoholiliikkeen harjoittama anniskelupolitiikka oli niin rajoittavaa, että olisi voinut luulla sen kelpaavan ainakin suurimmalle osalle raittiuden kannattajista. Näin ei kuitenkaan tapahtunut.¹⁴¹ Pari vuotta väkijuomalain voimaan astumisen jälkeen alkoi kritiikki sitä vastaan voimistua. Esimerkiksi vuoden 1934 alussa helsinkiläinen pappien veljespiiri lähetti sosiaaliministeriölle kirjelmän, jossa se pyysi alkoholin poistamista ravintoloista etenkin tanssipaikoista. Veljespiiri ja Raittiusyhdistys Koitto olivat huolissaan suomalaisen nuorison siveydestä, joka heidän mukaansa vaarantui huonoja elämäntapoja edustavissa tanssiravintoloissa. Alkoholiliike otti myös vastaan kirjeen, jossa joukko jyväskyläläisiä vanhempia pyysi tanssien vähentämistä anniskeluravintoloissa.¹⁴²

Raittiusväen äänet alkoivat voimistua myös Jyväskylän kaupunginvaltuustossa vuosikymmenen puolessavälissä. Vaikka väkijuomalaki salli tanssien järjestämisen kolmekymmentäluvun alkupuolella, keskusteltiin Jyväskylän kaupunginvaltuuston kokouksessa Rantapuiston ravintolan tanssioikeudesta syystalvella 1934. Asia nousi esille, kun valtuusto antoi lausuntoja uusista anniskeluoikeushakemuksista. Rantapuiston ravintolan hakemusta käsiteltäessä valtuuston jäsen lääkäri Aarne Becker toi esille, että ravintolassa kesäiltaisina järjestetyt tanssit häiritsivät läheisen valtiosairaalan potilaita. Becker esitti, että valtuusto ei enää sallisi tanssien jatkuvan ja sai tuekseen muun muassa Sakari Kuusen. Sairaalan saarnaaja maalaisliiton Juho Mikael Mikkola ehdotti tanssin kieltämistä myös Kaupunginhotellissa. Hänen mielestään tanssipaikoissa tapahtuva anniskelu houkutteli paikalle nuorisoa, joka sai pahoja vaikutteita. Julius Lagus ei kuitenkaan pitänyt tansseja sairaalalle minkäänlaisena häiriötekijänä. Hänen mukaansa ”- - jos kuitenkin katsotaan että sairaalan rauha häiriintyy, niin johtuu se siitä että se on lähellä rantapuistoa ja että rantapuiston ravintolalla yleensä on anniskeluoikeudet.” Lagus sai tuekseen kaupunginjohtaja Varma Suosalmi, joka piti suotavana, että kaupungin ainoassa

¹⁴⁰ Ahtonen 2006, 332.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Sillanpää 1991, 32–33.

ulkoilmaravintolassa olisi tanssioikeus.¹⁴³ Beckerin ja Mikkolan mielipiteisiin vaikuttivat todennäköisesti heidän työnsä kyseissä sairaalassa. Becker oli ilmeisesti saanut valituksia potilailta, joiden toipumisrauhaa hän piti tärkeämpänä kuin Rantapuiston tansseja. Mikkolan ja Kuusen mielipiteisiin puolestaan vaikuttivat heidän raittiusaatteensa.¹⁴⁴ Tanssipaikeista oli muodostunut suurelta osin nuorison huvittelupaikkoja ja niissä viihtyivät myös irtolaisnaiset. Tanssiravintolat avasivat ovensa usein vasta illalla eivätkä ne olleet varsinaisia ruokaravintoloita. Erityistä huolta kannettiin maan nuorison siveellisyydestä¹⁴⁵.

August Ahtola muistutti omassa puheenvuorossaan muita jäseniä siitä, ettei ollut tarkoitus päättää muusta kuin lausuntojen antamisesta pyydettyihin anniskeluoikeuksiin. Mutta huomautti kuitenkin, että olisi kaupungin omien etujen vastaista kieltää Rantapuistolta tanssiminen, koska silloin vuokralainen ei suostuisi maksamaan yhtä suurta vuokraa kuin aikaisemmin. Beckerin mielestä oli tärkeää saada ravintolasta mahdollisimman korkeaa vuokraa mutta piti sairaalan potilaiden yöunia tärkeämpinä. Äänestyksessä Beckerin ehdotus voitti, ja näin ollen kaupunginvaltuusto päätti, ettei Rantapuiston ravintolassa järjestettäisi enää tansseja.¹⁴⁶ Lähteistä ei selviä jatkoiko Alfred Lönn ravintolansa tansseja vai luovuttiinko niistä. Mielenkiintoista on, miksi perinteikkään ja kaupungille tuottoisan ravintolan oikeuksia haluttiin supistaa. Todennäköisesti taustalla oli läheisen sairaalan potilaiden yöunien lisäksi, tansseista aiheutunut yleinen pahennus, joka voimistui pitkin kolmekymmentälukua. Yleisesti arvostelua herättivät myös tanssiravintoloiden saamat pitkät aukiolo- ja anniskeluajat. Muun muassa raittiusväen painostuksen myötä tanssiravintoloita koskevaa lainsäädäntöä ryhdyttiin tiukentamaan. Ensimmäiseksi määrättiin vuoden 1934 alussa tanssiravintoloiden anniskelu päätymään puolenyön aikaan. Samalla kiellettiin anniskelu kabinetteihin, jos ne eivät olleet suorassa yhteydessä ravintolasaliin.¹⁴⁷

Raittiusväki ei kuitenkaan tyytynyt supistettuun anniskeluaikaan vaan jatkoi painostuspolitiikkaansa. Onnistuneen kampanjoinnin päätteeksi eduskunta hyväksyi

¹⁴³ JKA Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1934, 74§, Ca54.

¹⁴⁴ Tommilla 2 1970, 62, 72–73.

¹⁴⁵ Katso esim. Peltonen 1996.

¹⁴⁶ JKA Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1934, 74§, Ca54.

¹⁴⁷ Simpura 1982, 128.

syksyllä 1935 lakialoitteen, joka kielsi tanssi anniskeluravintolan yhteydessä ja anniskelun tanssien yhteydessä. Poikkeuksia olivat ensimmäisen luokan ravintolat, joissa tanssit eivät aiheuttaneet uhkaa järjestyksenpidolle. Lain vaikutus oli välitön. Vuoden 1935 alussa Suomessa oli noin sata tanssiravintolaa mutta vuoden lopussa enää vain 20.¹⁴⁸ Lain voimaan astumisen jälkeen Jyväskylässä erillisen tanssioikeuden saivat Jyväshovi ja Kaupunginhotelli¹⁴⁹. Huomioitavaa on, että suurin osa tanssiravintoloista oli B-oikeuksien ravintoloita mutta yksikään Jyväskylän typistettyjen oikeuksien ravintoloista ei järjestänyt laillisia tansseja koko vuosikymmenenä.

Tanssikiellon saavuttaminen oli varmasti raittiusväen näkyvin voimannäyte 1930-luvulla. On kuitenkin muistettava, että tanssikielto ei koskenut kaikkia yhteiskuntaryhmiä. Ensimmäisen luokan ravintoloissa tanssit jatkuivat lähes normaalisti. Jälleen kerran yhteiskunnassa alemmilla portailla olevien tekemisiä rajoitettiin vetoamalla siihen, etteivät he osaa ajatella omaa parastaan. Työväestön ja nuorison ajateltiin olevan holhouksen tarpeessa ja, mikä muu heitä olisi suojellut, jos ei tiukka väkijuomalaki, Alkoholiliike ja raittiusseurat.

Tanssiravintoloiden lisäksi huolta aiheuttivat työläisille suunnatut olutravintolat. Suomessa oli vuoden 1932 lopussa yhteensä 832 anniskeluravintolaa, joista 301 oli olutravintoloita. Kuusi vuotta myöhemmin ravintoloita oli yhteensä 682 mutta olutravintoloita oli jäljellä vain 170 kappaletta. Yksiselitteisiä syitä olutravintoloiden määrän pienenemiselle ei ole. Todennäköisesti taustalla oli Alkoholiliikkeen negatiivinen suhtautuminen ennen kaikkea työläisille suunnattuihin olutravintoloihin.¹⁵⁰

Supistettuja kansanravintolaoikeuksia myönnettiin yleensä yksityisille ravintoloitsijoille. Ravintolat olivat huoneistojen ja sisustuksen suhteen vaatimuksiltaan alempia. Ongelmia aiheutui useiden ravintoloitsijoiden piittaamattomuudesta anniskelusäännöksiä kohtaan. Yksityinen voitontavoittelu houkutti enemmän kuin sääntöjen mukainen anniskelu. Useat olutravintolat olivat saaneet kapakkamaisen leiman, kun ruoan tarjoilu oli jämähtänyt kuivien korppujen tarjoiluun. Huolimatta oluen alhaisesta

¹⁴⁸ Simpura 1982, 129.

¹⁴⁹ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 ja Ha:11.

¹⁵⁰ Häikiö 2007, 106.

alkoholimäärästä olutravintoloissa tavattiin paljon juopuneita, mikä taas saattoi johtua asiakkaan mukanaan tuomasta viinapullosta, laittomasta anniskelusta tai ennen ravintolaan saapumista juoduista alkoholijuomista.¹⁵¹

Eräänä keinona valvoa asiakkaiden mukanaan tuomia pulloja oli saada heidät riisumaan ravintolaan tullessaan päällystakki ja hattu. Kieltolain jälkeisessä tilanteessa ei ollut epätavallista, että juuri olutravintoloissa tuoppiin tai kahviin lorautettiin esimerkiksi pirtua. 1930-luvulla puhuttiin myös anniskelun rajoittamisesta työvaatteissa ravintolaan tuleville sekä anniskelukiellosta esimerkiksi palkanmaksu päivinä.¹⁵² Nuorison ohella työläiset olivat yksi ryhmä jota tuli suojella alkoholin vaaroilta. Jo väkijuomalaki kielsi anniskeluravintoloiden perustamisen suurten työmaiden tai tehtaiden läheisyyteen, peläten sen vaikutuksia työntekijöihin.¹⁵³

Jyväskylässä olutravintoloita ei toiminut kolmekymmentä luvulla kuin muutama, eikä vuosikymmenen lopulla enää yhtään. Kehitys oli siis samanlainen kuin muualla maassa. Toisaalta Jyväskylässä toimineet olutravintolat olivat moitteettomasti hoidettuja eikä Alkoholiliike saanut niistä yhtäkään valitusta. Humaltuneiden määrä tuskin oli yhtään sen suurempi kuin muissakaan ylempien oikeuksien ravintoloissa. Alkoholiliikkeen ja ennen kaikkea raittiusväen ajatusten taustalla voidaan nähdä yhteiskuntaluokkiin ja niiden ominaisuuksiin perustuvaa ajattelua. Työläiset nähtiin yksinkertaisena, jopa tyhmänä kansanosana, jota ylempien luokkien tuli suojella. Työläisten ajateltiin käyttävän palkkansa alkoholiin ja ajavan perheensä köyhyyteen. Anniskelumääräyksien selvennykset ja täydennykset sekä usean vuoden jatkunut ravintoloiden puhdistus johtivat ravintoloiden tason huomattavaan nousuun.¹⁵⁴

Raittiusväki arvosteli ja vastusti lähes kaikkia Alkoholiliikkeen toimia, joita se teki kansanraittiuden parantamisen nimissä. Ennen kaikkea raittiusväki kiinnitti huomiota sosiaalisiin ongelmiin, joiden kautta se pyrki tiukentamaan väkijuomalakia. Alkoholin kulutuksen ja valtion tulojen nousu aiheuttivat eduskunnan kieltolain kannattajien

¹⁵¹ Linturi, *Anniskeluoikeudet nykyisen väkijuomalain aikana I*, 45.

¹⁵² Simpura 1982, 133–134.

¹⁵³ Esim. Apo 2001.

¹⁵⁴ Simpura 1982, 134 ja 153.

joukossa voimakasta arvostelua alkoholipolitiikkaa kohtaan. Alkoholiliike ei arvostelusta huolimatta ryhtynyt massiivisiin hintojen korotuksiin tai alkoholijuomien saatavuuden rajoittamiseen. Päätettiin nostaa Alkoholiliikkeen sosiaalista ilmettä ja saada Alkoholiliikkeen edustajistoon hallituspuolueiden edustajia. Lisäksi Alkoholiliike järjesti vuonna 1937 Alkoholiliike laajan maaherrojen kokouksen epäkohtien poistamiseksi, toisen suuren neuvottelun kansanravintoloiden edustajille ja kolmannen Alkoholiliikkeen tarkastajille. Myymälöiden sijaan huomiota alettiin kiinnittää yhä enemmän ravintoloiden lainmukaisen toiminnan ohjaamiseen.¹⁵⁵ 1930-luvulla Alkoholiliike järjesti myös ravintoloiden toimihenkilöiden neuvottelupäiviä. Esimerkiksi toukokuussa 1939 pidettyyn neuvottelupäiviin osallistui Jyväskylästä ravintola Mäki- Matin vastuunalainen hoitaja ja Kesimaan ravintolan apulaisemännöitsijä¹⁵⁶. Neuvottelupäivillä todennäköisesti esiteltiin anniskelua koskevia säädöksiä ja niiden muutoksia sekä kerrattiin vastuunalaista anniskelua.

Kieltolain päättymisen jälkeen maan myynti- ja anniskeluverkoston rakentaminen lain määräämiin mittoihin vaati Alkoholiliikkeen kaiken huomion. On ymmärrettävää, ettei yhtiö kolmekymmentäluvun alkuvuosina yksinkertaisesti kyennyt kiinnittämään tarpeeksi huomiota sosiaalisiin ongelmakohtiin. Kun tilanne vuosikymmenen lopussa vakiintui ja anniskelu pyöri lähes itsestään, saattoi Alkoholiliike panostaa myös muihin seikkoihin. Ravintolakäyttäytyminen oli siistiytynyt huomattavasti verrattuna vuosikymmen alkuvuosiin. Tällainen kehitys antoi varmasti lisää itseluottamusta Alkoholiliikkeelle, joka taas aiheutti katkeruutta raittiusväen keskuudessa.

4.3 Poliittinen prosessi

Kieltolain jälkeen ennen tiiviisti valtiovallan ytimessä ollut raittiusväki huomasi kolmekymmentäluvulla, että sen mahdollisuudet vaikuttaa alkoholipolitiikkaan oli heikentynyt. Arvonalennuksen taustalla oli ennen kaikkea epäonnistunut kieltolaki. Esimerkiksi ennen hyvin vaikutusvaltainen sosiaaliministeriön raittiusosasto menetti

¹⁵⁵ Häikiö 2007, 109.

¹⁵⁶ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 22.4.1939 ja Ha:9 4.5.1939.

erityisen hallinnollisen asemansa ja muuttui kieltolakiväen linnakkeeksi.¹⁵⁷ Arvon alennus koski myös paikallisia toimijoita. Jyväskylän raittiuslautakunta päätettiin lakkauttaa huhtikuussa 1932, kun väkijuomalaki oli astunut voimaan.¹⁵⁸ Taustalla saattoi olla ajatus siitä, ettei lautakunnalla nähty olevan enää virkaa tilanteessa, jossa alkoholin myynti ja anniskelu oli sallittua. Ei haluttu tehdä yhteistyötä sellaisten tahojen kanssa jotka kannattivat väkijuomalakia. Lakkauttamiseen saattoi vaikuttaa myös mielialojen muutos, jonka epäonnistunut kieltolaki aiheutti.

Parin vuoden hiljaiselon jälkeen raittiusmielisten ääni alkoi kohota ja he alkoivat vaatia muutoksia väkijuomalakiin. Vetoamalla 1800-luvulla voimassa olleeseen kuntien oikeuteen päättää anniskelusta alueellaan, vuoden 1934 valtiopäivillä pitkän linjan raittiuspoliitikko Väinö Voionmaa teki aloitteen kuntien kiello-oikeuden palauttamisesta. Eduskunnassa kiello-oikeus ei mennyt läpi sellaisenaan mutta painostuksen alla kuntien päätäntävaltaa anniskeluoikeuksia jaettaessa lisättiin.¹⁵⁹ Uuden asetuksen myötä hallintoneuvoston päätökseen tyytymätön sai hakea muutosta sosiaaliministeriöltä ja jatkossa hallintoneuvoston tuli alistaa sosiaaliministeriön tarkistettavaksi ne päätökset, jotka olivat ristiriidassa paikallisen kunnanvaltuuston kanssa. Anniskelusopimus ei astuisi voimaan ennen sosiaaliministeriön päätöstä. Uuden säädöksen myötä kunnilla oli oikeus myös jättää käsittelemättä kesken anniskelukauden tulleet hakemukset.¹⁶⁰ Vaikka raittiusaatteen kannattajien valta-asema oli Suomessa heikentynyt, pystyi se edelleen vaikuttamaan alkoholipoliittisiin ratkaisuihin ja tiukentamaan jo ennestään tiukkaa väkijuomalainsäädäntöä.

Arvo Linturin mukaan hallintoneuvosto joutui kääntymään sosiaaliministeriön puoleen päätöksenteossa vain muutaman kerran koko kolmekymmentäluvulla.¹⁶¹ Näistä tapauksista kolme tuli Jyväskylästä.

Osuuskauppa Keskimaa päätti ryhtyä ravintoloitsijaksi vuonna 1937, kun se avasi ensimmäisen ravintolansa matkustajakoti Ateenan tiloihin.¹⁶² Ensimmäisiä

¹⁵⁷ Ahtonen 2006, 328

¹⁵⁸ JKA raittiuslautakunnan pöytäkirjat 1927–1932 3.4.1932.

¹⁵⁹ Sillanpää 1991, 32–33.

¹⁶⁰ Linturi, *Anniskeluoikeudet nykyisen väkijuomalain aikana III* 1936, 105.

¹⁶¹ Kuusi 1952, 301.

anniskeluoikeuksia Osuuskauppa Keskimaa haki kesällä 1937 alkavalle anniskelukaudelle. Kaupunginhallitus puolsi anomusta mutta pitkän keskustelun jälkeen kaupunginvaltuusto päätti, ettei anomusta kannatettaisi.¹⁶³ Kenties valtuustossa ajateltiin kaupungin ravintolatarjonnan olevan jo riittävää, eikä uusia ravintoloita enää tarvittu. Koska hallintoneuvosto päätyi puolestaan kannattamaan hakemusta, päätöksenteko siirtyi sosiaaliministeriölle. Sosiaaliministeriö asettui asiassa hallintoneuvoston kannalle ja Osuuskauppa Keskimaan ravintola aloitti kaikkien saatavissa olevien alkoholijuomien anniskelun syksyllä 1937.¹⁶⁴ Hallintoneuvoston puoltavaan lausuntoon saattoi vaikuttaa puheenjohtaja Tyko Reinikan jäsenyys SOK:n hallintoneuvostossa.¹⁶⁵ Varmuutta päätöksenteon motiiveista ei ole mutta on epätodennäköistä, ettei jäsenyys olisi vaikuttanut hänen henkilökohtaiseen mielipiteeseensä.

Seuraavana vuonna Osuuskauppa Mäki- Matti anoin anniskeluoikeutta tavallisella vapaamuotoisella kirjeellä. Huomioitavaa on, ettei hakemus ollut Alkoholiliikkeen laatima virallinen hakemus. Kirje kuitenkin luettiin ja käsiteltiin hallintoneuvoston kokouksessa. Kirjeen käsittelyn taustalla oli todennäköisesti Alkoholiliikkeen ajatusmalli suosia osuusliikkeitä ja yhdistyksiä ravintoloitsijoina. Kirjeessä anniskeluoikeuden tarvetta perusteltiin kaupungin vilkastuvalla teollisuudella ja kasvavalla asukasmäärällä.¹⁶⁶

”- - on tänne siirtynyt muualta maastamme huomattavasti väkeä. Sen vuoksi onkin tilanne ravintola-alalla sellainen, että iltaisin ovat kaikki ravintolat täynnä yleisöä, onpa muutamina iltoina ravintoloiden edessä jonojakin”.

Kaupunginhallituksen kokouksessa kaupunginjohtaja Arvo Haapasalo ja hallituksen jäsen edistyspuolueen Kustaa Väinö Lampén olivat sitä mieltä, että kaupungissa oli jo tarpeeksi anniskelupaikkoja, eikä uusille ollut enää tarvetta. Kokoomuksen Julius Lagus oli asiasta samaa mieltä, eikä pitänyt kyseistä osuuskuntaa sopivana anniskeluliikkeen hoitajana. Myös kokoomuksen edustaja August Ahtola vastusti hakemusta ja lisäsi, että kyseissä kaupunginosassa oli jo tarpeeksi anniskeluravintoloita. Hallituksessa

¹⁶² Wilmi 2015, 68.

¹⁶³ JKA Kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1936, 432§, Cc7 ja kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1936, Ca56.

¹⁶⁴ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 4.1.1937.

¹⁶⁵ Tommilla 2 1970, 71.

¹⁶⁶ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 29.10.1938

vähemmistöön jääneet sosiaalidemokraatit Emil Lahtinen ja Eino Palander puolsivat lausuntoa. Heidän mukaansa ravintola oli huoneistonsa puolesta, verrattuna paikkakunnan muihin ravintoloihin, korkealaatuinen ja hyvin suunniteltu sekä hyvin hoidettu. He eivät uskoneet, että uuden anniskelu-oikeuden hyväksyminen lisäisi alkoholin väärinkäyttöä kaupungissa. Asiasta käydyn keskustelun päätteeksi kaupunginhallitus päätti vastustaa Mäki- Matti ravintolan anniskelu-oikeushakemusta.¹⁶⁷ Päiviö Tommilan mukaan Osuuskauppa Mäki- Matti oli alusta alkaen työväen osuuskauppa ja oli mahdollista, että kokoomuksen jäsenet vastustivat hakemusta ravintolan aatteellisuuden vuoksi¹⁶⁸. Emil Lahtisen ja Eino Palanderin puoltavien lausuntojen taustalla oli todennäköisesti heidän pitkä uransa sosiaalidemokraattien riveissä. Myös Lahtisen työura kyseisessä Osuuskaupassa saattoi vaikuttaa mielipiteeseen.¹⁶⁹

Asia herätti paljon keskustelua myös valtuustossa. Sosiaalidemokraattien valtuutettu Kaarlo Metso huomautti puheenvuorossaan kaupungin kasvaneesta matkailijaliikenteestä ja sen seurauksena täyteen ahdetuista ravintoloista, joista hänen mukaansa oli tullut paljon valituksia. Hänen mukaansa Mäki- Matti oli onnistunut rakentamaan ajanmukaisen ravintolan, jonka ylläpito ei olisi ongelma. Kokoomuksen Sakari Kuusi puolestaan asettui kaupunginhallituksen päätösehdotuksen kannalle ja huomautti, että kaupungissa oli jo tarpeeksi anniskeluravintoloita. Hänen tietojensa mukaan kaupunginosassa, jossa kyseinen ravintola sijaitsi, tavattiin kaduilla paljon päihtyneitä. Asiasta äänestettiin, jonka tuloksena myös kaupunginvaltuusto päätti vastustaa anniskelu-oikeushakemusta.¹⁷⁰ Vaikkei asiaa käsiteltäessä nostettu esiin puoluepoliittisia lähtökohtia, voidaan ne kuitenkin päätöksessä havaita, vasemmisto kannatti ja oikeisto vastusti.

Vastoin kaupunginvaltuuston päätöstä hallintoneuvosto kannatti Mäki- Mattin anniskelu-oikeushakemusta. Lopullisen päätöksen tekeminen jäi jälleen

¹⁶⁷ JKA Kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1938, 353§, Cc9.

¹⁶⁸ Tommilla 1 1970, 473.

¹⁶⁹ Tommilla 2 1970, 68–69.

¹⁷⁰ JKA kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1938, 118§, Ca58.

sosiaaliministeriölle. Se asettui jälleen hallintoneuvoston kannalle ja Jyväskylään avattiin jo toinen täysien oikeuksien ravintola, jota kaupunki oli vastustanut.¹⁷¹

Vuosikymmenen viimeisen anniskeluoikeushakemuksen lähetti Keski-Suomen Ravintola Maakunta Oy tammikuussa 1939, kun se anoi samassa kuussa avatulle ravintolalleen täysiiä anniskeluoikeuksia.¹⁷² Hakemuksen saavuttua kaupunginhallituksen ja kaupunginvaltuuston käsiteltäväksi, se aiheutti ennennäkemättömän pitkän käsittelyprosessin.

Ensimmäisessä kaupunginhallituksen kokouksessa, jossa asiaa käsiteltiin, kaupunginjohtaja Haapasalo vastusti ja hallituksen kokoomuslaiset jäsenet Julius Lagus, August Ahtola ja Lauri Hartikkala puolestaan kannattivat hakemusta. Lopuksi kaupunginhallitus päätti puoltaa hakemusta Laguksen, Ahtolan ja Hartikkalan ehdotuksen mukaisesti. Asiassa vähemmistöön jäänyt kaupunginjohtaja esitti kokouksen päätteeksi toiveen, että äänestystappiosta huolimatta vähemmistöön jääneiden kanta esitettäisiin kaupunginvaltuustolle.¹⁷³

Kaupunginjohtaja epäili, että kaksi edellistä kaupunginvaltuuston vastustuksesta huolimatta hyväksytyä anniskeluoikeutta johtuivat siitä, ettei kaupunginvaltuusto ollut perustellut kielteistä kantaansa riittävän yksityiskohtaisesti. Kaupunginvaltuuston kokouksessa luetussa erillisessä kirjelmässä, hallituksessa vähemmistöön jääneet vetosivat ensimmäiseksi Alkoholiliikkeen omaan promemoriaan, joka oli lähetetty uusista anniskeluoikeuksista päätettäessä. Siinä Alkoholiliike oli muistuttanut, ettei paikkakunnalla saanut olla anniskeluravintoloita enempää kuin sen todellinen tarve oli. Kaupunginjohtajan mukaan tarve oli täyttynyt jo edellisenä vuonna, ennen Keskimaan ravintolan avaamista. Vastustajien mukaan myös kaupungin raittiustilanne oli viime vuosina huonontunut ja nousussa olivat etenkin ne tapaukset, joissa päihtyminen oli tapahtunut ravintolassa. Heidän mukaansa oli väärin otaksua, että uusien anniskelupaikkojen lisääminen vähentäisi väärinkäytöksiä, koska ihmiset muka joisivat kohtuullisemmin ravintolassa. Vastustajat myönsivät kaupungin asukasmäärän kasvun

¹⁷¹ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 29.10.1938.

¹⁷² Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha11 24.7.1939.

¹⁷³ JKA kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1939, 108§, Cc10.

ja liikenteen vilkastumisen sekä ravintoloiden asiakasmäärän nousun. Tilanne oli kuitenkin tasaantunut, eikä uusia ravintoloita enää tarvittu.¹⁷⁴

Anniskeluoikeuden vastustajat pelkäsivät myös liiallista kilpailua runsaslukuisten ravintoloiden välillä. Asiakkaiden houkuttelu halvalla alkoholilla vähentäisi ravintolaruokailua ja sen seurauksena ravintoloiden talous heikentyisi. Kirjelmässään he huomauttivat, ettei ravintolavalvonta ollut niin tehokasta, että se voisi estää alkoholijuomien väärinkäytön ravintoloissa. Vastustajien mukaan oli selvää, että mitä useammassa paikassa alkoholia olisi tarjolla, sitä laajemmat piirit sitä tottuisivat käyttämään. Sen myötä lisääntyisivät myös väärinkäytösten mahdollisuudet. Heidän mielestään uudet anniskeluoikeudet voitaisiin myöntää vain siinä tapauksessa, jos luvat peruutettaisiin jo toimivalta anniskeluravintolalta. Kaupungin ravintoloista ei kuitenkaan ollut mitään huomautettavaa, eikä ollut syytä siihen, miksi jonkun oikeudet olisi pitänyt siirtää ravintola Maakunnalle. Lopuksi vielä huomautettiin, että kyseisessä ravintolassa anniskeltaisiin halvimman hintaluokan mukaan. Kokemus oli osoittanut, että juuri näissä ravintoloissa tapahtui eniten väärinkäytöksiä. Uusi anniskeluhakemus ei kaupunginjohtajan mukaan luvannut mitään hyvää.¹⁷⁵

Kirjelmän myötä kaupunginvaltuustossa syntyi pitkä keskustelu, jonka aikana sosiaalidemokraattien valtuutettu Kaarlo Metso epäili, että aikaisemmin Osuuskauppa Mäki- Matin anniskeluhakemuksesta annettu epäävä lausunto johtui siitä, että valtuuston oikeistoryhmä poliittisista syistä äänesti hakemusta vastaan. Metson mukaan vasemmistoryhmän tulisi nyt puolestaan vastustaa käsiteltävänä olevaa hakemusta ja asettui kannassaan kaupunginhallituksen vähemmistön puolelle. Julius Lagus huomautti omassa puheenvuorosossaan, ettei ollut vastustanut Mäki- Matin hakemusta poliittisista syistä vaan, koska uskoi osuuskunnilla olleen muut tarkoitusperät kuin anniskeluravintolan pito. Kokoomuksen Sakari Kuusi huomautti, ettei asiaa tulisi käsitellä poliittisena vaan sosiaalisena kysymyksenä ja yhtyi asiassa kaupunginhallituksen vähemmistön kannalle. Lisäksi hän huomautti, että Maakunta sijaitisi täysin sopimattomalla paikalla, Lyseon ja rakenteilla olevan linja-autoaseman

¹⁷⁴ JKA kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1939, 48§, Ca59.

¹⁷⁵ Ibid.

vieressä. Isänmaallisen kansanliikkeen eli IKL:n Aarne Becker puolsi hakemusta vedoten ravintolassa oleviin kaupungin parhaisiin kokoustiloihin. Asiasta keskustelu jatkui vielä tovin, mutta yksimielisyyteen siitä ei päästy. Asia päätettiin jättää pöydälle ja jatkaa käsittelyä seuraavassa kokouksessa.¹⁷⁶

Nyt ensimmäistä kertaa anniskeluoikeuksista päätettäessä, selkeästi esiin nousivat puoluepoliittiset erot. Sosiaalidemokraattien Kaarlo Metso syytti kokoomuslaisia poliittisesta pelistä edellisenä vuonna avatun ravintola Mäki- Matin anniskeluoikeuksista keskustellessa. Kokoomuslaiset eivät tätä kuitenkaan myöntäneet. Julius Lagus ei uskonut Osuuskauppa Mäki- Matin kykyihin huolehtia anniskeluravintolasta ja kiisti poliittisen kantansa vaikuttaneen päätöksentekoon. Kokoomuksen valtuutettu Sakari Kuusi oli toiminut jo vuodesta 1917 Keski-Suomen Raittiuspiirin piiritoimikunnan puheenjohtajana ja hänet tunnettiin tiukkana raittiusmiehenä¹⁷⁷. Hänen mukaansa yhtäkään anniskeluhakemusta ei saanut käsitellä poliittisena kysymyksenä vaan sosiaalisena. Hänen kielteinen lausuntonsa saattoi perustua muille kuin poliittisille mielipiteille. Raittiusmielisille anniskeluravintolat eivät olleet virkistäytymispaikkoja vaan kärjistetysti sanoen joukkoalkoholismien edistäjiä. Heidän mukaansa alkoholi turmeli yhteiskunnallisesti heikoimmassa asemassa olevat, ja joiden sosiaalista ja taloudellista asemaa haluttiin parantaa alkoholikielloilla.¹⁷⁸

Seuraavassa kokouksessa valtuutettu J. Lagus luki oman vastauksensa kaupunginjohtajan laatimaan kirjelmään. Ensimmäiseksi Lagus halusi kiinnittää huomiota koko ajan kasvavaan kaupunkiin ja sen mukana kasvavaan asukasmäärään. Laguksen esittelemän tilaston mukaan kaupungin ravintoloiden määrä ei ollut vielä ylittynyt. Kokemukset Jyväskylän ravintoloista ja alkoholin käyttöä valvovien viranomaisten lausunnot eivät tukeneet kaupunginhallituksen vähemmistön mielipidettä liian useasta anniskelupaikasta. Laguksen mielestä lisääntyneet juopumustapaukset johtuivat ainoastaan kaupungin kasvaneesta asukasmäärästä. Moni juopumuksesta pidätetyistä oli nauttinut alkoholia jo ennen ravintolaan menoa mutta jonka vaikutus

¹⁷⁶ JKA kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1939, 48§, Ca59.

¹⁷⁷ Tommila 2 1970, 62.

¹⁷⁸ Sillanpää 2002, 71.

havaittiin vasta ravintolassa. Jos henkilö pidätettiin, he väittivät humaltumisen tapahtuneen ravintolassa, vaikka todellisuudessa se oli tapahtunut jo aikaisemmin.¹⁷⁹

Laguksen saamien tietojen mukaan ravintola Maakunta oli alun perin suunniteltu ja rakennettu majoitus- ja ravitsemisliikkeistä annettujen asetusten mukaisesti, täyttämään kaikki ensiluokan ravintolalle annetut määräykset. Huoneisto oli siis perustettu nimenomaan ravintolaksi, joka tahtoi muun muassa ajanmukaisella huoneistollaan kohottaa kaupungin ravintolakulttuurin tasoa. Tämän tuli olla pyrkimys, jonka tyydyttämisen tarpeellisuudesta ei Laguksen mielestä pitänyt olla muuta kuin yhtä mieltä. Ravintolahuoneisto sijaitsi sellaisessa kaupunginosassa, jossa sillä oli tärkeä rooli maakunnan väestön ja muiden matkailijoiden palveluksessa. Kaupungille olisi tärkeää, että sillä oli tarjota matkustajille ajanmukaisia palveluita ja mahdollisuus kunnolliseen ruokailuun liikennepaikan läheisyydessä. Laguksen mielestä myös ajatus siitä, että kaupungissa oli jo tarpeeksi ravintoloita kaikille intressipiireille, ei pitänyt paikkaansa. Hotelliravintolat eivät hänen mukaansa olleet suuren yleisön käytössä, vaan niitä käyttivät pääsääntöisesti hotellien asukkaat ja muut matkailijat. Laguksen mukaan kaupungissa ei ollut yhtään sellaista A-oikeuksin varustettua ravintolaa, joka ilman erikoista taloudellista leimaa tai ammattiaatetta palvelisi kaupungin suurinta väestönosaa. Tämä oli Laguksen mielestä suurin puute kaupungin muuten korkeatasoisissa ravintolaoloissa. Maakunnassa sijaitsevat korkeatasoiset kokoustilat olivat monien yhdistysten, seurojen ja yhtymien käytössä, ja monet niistä olivat ilmaisseet tyytymättömyytensä anniskeluoikeuksien puuttumiseen.¹⁸⁰ Laguksen perusteluista nousee esille yhteiskuntaluokitteluun perustuva yhteiskuntakäsitys. Hänen mielestään suurin osa kaupunkilaisista ei käyttänyt hotellien ravintoloita, koska ne oli suunnattu pienellä mutta varakkaalle väestönosalle, jolla oli vara yöpyä niissä. Suurin osa ravintoloista oli leimaantunut taloudellisen aseman tai aatteellisen ajatuksen takia. Yhtenä syynä anniskeluoikeuden puoltamiselle oli Laguksen ajatus ravintolan puolueettomuudesta. Asiakkaat olisivat voineet käydä ravintolassa ilman poliittista leimaa.

¹⁷⁹ JKA kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1939, 78§, Ca59.

¹⁸⁰ JKA kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1939, 78§, Ca59.

Kaupunginjohtaja huomautti omassa puheenvuorossaan, että kirjeessä mainitut jonot ravintoloiden edustalla eivät pitäneet paikkaansa vaan kyse oli yhdestä, JTY:n ravintolasta, jonka edustalla saattoi lauantai-iltaisina olla jonoa. Hän myös huomautti, että kaupungissa oli sillä hetkellä yksi ravintola vähemmän käytössä, kun Kaupunginhotelli oli remontin ajan suljettu. Kaupunginjohtaja oli myös erimieltä Laguksen väitteestä kaupunkilaisten ruokailuista Jyväshovissa ja Kaupunginhotellissa. Hän sanoi kaupunkilaisten aterioivan niissä samalla tavalla, kuin muissakin kaupungin ravintoloissa. Haapasalo sanoi keskustelleensa kaupungin ravintoloiden lukumäärästä poliisipäällikön kanssa, joka oli kaupunginjohtajan mukaan yhtynyt hänen mielipiteeseensä anniskeluravintoloiden riittävästä määrästä. Puheenvuorojen jälkeen, asiasta päätettiin viimeinkin äänestää. Hakemuksen hylkäämisen puolesta äänesti 16 henkilöä ja sen puolesta 11 henkilöä. Pitkällisen prosessin päätteeksi kaupunginvaltuusto päätyi vastustamaan anniskeluoikeuden myöntämistä ravintola Maakunnalle.¹⁸¹

Ravintola Maakunnan hakemus puhutti myös hallintoneuvoston kokouksessa. Ravintolatoimikunta oli jo antanut hakemuksesta puoltavan lausuntonsa, mutta osa hallintoneuvoston jäsenistä vastusti asian siirtämistä sosiaaliministeriölle. Sosiaaliministeriön edustaja osastopäällikkö Sulo Salmensaari toivoi asiasta kielteistä ratkaisua, koska kyseessä oleva ravintola sijaitsi melkein vastapäätä Jyväskylän lyseota.¹⁸² Väkijuomalaisissa määrättiin, ettei anniskeluravintolaa saanut perustaa isojen työmaiden, tehtaiden, koulujen tai kirkkojen läheisyyteen. Tällä pykälällä haluttiin suojella niitä kansanryhmiä, joiden ajateltiin olevan kyvyttömiä suojautumaan itse alkoholin vaaroilta.¹⁸³ Asiasta toimitettiin äänestys, jonka tuloksena hakemus kuitenkin päätettiin alistaa sosiaaliministeriölle. Alkoholiliike puolsi anomusta vetoamalla Jyväskylän kaupungin ja sen lähiympäristön korkeaan asukasmäärään, joka kasvoi koko ajan muun muassa Valtion Tykkitehtaan ja Vaajakoskeen tehtaiden työläisten myötä. Työväestö käytti kaupungissa olevia ravintoloita, joissa ei enää ollut tilaa kaikille sisäänpyrkijöille, vaan niiden edustoille syntyi usein jonoja. Sosiaaliministeriö asettui

¹⁸¹ JKA kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1939,78§ Ca59.

¹⁸² Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 24.7.1939.

¹⁸³ Linturi, *Anniskeluoikeudet nykyisen väkijuomalain aikana III* 1936, 107.

asiassa hallintoneuvoston ja kaupunginhallituksen enemmistön kannalle ja myönsi ravintola Maakunnalle luvan kaikkien alkoholijuomien anniskeluun kesällä 1939.¹⁸⁴

Kieltolakia oli alun perin kannatettu yli puoluerajojen. Poikkeuksena ruotsalainen kansanpuolue, joka oli vastustanut sitä alusta alkaen. Pian puolueissa kuitenkin havaittiin lain epäonnistuneen ja lopulta virallisesti vain sosiaalidemokraatit puolustivat kieltolain jatkumista.¹⁸⁵ Kieltolain jälkeen ainakin Jyväskylässä oli hankala sanoa, mikä puolue kannatti tiukkaa alkoholipolitiikkaa ja mikä liberaalimpaa. Päätöksistä näkee, että jokainen anniskeluoikeus käytiin läpi yksitellen ja punnittiin tarkasti oliko kyseisestä ravintoloitsijasta laadukkaan anniskeluravintolan ylläpitoon. Keskustelua herättivät ne ravintolat, joilla oli selkeä suuntautuminen tiettyyn poliittiseen suuntaukseen. Näyttäisi siltä, että vasemmisto vastusti oikeiston ravintoloita ja toisinpäin. Päätäjät eivät tätä kuitenkaan myöntäneet, vaan perustelivat kantansa muilla argumenteilla.

Kaupungin päättäjät eivät koskaan saaneet perusteluita hallintoneuvostolta tai sosiaaliministeriöltä siitä, miksi ne asettuivat päätöksissään kaupunginvaltuustoa vastaan. Keskimään ravintolan epäiltiin saaneen anniskeluoikeudet siksi, että kaupungista puuttui maalaisväestölle suunnattu täysien oikeuksien ravintola. Mäki-Matin anniskeluoikeuksien kohdalla kyseessä oli todennäköisesti kaupungin kasvaneesta asukasmäärästä ja vilkastuneesta matkustajaliikenteestä. Kaikissa kolmessa tapauksessa kaupunginvaltuusto perusteli oman kielteisen kantansa ravintoloiden riittävällä lukumäärällä, jota ei väkijuomalain mukaan saanut ylittää. Tällä perusteella Alkoholiliike toimi jokaisen kolmen ravintolan kohdalla omia periaatteitaan ja lakia vastaan. Kaikki kolme ravintolaa olivat jonkin yhdistyksen tai osuuskaupan ravintoloita, jonka takia hallintoneuvosto puolsi hakemuksia, vaikka ne kaikki saapuivat kesken anniskelukauden.

Ravintola Maakunta rakennettiin lain vastaisesti aivan Jyväskylän lyseon läheisyyteen, eikä Alkoholiliikkeen omilla säännöksillä, tai edes lailla ollut vaikutusta

¹⁸⁴ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 24.7.1939.

¹⁸⁵ Simpura 1982, 32.

anniskeluoikeutta myönnettäessä. Vaikka vuonna 1935 voimaan tulleen lain tarkoituksena oli lisätä kuntien valtaa uusia anniskeluoikeuksia jaettaessa, ei sillä ollut juurikaan vaikutusta. Näiden kolmen ravintolan tapaukset ovat hyvä esimerkki siitä vallasta mikä Alkoholiliikkeellä yhteiskunnassa oli. Se saattoi toimia täysin yksinvaltaisesti välittämättä paikallisista päätöksistä, omista säädöksistä tai edes lainsäädännöstä. Alkoholiliikkeen yksinvalta korostuu juuri näissä tapauksissa, missä se syrjäyttää paikalliset päätöksentekijät. Ei ole tiedossa hylkäsikö sosiaaliministeriö koskaan yhtään hallintoneuvoston puoltamaa hakemusta. Mutta tarkastelemalla näitä kolmea tapausta se näyttää epätodennäköiseltä.

4.4 Tarkastajan muut tehtävät

4.4.1 Kaupunginhotelli tarkkailun alla

Ravintoloiden valvonnan lisäksi tarkastajan työhön kuului myös muita tehtäviä. Tarkastaja tai tarkastajat eivät myöskään olleet ainoita viranomaisia, jotka saattoivat tehdä ilmoituksia anniskelusta ja ravintoloiden toiminnasta.

Sosiaaliministeriön raittius- ja alkoholiasiainosaston osastopäällikkö Sulo Santeri Salmensaari yöpyi Jyväskylän Kaupunginhotellissa keväällä 1935. Hän järkyttyi kokemastaan ja päätti kirjoittaa Alkoholiliikkeelle kirjeen. Hän kertoi saapuneensa hotellille illalla toukokuun 29. päivänä ja kertoi ravintolahuoneiden olleen jo tuohon aikaan täynnä nuorta väkeä:¹⁸⁶

”Ryypiskelyn ohella laulettiin, hoilattiin ja huudettiin. Aina vähän välillä tanssittiin, mikäli tätä heilumista voitiin tanssiksi sanoa. Suuremman huoneen keskilattialla oli vähäinen pöydistä vapaa tila ja siihen pakkautui pareja mahdollisimman täyteen, niin että tanssi oli pelkkää paikallaan tapahtuvaa lanteiden heiluttelua ja keikistelyä. Loput parit liikkuvat pöytien välissä ja käytävässä. Ilma oli tukahduttava. Miehet olivatkin riisuneet takkinsa tuolien karmeille ja huutoivat paitahisillaan. Elämän pitoa kesti aina klo 2.30:een ja rauhaan päästiin vasta kello 3 aamulla.”

¹⁸⁶ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 4.6.1935.

Salmensaari oli omien sanojensa mukaan huomauttanut asiasta ovimiehelle, joka oli sanonut, ettei asialle voinut tehdä mitään, koska ylioppilaat eivät noudattaneet järjestystä. Salmensaari yritti seuraavana päivänä pariin otteeseen tavata hotellinjohtaja Lönnin. Hän ei kuitenkaan onnistunut tätä tavoittamaan, vaikka Lönn asui aivan hotellin vieressä sijainneessa yksityishotellissa. Salmensaari myös ilmoitti Kaupunginhotellin rappeutumisesta ja huonontuneesta järjestyksestä, eikä pitänyt sitä enää I-luokan hotellina. Hän sai tietää, etteivät vastaavanlaiset illanvietot olleet poikkeuksellisia vaan tavallisia ainakin lauantai- ja sunnuntai-iltaisina. Salmensaaren mukaan järjestyksen olisi huomattavasti parannuttava tai Alkoholiliikkeen tulisi peruuttaa ravintolan anniskelu-oikeudet. Alkoholiliike päätti ilmoittaa asiasta kunnalliselle tarkastajalle, jota kehoitettiin tarkkailemaan Kaupunginhotellia entistä tarkemmin.¹⁸⁷

Aikaisemmin piiritarkastaja Sandman oli ilmoittanut Kaupunginhotellissa havaituista anniskelurikkeistä, ja nyt Alkoholiliikkeen hallintoneuvostossa istuva sosiaaliministeriön edustaja Salmensaari kertoi omin silmin nähdyistä puutteista niin ravintolan järjestyksessä kuin hotelliravintolan kiinteistössä. Kummankaan tapauksen jälkeen kunnallinen tarkastaja ei tietävästi löytänyt mitään moitittavaa, mikä taas saattoi kertoa siitä, että kunnallinen tarkastaja katsoi virheitä ”läpi sormien” tai hänen tarkastuksissaan ei todella löytynyt mitään epäilyttävää. Salmensaaren kirjeessä mainituista lauantai- ja sunnuntai-iltojen juhlista päätellen, oli kyse ensimmäisestä vaihtoehdosta.

Kaupunginhotellin kuntoon päätettiin viimein puuttua tammikuussa 1937, kun Alkoholiliikkeen omassa tarkastuksessa huomattiin puutteita. Tarkastajan raportin mukaan niin ravintolan kuin matkustajakodin puoleiset käymälät tuli korjata ja nykyaikaistaa, koska ne eivät enää vastanneet sitä tasoa, mikä oli asetettu ensiluokkaisille ravintoloille. Alkoholiliike ilmoitti Alfred Lönnille, että hänelle myönnettäisiin täydet anniskelu-oikeudet vain sillä ehdolla, että kesäkuun alkuun mennessä hotelliravintolassa suoritettaisiin Alkoholiliikkeen määräämät korjaukset.¹⁸⁸ Alkoholiliikkeen uhkavaatimus tavoitti Lönnin ja kaupungin päättäjät tilanteessa, jossa

¹⁸⁷ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu-oikeusasiakirjat Ha:9 4.6.1935.

¹⁸⁸ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskelu-oikeusasiakirjat Ha:9 11.1.1937.

Lönn oli ilmoittanut luopuvansa sekä Rantapuiston ravintolan että Kaupunginhotellin pidosta. Uudeksi ravintoloitsijaksi näihin kahteen ravintolaan tuli Katri Peltonen. Hakiessaan anniskeluoikeuksia Peltonen sai täydelliset anniskeluoikeudet molempiin ravintoloihin, vaikkei Kaupunginhotellissa suoritettu vaadittuja korjauksia.¹⁸⁹ Ei ole tiedossa, miksei Alkoholiliikkeen määräys koskettanut uutta vuokralaista. Kenties Peltonen oli suostunut vaadittuihin remontteihin ja ennen kuin remontti mahdollisesti alkaisi, ravintolan toiminta pidettäisiin ennallaan.

Seuraavan kerran Kaupunginhotellin remontointi tuli ajankohtaiseksi vuoden 1938 keväällä, jolloin annettiin uusi asetus majoitus- ja ravitsemisliikkeistä. Asetuksen mukaan majoitusliikkeiksi luettiin hotellit, matkustajakodit ja yömajat sekä ravitsemisliikkeiksi ravintolat, ruokalait, kahvilat, ravinnon ja virvokkeiden myyntikojuet sekä ravinnon- ja kahvinlähettämöt. Uuden lain mukaan liikkeenharjoittajan, jonka liikkeestä käytettiin nimitystä ”hotelli” tai ”ravintola”, oli muutettava liikkeen nimitys asetuksessa ja valtioneuvoston määräyksestä annettujen vaatimuksia vastaavaksi. Asetuksen mukaan ”ravintola”- nimitystä sai käyttää vain paikkakunnan ravitsemisliikkeiden keskitasoa korkeammalla olevista sekä huoneistonsa ja kalustuksensa puolesta ensiluokkaisesta liikkeestä. Tilan tuli olla vähintään 25 vieraille tarkoitettu ja jonka sisustus oli hygieenisesti korkealla tasolla. Ravintolat, jotka oli hyväksytyt liikehuoneistoiksi ennen tätä asetusta, tuli muuttaa ravintolansa asetuksen mukaiseksi vuoden kuluessa lain voimaan astumisen jälkeen.¹⁹⁰

Jyväskylän kaupunginhallitus joutui ottamaan huomioon uuden hotelli- ja ravintola-asetuksen käsitellessään Kaupunginhotellin remontointia kesäkuussa 1938. Tuolloin päätettiin aloittaa laaja remontti, jonka aikana ravintola- ja kahvilahuoneet korjattiin perusteellisesti sekä vedettäisiin kylmä ja lämmin vesi matkustajahuoneisiin.¹⁹¹ Kaupunginhotellin remontti kesti noin vuoden verran, eikä sitä pidetty avoinna vieraille. Kaupunki taipui hotellin remontointiin vasta kun oli pakko vaikka sen kunnosta oli huomautettu jo pari vuotta aikaisemmin. On toki mahdollista, ettei kaupungin johto

¹⁸⁹ JKA Kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1938, 18§, 59§ Cc9 ja Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:11 11.4.1938.

¹⁹⁰ *Asetus hotelli- ja ravintolaliikkeistä*, 47–49.

¹⁹¹ Jyväskylän kaupunginhallituksen arkisto. Kaupunginhallituksen pöytäkirjat Cc:9 344§.

ollut tietoinen Löninin saamista Alkoholiliikkeen ukaaseista ja hotelliravintolan todellinen kunto selvisi vasta vuokralaisen vaihtuessa.

4.4.2 ”Korpilakko”

Kunnallinen tarkastaja toimi myös selvittelijänä ravintoloiden ja Alkoholiliikkeen välillä. Tällaiseen selvittelytyöhön tarkastaja Kurkinen joutui keväällä 1938, kun Alkoholiliike pyysi selvittämään Keskimaan ravintolan mahdollista anniskeluoikeuksien ylittämistä. Alkoholiliike oli vastaanottanut ravintolan kahden entisen tarjoilijan kirjeen. Kirjeessään he kertoivat, että ravintolassa oli jatkuvasti tarjoiltu alkoholia maksua vastaan kabinetteihin, joihin anniskeluoikeus ei yltänyt. Alkoholiliike määräsi tarkastaja Kurkinen tekemään asiasta lisäselvityksiä. Kurkinen sai selville, että muutama tarjoilija oli tarjoillut alkoholia kyseisiin kabinetteihin useaan kertaan ja ottanut niistä maksun kuittia vastaan. Osa tarjoilijoista kertoi, että eivät itse olleet alkoholia kabinetteihin vieneet, mutta olivat nähneet kyseisten tarjoilijoiden niin tekevän. Yksi tarjoilija kertoi, että ei ollut itse koskaan kabinettiin tarjoillut, eikä ollut koskaan nähnyt kenenkään alkoholia sinne tarjoilleen.¹⁹²

Kurkinen oli kuulustellut myös ravintolan toimitusjohtaja Aarne Koskea, emännöitsijää ja apulaisemännöitsijää. Kaikki kertoivat, että kun kabinettiin oli tarjoiltu alkoholijuomia, oli toimitusjohtaja Koski ollut aina paikalla. Hänen seurassaan oli ollut osuusliikkeen johtokunnan tai hallintoneuvoston jäseniä, kauppaedustajia tai ostajia. Näiden yksityistilaisuuksien kustannukset maksettiin aina Keskimaan edustusrahoista, eikä niistä otettu ravintolasta kuittia mutta ostokset hyvitetiin ravintolaan ja ilmoitettiin vaadittuihin kirjoihin. Jos seurueesta joku tilasi esimerkiksi savukkeita tai makeisia, hän maksoi ne itse ja sai ostoksistaan kuitin. Ravintolan johto kielsi jyrkästi kirjeen kirjoittajien väitteen anniskeluoikeuksien ylittamisestä: jokainen ravintolan työntekijä tiesi, ettei kabinetteihin saanut anniskella alkoholia muulloin kuin edustustilaisuuksissa. Kurkinen sai selville, että kirjeen taustalla saattoi olla ravintolan johdon päätös kieltää palvelurahan maksamisen tarjoilijoille. Tästä suuttuneina tarjoilijat olivat vaatineet palkankorotusta tai palvelurahan liittämistä laskuun. Kun ravintolan johto ei tähän

¹⁹² Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 22.3.1938 ja 28.4.1938.

suostunut, teki tarjoilijakunta ”korpilakon” ja jätti ravintolan. Myöhemmin kaksi tarjoilijaa oli tullut takaisin.¹⁹³ Keskimää ilmeisesti irtisanoi ainakin osan lakkoon osallistujista, jonka seurauksena he päättivät syyttää ravintolaa oikeuksien ylittämisestä ilman todenperäisyyttä. Alkoholiliike ei tarkastajan kirjeen jälkeen jatkanut toimenpiteitä, vaan katsoi asian tulleen ratkaistuksi paikallisella tasolla.

Palveluraha ja sen maksaminen herättivät paljon keskustelua Alkoholiliikkeessä ja ravintoloiden henkilökunnan keskuudessa. Asia herätti myös huolta kunnallisten tarkastajien keskuudessa. Asiasta käytiin keskustelua myös Alkoholiliikkeen aikakauskirjan sivuilla.¹⁹⁴ Arvo Linturin artikkelin mukaan palveluraha koski lähinnä I- ja II-luokan ravintoloita, ja joitakin II-luokan ravintoloita, jotka olivat yhdistysten ja kulutusosuuskuntien korkeammantason kansanravintoloita. Vuosikymmenen kuluessa kunnalliset tarkastajat olivat huomanneet, että joissakin ravintoloissa palveluraha saattoi saada tarjoilijan poikkeamaan Alkoholiliikkeen antamista anniskelua koskevista ohjeista. Oli huomattu, että palveluraha houkutteli tarjoilijoita anniskeluoikeuksien ylittämiseen. Jotkut ravintolat olivat siirtyneet kiinteästä palkkauksesta palvelurahajärjestelmään tarjoilijoiden painostuksesta. Palveluraharavintoloissa työskentelevät tarjoilijat vastustivat kiinteään palkkaukseen siirtymistä, koska pelättiin palkkatulojen pienentymistä.¹⁹⁵

Tilanne selkeytyi, kun helmikuussa 1938 voimaan astui ravintola-asetus, jonka mukaan ravintoloissa, joissa palveluraha oli käytössä, sen määrä oli merkittävä laskuun. Ravintoloitsijat olisivat halunneet maksaa tarjoilijoille kiinteää palkkaa ja pitää palvelurahan itsellään. Tarjoilijat puolestaan vaativat tarjoilupalkkiot itselleen ja, jopa niiden korotusta kymmenestä prosentista 15 prosenttiin. Pitkällisten neuvotteluiden jälkeen päädyttiin lähinnä tarjoilijoita miellyttäneeseen lopputulokseen. Uusi sopimus astui voimaan maaliskuussa 1939. Sopimuksen mukaisesti tarjoilijat saivat palvelurahaa vähintään 10 prosenttia ja enintään 15 prosenttia, ravintoloitsijan ja henkilökunnan välisen sopimuksen mukaisesti. Ravintolan kassa tilitti kullekin

¹⁹³ Alko Oy. Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 22.3.1938 ja 28.4.1938.

¹⁹⁴ Esim. Aronen, *Yksityinen voitontavoittelu anniskelussa, voitaisiinko sitä voittorahajärjestelmällä vaimentaa?*

¹⁹⁵ Linturi, *Palveluraha alkoholipolitiikan näkökulmasta*, 84–88.

tarjoilijalle hänen omasta työstä kertyneet palvelurahat josta koostui tarjoilijan palkka. Syntynyt sopimus ei kuitenkaan miellyttänyt Alkoholiliikettä, joka piti sitä väkijuomalain periaatteiden vastaisena. Alkoholiliike tutkitutti asian oikeuskanslerilla, jonka loppupäätelmän mukaan, palveluraha ravintoloiden palkkausmuotona perustui vanhaan, vakiintuneeseen ja yleiseen käytäntöön, jota ei ollut tarkoitus väkijuomalailla muuttaa. Siitä lähtien palveluraha merkittiin laskuun ja perittiin sen yhteydessä. Moni kunnallinen tarkastaja piti myös uutta sopimusta kielteisenä, koska heidän mukaansa liian usein tarjoilijan ansaitsemishalu voitti tilanteessa, joissa anniskelua ei olisi enää pitänyt jatkaa.¹⁹⁶

Keskimaan tarjoilijoiden mielenilmaus sattui uuden ravintola-asetuksen voimaan astumisen jälkeen. Ravintola oli päättänyt luopua kokonaan palvelurahajärjestelmästä ja tarjoilijoiden mielenilmauksen taustalla oli pelko tulojen pienentymisestä. Päätös aiheutti kuohuntaa Jyväskylässä mutta ei ole tiedossa, miten muualla maassa reagoitiin. Voimaan astunut ravintola-asetus oli kolmekymmentäluvulla ensimmäinen, jota Alkoholiliike vastusti. Saman asian taakse yhdistyneiden tarjoilijoiden painostus oli voimakkaampaa kuin yhtiön, eivätkä edes lakimiesten toimet kumonneet lakia. Alkoholiliike ja sen tarkastajat pelkäsivät tarjoilijoiden ansaitsemishalun voittavan lainmukaisen anniskelun jonka seurauksena muun muassa järjestyshäiriöt saattoivat lisääntyä. Jyväskylässä pelko osoittautui turhaksi, eikä ravintoloissa päihtyneitä tai liika-anniskelua tavattu yhtään sen enempää kuin aikaisemmin.

4.4.3 Pelko viran päättymisestä

Aivan 1930-luvun lopussa Suomen päivälehdissä käytiin keskustelua kunnallisten tarkastajien toimen mahdollisesta lakkauttamisesta. Alkoholiliikkeen kunnallinen tarkastaja Aatu Kontunen pohti Alkoholiliikkeen aikakauskirjassa julkaistussa artikkelissaan, miten uusi valvonta järjestettäisiin ja miten se eroaisi entisestä. Suunnitelman mukaan maassa siirryttäisiin niin sanottuun valtioneuvoston tarkastukseen, koska kunnanvaltuustot olivat piittaamattomia väkijuomalain periaatteista. Taustalla oli myös

¹⁹⁶ Linturi, *Palveluraha alkoholipolitiikan näkökulmasta*, 84–88.

useiden tarkastajien heikko pätevyys ja yhtenäisen johdon puuttuminen.¹⁹⁷ Pienipalkkaisena sivutoimena hoidettu virka ei houkuttanut tarkastuksiin iltaisin, eikä kukaan valvonut tarkastajien toimintaa¹⁹⁸.

Kun tarkastajat aloittivat työnsä, heillä ei ollut käytössään muita ohjeita kuin väkijuomalaki. Tarkastajien työtä pyrittiin helpottamaan mahdollisimman tiiviillä yhteistyöllä Alkoholiliikkeen kanssa ja yleisen säännön mukaan heidän oli työskennellessään huomioitava niin alkoholipoliittiset kuin yleiset sosiaalipoliittiset näkökohdat. Aatu Kontusen mukaan jo alusta alkaen olisi pitänyt kiinnittää enemmän huomiota tarkastajien valvontaan ja alistaa heidät sosiaaliministeriön virkamiehen alaiseksi. Sosiaaliministeriölle olisi voitu myös palkata pari yleistä tarkastajaa, joiden tehtävänä olisi ollut opastaa kunnallisia tarkastajia.¹⁹⁹

Uuden suunnitelman mukaan tarkoituksena oli siirtyä kunnallisesta tarkastuksesta valtiolliseen tarkastukseen, jossa tarkastajina olisi toiminut piiritarkastajat. Kontusen mielestä piiritarkastajilta olisi puuttunut kunnallisten tarkastajien paikallistuntemus, eikä heillä olisi ollut samanlaista päivittäistä kosketuspintaa ravintoloihin ja ravintoloitsijoihin kuin kunnallisilla tarkastajilla. Myös piiritarkastajien alueiden laajuus aiheuttaisi sen, etteivät piiritarkastajat kykenisi ohjaamaan ravintoloiden henkilökuntaa samalla tavalla kuin kunnalliset tarkastajat. Piirit olisivat muodostuneet liian suuriksi ja työtaakka kestäättömäksi. Jos piirit olisi jaettu tasan, olisi jokaisen piiritarkastajan alueella ollut noin 75 ravintolaa ja siihen vielä lisäksi 10 myymälää. Ja jos uudistus olisi viety läpi, olisi kunnilta samalla riistetty niiden valvontaoikeus.²⁰⁰

Kunnalliset tarkastajat olivat paikallisia, jotka tunsivat alueensa ravintolat, ravintoloitsija ja käytännöt. Suunnitelluilla piiritarkastajille ei olisi ollut samanlaista paikallistuntemusta kuin kunnallisilla tarkastajilla. Toisaalta piiritarkastajat olisivat saattaneet hoitaa työtään tunnollisemmin kuin osa kunnallisista tarkastajista. Piiritarkastajia eivät olisi sitoneet ihmissuhteet ja heidät olisi valittu tehtävään

¹⁹⁷ Kontunen, *Poistetaanko kunnallistarkastajien toimet?*, 35.

¹⁹⁸ Simpura 1982, 150.

¹⁹⁹ Kontunen, *Poistetaanko kunnallistarkastajien toimet?*, 35.

²⁰⁰ *Ibid.*, 35–38.

puolueettomasti, riippumatta omista henkilökohtaisista mielipiteistä anniskelua kohtaan. Piiritarkastajat eivät olisi kuitenkaan kyenneet yhtä aktiiviseen toimintaan, mihin esimerkiksi Kurkinen pyrki. Muun muassa tästä syystä johtuen hanketta ei koskaan viety ajatustasoa pidemmällä.

5. KIELLOSTA VAPAUTEEN?

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella Jyväskyläläisten ravintoloiden lupa- ja valvontaprosessia 1930-luvulla. Tutkimuksessa esiin nostetut henkilöt ja tapahtumat ovat osa ravintolakulttuurin historiaa mutta samalla myös marginaalihistoriaa. Ravintoloitsijat, kunnalliset tarkastajat ja osittain myös kunnalliset päättäjät ovat jääneet ravintolakulttuurin historian tutkimuksissa mitättömän pieneen rooliin.

Vuonna 1919 voimaan astunut kieltolaki kumoutui vuonna 1932 tilanteessa, jossa yhteiskunta oli sisällissodan jäljiltä yhä jakaantunut. Taloudellinen lama oli osittain pahentanut tilannetta. Railo vasemmiston ja oikeiston välillä jopa kasvoi. 1800-luvulla syntyneelle raittiusaatteelle kieltolaki oli ollut suuri voitto mutta sen totaalinen epäonnistuminen lamaannutti toiminnan hetkeksi. Vuoden 1932 alussa säädetty väkijuomalaki laadittiin noudattamaan jakaantunutta yhteiskuntaa. Lain tarkoituksena oli suojella tiettyjä ihmisryhmiä heiltä itseltään. Tämän seurauksena laki jatkoi maaseudun ”tipattomuutta” eikä sinne saanut perustaa anniskeluravintolaa kuin poikkeustilanteissa.

Suomeen laaditusta väkijuomalaista tehtiin yksi maailman ankarimmista. Lain taustalla oli Ruotsin alkoholilainsäädäntö mutta niiden välillä oli suuria eroja esimerkiksi pykälien sanamuodoissa. Suomen väkijuomalain viidennestä pykälästä tehtiin niin sanottu periaatepykälä, joka sisälsi ohjeen kaikille lain parissa toimineille. Tavoitteena oli saada laitton anniskelu kuriin ja mahdollistaa jokaiselle yhteiskuntaryhmälle oikeus nauttia laillisesta alkoholista. Väkijuomalain myötä Suomeen perustettiin Göteborgin järjestelmän mukainen monopoliyhtiö, Oy Alkoholiliike Ab. Yhtiön yhtenä tärkeimpänä tehtävänä oli rakentaa maahan kattava anniskeluravintoloiden verkosto.

Vaikka laki oli laadittu mahdollisimman kieltolakimaiseksi, lait tiukentuivat ja tarkentuivat koko kolmekymmentäluvun. Suuri vaikutus oli parin vuoden hiljaiselon jälkeen uudelleen voimistuneella raittiusväellä. Heitä oli yhä suuri joukko eduskunnassa eikä heitä voitu jättää huomioimatta myöskään Alkoholiliikkeessä. He pelkäsivät yhteiskunnan heikkojen jäsenten kuten työläisten ja nuorison puolesta. Raittiusväen

mukaan työläinen ajoi perheensä köyhyyteen ja kurjuuteen, jos sille annettiin mahdollisuus alkoholin nauttimiseen. Nuoriso puolestaan turmeltui tanssiravintoloissa. Vaikka joidenkin tutkijoiden mielestä raittiusväen voima heikentyi, onnistuivat he silti ainakin joissakin tavoitteissaan. Yksi suurimpia tavoitteita oli tanssikiellon voimaan saaminen vuodesta 1935 eteenpäin. Tanssikielto koski kaikkia muita paitsi ensimmäisen luokan ravintoloita, joissa tanssin ja alkoholin käytön ei uskottu johtavan järjestyshäiriöihin. Tanssikielto ei siis koskettanut sitä kansanosaa johon suuri osa päättäjistä, niin Alkoholiliikkeessä, eduskunnassa kuin raittiusväen piirissäkin kuului.

Väkijuomalaissa oikeus alkoholin anniskeluun luovutettiin määrääjäksi joko yksityiselle ravintoloitsijalle, yhdistykselle tai osuuskaupalle. Anniskeluoikeuksista päätti Alkoholiliikkeen hallintoneuvosto. Anniskeluoikeutta varten ravintoloitsijat tarvitsivat paikallisen kunnanvaltuuston hyväksynnän sekä lausunnot poliisilta ja maaherralta. Suhtautuminen anniskeluoikeuksiin riippui täysin henkilöiden omasta suhtautumisesta väkijuomalakiin. Vaasan läänin maaherra suhtautui lakiin kovin myönteisesti, sillä hän hyväksyi kaikki Jyväskylältä vuosina 1932–1939 tulleet anniskeluoikeudet.

Anniskeluoikeudet myötäilivät yhteiskuntaluokkia. Jyväskyläläisten kolmekymmentäluvulla toimineiden ravintoloiden taso oli suhteellisen korkea, jos sitä tarkastellaan myönnettyjen anniskeluoikeuksien kautta. Täydet anniskeluoikeudet myönnettiin ensimmäisen luokan ravintoloille, jotka täyttivät huoneistonsa ja sisustuksensa puolesta Alkoholiliikkeen korkeat vaatimukset. Jyväskylän ainoa todellinen ensimmäisen luokan ravintola oli vuonna 1938 Johan Barckin perustama Jyväshovi. A-oikeuksia myönnettäessä Alkoholiliike yleensä suosi yhdistyksiä ja osuuskuntia, eikä myöntänyt niitä helposti yksityisille. Barckin hakemus kuitenkin tyydytti kaikkia osapuolia ja Barck sai oikeudet ennätysajassa. Ravintolat saattoivat myös itse vaikuttaa anniskeluluokkaansa. Kaupungin vanhin ravintola, Rantapuiston ravintola oli aikojen saatossa päässyt pahasti rapistumaan, eikä ollut Alkoholiliikkeen mielestä enää ensimmäisen luokan ravintola. Ravintolan vuokralainen Alfred Lönn ja ravintolan omistaja, Jyväskylän kaupunki päättivät Alkoholiliikkeen kehotuksesta remontoida ravintolan, jonka ansiosta ravintolalle myönnettiin täydet anniskeluoikeudet. Poikkeuksena julkisille ravintoloille olivat klubien ja kerhojen ravintolat, joiden

suljettujen ovien takana rentoutuivat monet paikalliset päättäjät. Jyväskylässä toimi kolmekymmentä luvulla kaksi yksityistä ravintolaa, joita piti Jyväskylän Klubi ja Keski-Suomen kerho.

Alkoholin anniskelu oli väkijuomalaissa sidottu ruokailuun, koska ruoan uskottiin heikentävän alkoholin vaikutusta. Ensimmäisen luokan ravintolat olivat yleensä maineikkaita hotelliravintoloita, joita käyttivät erityisesti varakkaat turistit. Toisen luokan ravintolat olivat luonteeltaan kevyempiä ja niille myönnetyt anniskeluoikeudet kapeammat. B-oikeudet jaettiin aluksi kolmeen eri luokkaan, B1- ja B2 ja B3-oikeuksiin. Jaon taustalla oli Alkoholiliikkeen havainto, jonka mukaan kieltolain aikana väkeviin tottuneet asiakkaat eivät tyytyneet vain viinin ja oluen anniskeluun. Vuodesta 1933 eteenpäin B-oikeudet jaettiin vain kahteen luokkaan. Jaolla pyrittiin muuan muassa ehkäisemään asiakkaiden omien alkoholijuomien nauttimista ravintoloissa. Jyväskylän työväenyhdistyksen ravintola sai aluksi vain B-oikeudet mutta ravintolan suosion myötä sille myönnettiin täydet anniskeluoikeudet. Seurahuoneen ravintoloitsija Elli Sarjanen anoi jokaisen anniskelukauden alussa ravintolalleen täysiä oikeuksia, johon Alkoholiliike ei kuitenkaan suostunut. Kauppalaisseuran ravintola puolestaan syyllistyi anniskelurikkeisiin, jonka seurauksena sen B-oikeudet muuttuivat C-oikeuksiksi.

Olutravintolat, eli C-oikeuksien ravintolat olivat vaatimattomia työläisille suunnattuja ravintoloita joihin Alkoholiliike suhtautui kielteisesti. Kieltolain päättymisen jälkeen Alkoholiliike pyrki tukahduttamaan laittoman myynnin ja anniskelun, jonka seurauksena se myönsi anniskeluoikeuksia ja etenkin olutoikeuksia runsaasti. Parin vuoden jälkeen Alkoholiliike kuitenkin alkoi karsia oikeuksia raskaalla kädellä ja olutravintoloiden määrä romahti. Jyväskylässä toimi kolmekymmentä luvulla vain neljä olutravintolaa, eikä vuosikymmenen lopulla enää ainuttakaan. Alkoholiliikkeen mielestä olutravintoloissa syyllistyttiin useammin anniskelurikkeisiin kuin muissa. Myös päihtyneiden määrä oli heidän mukaansa suurempi kuin laadukkaimmissa ravintoloissa. Alkoholiliikkeen entisen apulaisjohtajan Jorma Simpuran mukaan tämä ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa²⁰¹. Talousruokalan omistaja Lydia Riikonen ja Pirtti-ravintolan

²⁰¹ Simpura 1982, 133.

omistaja Johan L. Kuusamo joutuivat molemmat Alkoholiliikkeen erikoisen olutravintolapolitiikan uhreiksi. Riikonen remontoi ravintolaansa anniskeluoikeuksia varten, jota ei kuitenkaan jatkettu kuin muutaman kuukauden ajan. Myös Kuusamon hakemus hyväksyttiin vain määrä-ajaksi. Alkoholiliikkeen erikoinen suhtautuminen heidän elinkeinoonsa vaikeutti työtä niin paljon, että molemmat luopuivat ravintoloistaan vuosikymmenen lopulla.

Poikkeuksen anniskeluluokissa tekivät täysien oikeuksien kansanravintolat. Jyväskylässä näitä olivat JTY:n ravintola, Keskimaan ravintola, ravintola Mäki- Matti ja ravintola Maakunta. Ne olivat suunnattu yhteiskuntaluokkien alemmille portaille. Ne olivat erilaisten järjestöjen ja yhdistysten ylläpitämiä ravintoloita, joilla haluttiin turvata laillisen alkoholin saanti myös taloudellisesti heikommassa asemassa oleville. Alkoholiliikkeen ajatuksena oli, että tarjoamalla esimerkiksi työväestölle kaikkia saatavissa olevia alkoholijuomia, se estää kotona juopottelua ja oman pullon tuomista ravintolaan.

Anniskeluoikeusprosessia tarkastellessa esiin nousivat Alkoholiliikkeen erilaiset vallankäytön muodot. Alkoholiliikkeellä oli lain takaama monopoliasema eli tietynlainen yksinvalta, jota se käytti tietyissä tilanteissa jopa häikäilemättä. Kaupunginvaltuuston päätökset eivät sitoneet Alkoholiliikettä vaan ne olivat lähinnä neuvoa-antavia. Jyväskylässä Suoja-ravintola sai anniskeluoikeudet paikallisesta vastustuksesta huolimatta. Tilannetta pyrittiin muuttamaan raittiusväen taholta lisäämällä kuntien päätösvaltaa vuonna 1935. Lakimuutoksen jälkeen ristiriidassa olleet päätökset tuli alistaa sosiaaliministeriölle.

Lain tarkoituksena oli hillitä anniskeluoikeuksien myöntämistä, sillä Alkoholiliikkeen mukaan kunnat myönsivät niitä useammalle kuin olisi ollut tarpeellista. Jyväskylässä tilanne oli kuitenkin toinen. Laki muutoksen jälkeen kolme Jyväskylästä saapunutta anniskeluoikeushakemusta jouduttiin alistamaan sosiaaliministerille sen jälkeen, kun kaupunki oli vastustanut ja Alkoholiliike kannattanut hakemusta. Syyt kaupunginvaltuuston kielteisten lausuntojen takana olivat moninaiset. Mutta yhteistä kaikille kielteisille lausunnoille, oli ajatus kaupungissa jo olevien

anniskeluravintoloiden riittävästä määrästä. Kaupunginvaltuuston ja -hallituksen jäsenten välillä käydyissä keskusteluissa nousivat esille myös puoluepoliittiset erilaisuudet. Keskimaan ja Mäki- Matin ravintolat olivat molemmat poliittisesti suuntautuneiden järjestöjen ravintoloita. Keskimaan ravintola oli suunnattu poliittisesti enemmän oikealla oleville maaseudulta tuleville asiakkaille. Mäki- Matin ravintola oli puolestaan suunnattu työläisille. Ravintola Maakunta voitiin jollakin tapaa nähdä puolueettomana ravintolana, jonka takana ollut yhtiö ei ollut poliittisesti suuntautunut. Keskustelu, jota käytiin ennen kaikkea Maakunnan ja Mäki- Matin ravintoloiden kohdalla osoitti selkeästi sen, että oikeisto vastusti vasemmistolle suunnattuja ravintoloita ja toisinpäin. Vasemmisto myös nosti asian esille mutta oikeisto kiisti syytökset. Kaupunginvaltuuston jäsen Sakari Kuusi oli selkeästi ainoa henkilö, joka vastusti ravintoloiden anniskeluoikeuksia sosiaalisena kysymyksenä. Sosiaaliministeriö asettui jokaisen kolmen ravintolan kohdalla Alkoholiliikkeen puoltavalle kannalle. Eli ainakaan Jyväskylässä laki muutos ei muuttanut tilannetta millään tavalla vaan Alkoholiliike teki päätöksiä edelleen omien halujensa mukaan.

Ravintola Maakunnan anniskeluoikeushakemus korosti Alkoholiliikkeen yksivaltaisia suhteita suhteessa kaupungin päättäjiin ja jopa väkijuomalakiin. Väkijuomalaissa kiellettiin anniskeluravintoloiden perustamisen koulujen, suurten työmaiden, tehtaiden tai kirkkojen läheisyyteen. Ravintola Maakunta perustettiin aivan Jyväskylän Lyseon viereen, johon myös sosiaaliministeriön edustaja Sulo Salmensaari oli vedonnut kielteisessä lausunnossaan.

Myös kunnallinen tarkastaja voidaan nähdä yhtenä Alkoholiliikkeen vallankäytön välineenä. Heidän tehtävänä oli valvoa ravintoloiden toimintaa ja raportoida mahdollisista virheistä Alkoholiliikkeelle. Tarkastajan valitsi paikallinen kunnanhallitus. Oli täysin kaupunginhallituksen jäsenten ja tarkastajan itsensä suhtautumisesta kiinni, miten hän työhönsä suhtautui. Tarkastaja oli kunnallinen virkamies, jonka palkkauksesta kuitenkin huolehti Alkoholiliike. Kun tarkastajat aloittelivat työtään, heillä ei ollut ohjeena muuta kuin väkijuomalain periaatepykälä ja väkijuomalaki. Jyväskylässä kaupunginhallitus laati tarkastajalle ohjeet joiden varassa kaupungin ensimmäinen tarkastaja Georg Vuokko toimi vuoden 1933 alkuun saakka.

Tuolloin sosiaaliministeriö sai viimein ohjeet valmiiksi. Vuoden 1933 alkupuolelta alkaen Jyväskylän kunnallisena tarkastajana toimi Kalle Kurkinen, joka pysyi virassaan ainakin vuoden 1939 loppuun saakka. Tarkastajien ohjeet ja koulutustilanne parantui vuosikymmenen kuluessa. Tosin tilanne parantui päinvastoin kuin olisi pitänyt. Tarkastajien koulutukseen ja laatuun olisi pitänyt kiinnittää huomiota heti kieltolain päättymisen jälkeen, jolloin myös anniskelurikheet olivat korkeimmillaan. Tarkastajat olivat vuosikymmenen alussa yhtä kokemattomia omassa työssään kuin ravintoloitsijat. Tarkastajat eivät voineet olla tukena ravintoloitsijoille niin kuin olisi pitänyt, ja myös Kurkista syytettiin ravintoloitsijoiden toimesta osaamattomuudesta.

Ravintoloiden tarkastuksesta huolehti kunnallisten tarkastajien lisäksi muut Alkoholiliikkeen tarkastajat sekä poliisi. Tarkastajan työ oli aikaa vievää, ilta- ja yöpainotteista. Esimerkiksi Keskimaan tarkastuksessa tarkastaja kertoi olleensa ravintolassa kahtena päivänä useamman tunnin ajan. Tarkastajien piti saada mahdollisimman laaja kuva ravintolan toiminnasta, jonka seurauksena heidän piti istua siellä useampi tunti. Suurin osa Jyväskylässä esiin tulleista muutamista rikkeistä olivat huolimattomuudesta tai tietämättömyydestä johtuneita. Alkoholiliike antoi ravintoloille huomautuksia tai vakavia varoituksia ja toivoi sen riittävän virheiden lopettamiseksi. Tietämättömyys saattoi johtaa myös vakavimpiin rangaistukseen. Ilmeisesti Kauppalaisseuran ravintolassa oli syyllistytty useamman kerran pieniin anniskeluvirheisiin, vaikka kunnallinen tarkastaja oli heitä anniskeluun kouluttanut. Lopulta Alkoholiliikkeelle ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin ravintolan anniskeluoikeuden alentaminen B-oikeuksista olutoikeuksiin.

Alkoholiliikkeen näkyvimpiä hallitsemisenmuotoja olivat ravintoloille myönnetyt rangaistukset. Vain Alkoholiliikkeellä oli oikeus tuomita ravintola anniskelukieltoihin tai kaventaa niiden anniskeluoikeuksia. Jyväskylässä kolme ravintolaa joutui kolmekymmentäluvulla vastaamaan esiin tulleista anniskelurikoksista raastuvanoikeuteen saakka. Vaikka Asemaravintolan tapauksissa ravintoloitsija Maiju Löfgren todettiin molemmilla kerroilla syyttömäksi, asetti Alkoholiliike ravintolan molemmilla kerroilla väliaikaiseen anniskelukieltoon. Ensimmäisessä tapauksessa ei suoranaisesti puhuttu anniskeluoikeuksien peruuttamisesta, koska Alkoholiliike ei vain

uusinut anniskelusopimusta sen päätyttyä. Kenties Alkoholiliike halusi väliaikaisilla anniskelukiellolla muistuttaa ravintoloitsijaa, hänen suhteellisen heikosta asemasta Alkoholiliikkeeseen verrattuna.

Ravintola Suojan ja Talousruokalan tapauksissa oli kyse vain ja ainoastaan täydellisestä välinpitämättömyydestä väkijuomalakia kohtaan ja ahneudesta. Tekijöiden ainoa motiivi oli mahdollisimman nopea taloudellinen voitto, eikä keinoilla ollut väliä. Talousruokalan kuulusteluissa nousi esiin myös tavallisten ihmisten suhtautuminen uuteen väkijuomalakiin. Kieltolain ajalta periytynyt välinpitämättömyys jatkui edelleen, jopa asianajajien keskuudessa.

Ongelmatilanteissa tarkastajat toimivat välittäjinä Alkoholiliikkeen ja ravintoloitsijoiden välillä. Kolmekymmentäluvulla voimaan astuneet lakimuutokset vaikuttivat myös tarkastajien työhön ja aiheuttivat ongelmia myös ravintoloissa. Keskimaan ravintolan työntekijöiden mielenilmaus palvelurahan lopettamisesta, oli turhautuneiden työntekijöiden teko. He pelkäsivät elinkeinonsa puolesta eivätkä nähneet tilanteeseen muuta ratkaisua.

Olisivatko valtiolliset tarkastajat voineet korvata kunnalliset tarkastajat? Jyväskylässä ainakin tarkastusten määrä olisi laskenut. Valtiollinen tarkastaja, jonka tarkastusalueeseen olisi kuulunut kymmeniä ravintoloita, ei olisi kyennyt tarkastuksiin kuukausittain. Kunnallisten tarkastajien vahvuutena mutta myös heikkoutena olivat heidän paikallisuutensa. He tunsivat paikkakunnan ravintolat ja joissakin tapauksissa myös ravintoloitsijat. Monelle ravintoloitsijalle oli varmasti helpompaa kääntyä tutun tarkastajan puoleen ongelmatilanteissa. Toisaalta tämä paikallisuus saattoi aiheuttaa myös ongelmia. Saattoihan olla, että ravintoloitsijoiden joukossa oli tarkastajalle läheisiäkin ihmisiä, joka saattoi vaikeuttaa tarkastajan objektiivista työskentelyä. Tästä saattoi johtua myös se, miksi Alkoholiliikkeen piiritarkastaja Sandman havaitsi joissakin ravintoloissa anniskeluvirheitä, joihin Kurkinen ei ollut puuttunut. Henkilökohtaiset suhteet paikallisiin saattoivat haitata Kurkisen työtä mutta oli myös pitkälti ravintoloitsijasta itsestään kiinni, noudattiko hän väkijuomalakia vai ei.

Kieltolain päättymisen ei siis johtanut raittiusväen pelkäämään vapaan ja holtittoman alkoholin käytön aikaan. Alkoholin anniskelu säädettiin laissa erittäin kontrolloiduksi tapahtumaksi, jota valvomaan luotiin poikkeuksellisen laaja valvontaorganisaatio. Tiukaksi laadittu väkijuomalaki ja Alkoholiliikkeen lähes järkkymätön linjaus anniskelussa johtivat lopulta Suomalaisen ravintolakulttuurin nousuun, jonka kehityksen katkaisi sota.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Alko Oy, Helsinki

Alkoholihallinto-osasto. Anniskeluoikeusasiakirjat Ha:9 ja Ha:11.

Jyväskylän kaupunginarkisto (JKA), Jyväskylä

Kaupunginhallituksen arkisto Cc:3 kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1932.

Kaupunginhallituksen arkisto Cc:4 kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1933.

Kaupunginhallituksen arkisto Cc:7 kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1936.

Kaupunginhallituksen arkisto Cc:9 kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1938.

Kaupunginhallituksen arkisto Cc:10 kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1939.

Kaupunginhallituksen arkisto Ca:52 kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1932.

Kaupunginhallituksen arkisto Ca:53 kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1933.

Kaupunginhallituksen arkisto Ca:54 kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1934.

Kaupunginhallituksen arkisto Ca:56 kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1936.

Kaupunginhallituksen arkisto Ca:58 kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1938.

Kaupunginhallituksen arkisto Ca:59 kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1939.

Kaupunginhallituksen arkisto. Esityslista kaupunginhallituksen kokoukseen 4.3.1938.

Saapuneet kirjeet III 1932. Dinaarimerkki 25- 32. Kaupunginhallituksen pöytäkirjan liite.

Raittiuslautakunnan pöytäkirjat 1927—1932 3.4.1932.

Alkoholiliikkeen aikakauskirja, Jyväskylän yliopiston kirjasto

Painettu Helsingissä.

1936:

Reinikka, Tyko No 1 1936. Tehtävämme.

Linturi, Arvo No 2 1936: Anniskeluoikeudet nykyisen väkijuomalain aikana I

Linturi, Arvo No 3 1936: Anniskeluoikeudet nykyisen väkijuomalain aikana II

Linturi, Arvo No 4 1936: Anniskeluoikeudet nykyisen väkijuomalain aikana III

Aronen, Martti No 4 1936: Anniskelun ja vähittäismyyntin eroavaisuuksista ja anniskeluajoista.

1937:

Aronen, Martti No 1 1937: Ruokailupakon laajentaminen anniskelussa

Talvela, Paavo No4 1937: Yhteistoiminta viranomaisten ja väkijuomaliikkeen toimihenkilöiden välillä

1938:

No 2 1938: Asetus hotelli- ja ravintolaliikkeestä.

Aronen, Martti No 7 1938: Kunnallisten tarkastajien yhteistyö muiden viranomaisten kanssa.

1939:

Kontunen, Aatu No 2 1939: Poistetaanko kunnallistarkastajien toimet?

Linturi, Arvo No 4 1939: Palveluraha alkoholipolitiikan näkökulmasta.

Suomen asetuskokoelma

1932

1933

1935

Tutkimuskirjallisuus

Ahtonen, Jukka 2006. Raittiusaatteen kriisi. Teoksessa: Alkoholinvuosisata. Suomalaisten alkoholiolojen käännteitä. Toim. Peltonen, Matti, Kilpiö, Kaarina, Kuusi, Hanna. SKS. Helsinki.

Einonen, Piia 2005. Poliittiset areenat ja toimintatavat. Tukholman porvaristo vallankäyttäjänä ja vallankäytön kohteena n. 1552–1644. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Fredrikson, Erkki 2000. Herrojen klubi. Jyväskylän klubin historia 1900-luvulla. Gummerus. Jyväskylä.

Hirvonen, Kauko 1996. Alkuvaiheissa kiisteltiin anniskelusta ja tanssista. Teoksessa Kansankahvilasta Pesiaaliin. 80 vuotta JTY:n ravintoloita. Toim. Kauko Hirvonen. Jyväskylä. Gummerus.

Hovi, Kalervo 2002. Viinasodasta kynttiläillallisiin. Tallinnan ravintolakulttuurin historia 1918–1940. Kirja-Aurora. Turku.

Häikiö, Martti 2007. Alko. Alkon historia. Keuruu. Otava.

Toim. Ihalainen, Pasi, Michael Bregnsbo, Karin Sennefelt ja Patrick Winton 2011. Scandinavia in the Age of Revolution. Nordic Political Cultures, 1740–1820. E-kirja:

<http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/detail/detail?sid=eee4c724-0b7c-4328-a84a-ac9789ac6373%40sessionmgr110&crllhashurl=login.aspx%253fdirect%253dtrue%2526scope%253dsite%2526db%253dnlebk%2526db%253dnlabk%2526AN%253d398325&hid=125&vid=0&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=nlebk&AN=398325>.

Kaartinen, Aija 2009. Ruotsalaisen alkoholipolitiikan ja –kulttuurin pitkä kaari. Yhteiskuntapolitiikka 1/2009.

Kallenautio, Jorma 1982. Vuoden 1932 väkijuomalaki ja sen yhteiskunnallinen tausta. Alkoholipolitiikka 2/1982.

Kallenautio, Jorma 1983. Kieltolaki ja väkijuomalaki. Teoksessa Alkoholi ja yhteiskunta. Toim. Peltoniemi, Teuvo ja Voipio, Martti. Otava. Helsinki.

Kuusi, Pekka 1956. Alkoholijuomien käyttö maaseudulla. Kokeellinen tutkimus alkoholijuomien käytöstä eräissä maalaiskunnissa ja kauppaloissa. Uudenmaan kirjapaino Oy.

Kuusi, Pekka 1952. Väkijuomakysymys. Otava. Helsinki.

Linturi, Arvo 1938. Suomen alkoholilainsäädännön pääpiirteet. Teoksessa Alkoholikysymys taloudellisena, fysiologis-patologisena, eettisenä ja yhteiskunnallisena kysymyksenä ynnä väkijuomien käyttöä säännöstelevät järjestelmät. Toim. Emil Hynninen. Jyväskylä. Gummerus.

Nousiainen, Jaakko 1975. Valtiollisten järjestelmien muodot ja kehitystyypit. Teoksessa Poliittisen kulttuurin historialliset muodot. Toim. Niitemaa, Vilho, Suolahti, Jaakko, Bruun, Patrick, Polvinen, Tuomo, Julku, Kyösti ja Vehviläinen, Olli. Turun yliopiston offset paino. Turku.

Nyysönen, Heino 2004. Metsoja, peikkoja ja vampyyrejä. Poliittinen kulttuuri ja stereotypiat. Teoksessa Lue poliittisesti: profiileja politiikan tutkimukseen. E-kirja: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43283/952-5487-17-3.pdf?sequence=1>.

Mäkelä, Klaus. Alkoholikysymyksen historialliset muodot. Alkoholipolitiikka 6/1981.

Sillanpää, Merja 1991. Ravintolan uusi aika. Martinpaino Oy. Helsinki.

Sillanpää, Merja 2002. Säännöstelty huvi. Suomalainen ravintola 1900-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Simpura, Jorma 1982. Vapaan viinan aika. 50 vuotta suomalaista alkoholipolitiikkaa. Kirjayhtymä. Tampere.

Sulkunen, Irma 1986. Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Historiallisia tutkimuksia 134. Suomen historiallinen seura.

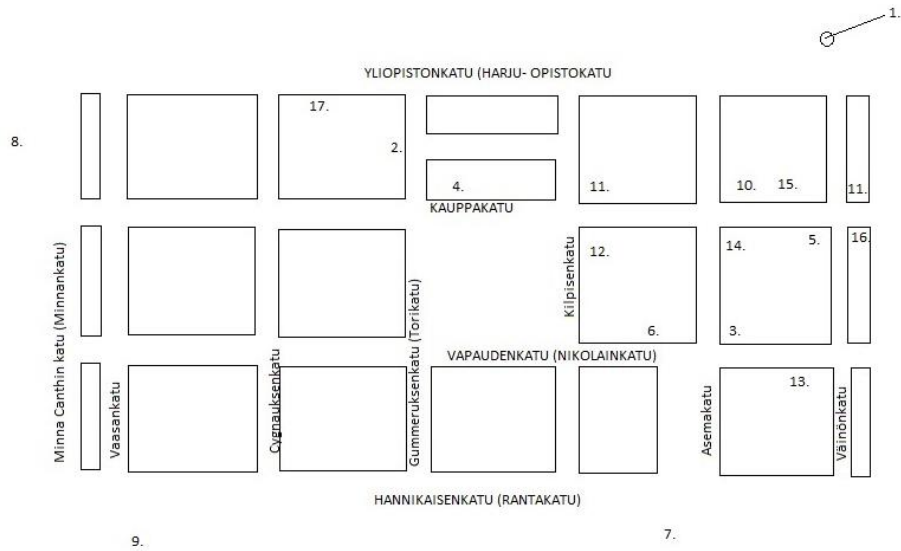
Tommila, Päiviö 1970. Jyväskylän kaupungin historia 1837–1965 I-II. Gummerus. Jyväskylä.

Virtanen, Matti 1982. Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala. WSOY. Juva

Wilmi, Jorma 2015. 100 vuotta keskisuomalaisten kotien hyväksi. Osuuskauppa Keskimaa 1915–2015. Saarijärven Offset. Saarijärvi.

LIITTEET

Liite 1. Kartta Jyväskylän ravintoloista 1932–1939. Suluissa entiset kadun nimet.

1. Keski-Suomen Kerho	10. Kauppalaisseuran ravintola
2. Jyväskylän Klubi	11. Seurahuone (Muutti Kauppakatu 41:stä
21:n vuonna 1932)
3. Kaupunginhotelli	12. Suoja
4. Talousruokala	13. Pirtti
5. Jyväskylän työväenyhdistyksen ravintola	14. Keskimaan ravintola
6. Annosruokala	15. Jyväshovi
7. Asemaravintola	16. Ravintola Mäki- Matti
8. Lounaispuiston kahvila	17. Maakunta
9. Rantapuiston ravintola	

Liite 2. Alkoholiliikkeen kunnallisten tarkastajien ohjeet 20.1.1933.

1§

Kunnan valtuuston asettaman väkijuomaliikkeen tarkastajan tehtävänä on pitää silmällä, että kunnan alueella harjoitetussa väkijuomain vähittäismyynnissä ja anniskelussa noudatetaan väkijuomista annettua lakia, sen nojalla annettuja säännöksiä sekä väkijuomayhtiön hallintoneuvoston määräyksiä.

Tarkastajan toimintaa valvoo lähinnä asianomainen kunnallinen viranomainen.

Ohjeita tarkastajan toimen hoidosta antaa sen lisäksi, mitä tässä päätöksessä on sanottu, tarpeen mukaan sosiaaliministeriö.

2§

Tarkastajan palkkiot vahvistaa väkijuomayhtiön hallintoneuvosto kalenterivuodeksi kerrallaan.

Tarkastajan toimi katsotaan lakanneeksi, kun väkijuomain vähittäismyynti ja anniskelu kunnassa lopetetaan.

3§

Tarkastajan tulee pitää luetteloa kunnassa olevista vähittäismyynti- ja anniskelupaikoista, ja on tähän luetteloon merkittävä väkijuomayhtiön hallintoneuvoston antamat kutakin anniskelupaikkaa koskevat erityiset määräykset ja mahdolliset anniskeluoikeuden rajoitukset. Anniskelupaikkain vastuunalaista hoitajaa ja niiden aukioloaikaa koskevat tiedot tarkastajan on hankittava poliisiviranomaisilta ja merkittävä luetteloon.

Tarkastajalla tulee olla väkijuomista annettu laki, sen nojalla annetut säännökset ja ravintolanpitoa koskevat asetukset, jotka väkijuomayhtiön on hänelle toimitettava, sekä hyvin järjestettyinä väkijuomayhtiön hallintoneuvoston kirjeet ja tiedonannot. Luopuessaan toimestaan on tarkastajan jätettävä ne seuraajalleen.

4§

Tarkastajan on mahdollisimman usein ja siitä asianomaisille edeltäpäin ilmoittamatta toimitettava tarkastuksia anniskelu- ja vähittäismyyntipaikoissa. Erityisesti on pidettävä silmällä niitä valvonnanalaisia paikkoja, joissa tarkastaja on havainnut aihetta muistutukseen tai joissa sattuneesta väärinkäytöksestä hän muuten on saanut tiedon.

Tarkastukset on toimitettava huolellisesti, mutta vältettävä niissä mahdollisuuksien mukaan aiheuttamasta haittaa liikkeiden ja niiden henkilökunnan toiminnalle.

6§

Anniskelua silmälläpitäessään tulee tarkastajan erityisesti:

1. Valvoa, että anniskelua harjoitetaan ainoastaan siinä huoneistossa, joka on ravintolaksi hyväksytty, tai siinä osassa huoneistoa, johon anniskelu hallintoneuvoston päätöksen mukaan on rajoitettu;
2. valvoa, että jokaisessa anniskelupaikassa, jota anniskeluoikeuden saanut henkilö ei itse hoida, on asianmukaisesti hyväksytty vastuunalainen hoitaja;
3. valvoa, että anniskelupaikassa pidetään hyvää järjestystä ja noudatetaan niitä kieltoja ja rajoituksia, joita anniskelusta väkijuomain supistamiseksi ja juoppouden ehkäisemiseksi on annettu;
4. valvoa, ettei anniskelupaikassa anniskella eikä säilytetä muita kuin sellaisia väkijuomayhtiöltä hankittuja väkijuomia, joiden anniskelun yhtiö on antanut siellä toimitettavaksi;
5. valvoa, että anniskelussa noudatetaan vahvistettuja anniskeluhintoja; sekä
6. pistokokeita tekemällä tai muulla sopivalla tavalla valvoa, että väkijuomia koskeva erityinen kirjanpito on huolellisesti ja oikein pidetty.

7§

Tarkastajan tulee lisäksi, mitä edellä on sanottu:

1. Pitää päiväkirjaa, johon on merkittävä, missä ja milloin tarkastuksia on toimitettu, sekä lyhyesti niissä tehdyt havainnot, niin myös muut virkatoimet ja toimenpiteet, joihin tarkastaja on ryhtynyt;
2. antaa 1 kohdassa mainitun päiväkirjan perusteella lyhyt selostus väkijuomayhtiön hallintoneuvostolle ja tarkastajan toimintaa valvovalle kunnalliselle viranomaiselle näiden määrääminä aikoina;
3. ilmoittaa poliisiviranomaisille tietoon tulleet todistettavissa olevat rikokset väkijuomista annettua lakia ja sen nojalla annettuja hallinnollisia säännöksiä vastaan sekä väkijuomayhtiön hallintoneuvostolle ne tapaukset, joissa hallintoneuvoston antamia määräyksiä on rikottu; sekä
4. antaa hallintoneuvostolle lausuntoja toimialaltaan ja tehdä hallintoneuvostolle esityksiä väkijuomaliikkeessä havaitsemiensa epäkohtien poistamiseksi.

8§

Tarkastajan tulee olla yhteistoiminnassa paikkakunnan poliisiviranomaisten ja raittiuslautakunnan kanssa, missä sellainen on, sekä avustaa niitä väkijuomain vähittäismyynissä ja anniskelussa sattuneiden väärinkäytösten selville saamisessa.

Saatuana tietää, että vähittäismyynnissä tai anniskelussa myyty väkijuoma ei ole sellaista, kuin siitä veroluokasta tai juomalajista, johon juoman tulisi kuulua, on määrätty, tai että väkijuomain valmistaja muuten on tehnyt itsensä syyppääksi luvattomaan valmistukseen, tarkastajan on siitä viipymättä ilmoitettava enempää toimenpiteitä varten asianomaiselle valmistuksen tarkastajalle.

10§

Tarkastaja älköön valvontansa alaiselta laitokselta tai sen henkilökuntaan kuuluvalta vastaanotako lahjana tai alennettuun hintaan väkijuomia eikä muita anniskelupaikassa tarjoiltavia tavaroita.